

Manolachi Victor
Budevici-Puiu Liliana

**Fundamente teoretice
ale statului și dreptului**

Note de curs

~ Chișinău 2021 ~

CZU 340.12(075.8)

M 26

**Aprobat și recomandat spre editare
de Senatul Universității de Stat de Educație Fizică și Sport,
proces-verbal nr. 3 din 26.11.2020**

**Recenzenți: Viorel Dorgan, prof.univ. dr.hab. în științe pedagogice, USEFS, Chișinău
Liliana Ciubuc, conf.univ., dr. în drept, UCCM, Chișinău**

În prezenta lucrare sunt aplicate elemente ale conducerii științifice, evidențiind pe tot parcursul său rolul important al dreptului ca mijloc hotărâtor în organizarea și dirijarea socială și al statului în calitate sa de a fi o structură fundamentală în realizarea acestui obiectiv. De asemenea, au fost studiate bazele statului și dreptului ce constituie un suport esențial pentru specialiștii din domeniul jurisprudenței și un deziderat ce va contribui la realizarea unui profil bazat pe cunoștințe și aptitudini necesare unui specialist eficient.

Lucrarea este destinată studenților ciclului I și II, specializarea Drept, precum și cursanților din cadrul programelor de formare profesională continuă.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Manolachi, Victor.

Fundamente teoretice ale statului și dreptului : Note de curs / Manolachi Victor, Budevici-Puiu-Liliana. – Chișinău : USEFS, 2021. – 214 p. : fig.

Referințe bibliogr.: p. 210-213 (74 tit.). – 300 ex.

ISBN 978-9975-131-93-3.

© *Manolachi Victor, 2021*
© *Budevici-Puiu Liliana, 2021*

CUPRINS

INTRODUCERE.....	5
ABREVIERI.....	7
CAPITOLUL 1. SUBIECTUL, OBIECTUL, METODA ȘI PRINCIPIILE TEORIEI STATULUI ȘI DREPTULUI (L.Budevici - Puiu).....	8
1.1. Științele juridice, element constitutiv al sistemului științelor.....	8
1.2. Subiectul, obiectul și metoda teoriei statului și dreptului.....	14
1.3. Principiile teoriei generale a statului și dreptului și locul acesteia în sistemul științelor sociale.....	20
CAPITOLUL 2. BAZELE TEORIEI GENERALE A STATULUI (V.Manolachi, L.Budevici - Puiu).....	22
2.1. Dreptul și statul.....	22
2.2. Apariția și esența statului.....	24
2.3. Conținutul și scopul statului.....	29
2.4. Forma statului.....	34
2.5. Mecanismul de stat	38
2.6. Statul de drept contemporan.....	42
CAPITOLUL 3. BAZELE TEORIEI GENERALE A DREPTULUI (V.Manolachi, L.Budevici - Puiu).....	45
3.1. Geneza, esența și accepțiunile dreptului.....	45
3.2. Conținutul și funcțiile dreptului.....	52
3.3. Norma juridică și rațiunea interpretării sale.....	53
3.4. Izvoarele dreptului.....	66
3.5. Sistemul dreptului.....	71
3.6. Raportul juridic.....	73
3.7. Răspunderea juridică a subiectului de drept.....	77

3.8. Răspunderea juridică în sport.....	89
3.9. Probarea drepturilor subiective.....	95
3.10. Cunoștințe și priceperi în elaborarea și aplicarea legislației	98

CAPITOLUL 4. ASPECTE GENERALE PRIVIND UNELE RAMURI DE DREPT PUBLIC (V.Manolachi, L.Budevici - Puiu).....103

4.1. Dreptul constituțional.....	103
4.2. Dreptul administrativ.....	135
4.3. Dreptul penal.....	160

CAPITOLUL 5. ASPECTE GENERALE PRIVIND UNELE RAMURI DE DREPT PRIVAT (V.Manolachi, L.Budevici - Puiu).....174

5.1. Dreptul civil	174
5.2. Dreptul muncii.....	191
5.3. Dreptul familiei.....	203

BIBLIOGRAFIE210

INTRODUCERE

Statul și dreptul sunt cele mai importante fenomene în evoluția societății fiind considerate atribute indispensabile ale acesteia. Teoria statului coroborată cu dreptul reprezintă, de fapt baza pentru înțelegerea socială și a proceselor inerente nu numai ale statului, ci și a societății civile. Acest aspect explică interesul majori al societății pentru a înțelege tiparele funcționării și dezvoltării statului și a dreptului. Nicio organizație politică sau de altă natură juridică nu poate concura cu statul, întrucât acestuia i se încredințează astfel de funcții care sunt axate pe asigurarea siguranței umane și îmbunătățirea condițiilor de viață ale cetățenilor. În acest context, trebuie avut în vedere că numai cu ajutorul societății civile, statul este capabil să-și îndeplinească sarcinile sale într-o modalitate cât mai adecvată și în consens cu legislația în vigoare. Coordonarea eforturilor statului și societății civile poate accelera procesele care vizează consolidarea statului de drept. În orice stadiu al dezvoltării societății, umanitatea și-a pus o serie de întrebări cu referire la: Ce funcții sunt atribuite statului?; De către cine și modul în care statul își poate exercita puterea?; Există o relație între stat și drept? La aceste întrebări, inclusiv și altele vom regăsi răspunsuri în conținutul acestei lucrări didactice.

Parcurgerea întregii lucrări, cu toate insuficiențele sale, contribuie la înțelegerea celor mai importante probleme pe care le ridică cunoașterea sistemului juridic, tematica cursului fiind abordată într-o viziune sincronică și diacronică în baza unor vaste surse bibliografice doctrinare și formale cu accent pe specificul sistemului de drept autohton.

Lucrarea este redactată într-un stil clar, ușor de înțeles și care va ajuta studenții la dobândirea unor cunoștințe bogate și variate ce atestă o documentare actualizată a materialului bibliografic.

Statul de drept reprezintă un instrument de automatizare și dezvoltare al dreptului public, acest concept provocând „o multitudine de discursuri, care în loc să-i slăbească semnificațiile, i-au îmbogățit sensurile” (C. Gîlia, 2007). Astfel, Europa, în întregime, trebuie să se regândească sub semnul tradei: *drepturile omului – democrație – stat de drept*, așa cum se sublinia în Carta de la Paris pentru o nouă Europă, încă din 1990.

Lucrarea aplică elemente ale conducerii științifice evidențiind pe tot parcursul său rolul important al dreptului ca mijloc hotărâtor în dirijarea și organizarea socială și al statului în calitatea sa de a fi o structură fundamentală în realizarea acestui scop.

Studierea statului și dreptului constituie un suport esențial pentru specialiștii din domeniul economic, un deziderat ce va contribui la realizarea unui profil bazat pe cunoștințe și aptitudini necesare unui specialist eficient, indiferent de nivelul sistemic la care se situează.

Autorii

ABREVIERI

RM – Republica Moldova

TGD - Teoria generală a dreptului

TGSD – Teoria generală a statului și dreptului

C.P – Codul Penal

C. Civ – Codul Civil

CM - Codul Muncii

CF - Codul familiei

CAd – Codul Administrativ

OIM - Organizației Internaționale a Muncii

ONU – Organizația Națiunilor Unite

OSCE - Organizați pentru Securitate și Cooperare în Europa

CE - Consiliul Europei

CAPITOLUL 1. SUBIECTUL, OBIECTUL, METODA ȘI PRINCIPIILE TEORIEI STATULUI ȘI DREPTULUI

În urma studierii acestui capitol studenții vor ști să:

- *definească conceptul de știință;*
- *prezinte în ce constă sistemul științelor juridice;*
- *definească științele juridice de ramură și auxiliare;*
- *prezinte care este subiectul și obiectul teoriei generale a statului și dreptului;*
- *stabilească metodologia specifică teoriei generale a statului și dreptului;*
- *definească principiile teoriei generale a statului și dreptului*

1.1. Științele juridice, element constitutiv al sistemului științelor

Știința este un ansamblu de cunoștințe despre natură, societate și gândire obținut prin metode adecvate și exprimat în concepte, categorii, principii și noțiuni. Știința reprezintă un important factor de dezvoltare a producției de bunuri și un izvor continuu de idei și reflecții ale realității obiective.

Știința dreptului face parte din sfera științelor sociale și aceasta se reflectă prin conținut, obiect și tradiție. Dreptul este o știință social umană care studiază juridicul în toate formele sale de manifestare, ca dimensiune inalienabilă a existenței umane în condiții social istorice determinate. Dreptul este un fenomen normativ care are ca obiectiv disciplinarea și ordonarea relațiilor sociale în scopul promovării unor valori receptate de societate: omul, proprietatea, ansamblul libertăților individuale, statul, umanitatea etc.

Științele juridice studiază deci, legile existenței și dezvoltării statului și dreptului, instituțiile juridice și politice, formele lor concret istorice, corelația cu celelalte componente ale sistemului social și modul în care instituțiile juridice influențează societatea și suportă la rândul lor influența socială.

Știința dreptului formulează principiile generale în baza cărora dreptul își structurează un mecanism adecvat de influențare a comportamentului indivizilor în temeiul unor cerințe valorice unanim acceptate. În același timp, știința dreptului studiază participarea oamenilor în cadrul circuitului juridic ca purtători de drepturi și obligații.

Dezvoltarea societății strâns condiționată de progresul tehnico-științific și evoluția socială a implicat o evoluție corespunzătoare a științei dreptului și implicit apariția unor noi ramuri de drept. Mai mult decât atât, s-a lărgit sfera de acțiune a dreptului, ceea ce a determinat o amplificare a rolului explicativ și normativ al științelor juridice.

Ulpian, unul din marii juriști români, definea dreptul ca fiind „*cunoașterea lucrărilor divine și umane, știința de a deosebi ceea ce este drept de ceea ce este nedrept*”.

Introducerea cunoașterii prin descoperire în ansamblul mijloacelor de cunoaștere și învățare utilizate în învățământul tradițional influențează atât de mult procesul de predare – învățare încât e necesară o restructurare a lui în toate compartimentele și articulațiile pe care le comportă.

Ca urmare a activității explorative și de cercetare desfășurate în domeniu, a faptului că în afara adevărilor recepționate din exterior, studenții au prilejul de a construi ei înșiși noi adevăruri și de a pătrunde astfel în zonele necunoaștere prin mijloace proprii, instruirea capătă noi dimensiuni și noi semnificații pentru ei, favorizează angajarea energiilor lor spirituale la un nivel superior, contribuie nebănuit de mult la dezvoltarea integrală a personalității și la formarea lor în concordanță cu aspirațiile și idealurile omului contemporan. În lupta cu necunoscutul și cu neștiința, în lupta cu dificultățile și cu problemele din ce în ce mai complexe, inteligența se ascute, se măresc resursele imaginației, se formează sensibilitatea și tăria de caracter.

Problema principală a didacticii contemporane e aceea de a găsi formele, mijloacele, procedeele și strategiile pentru a realiza un învățământ mai capabil să trezească la viață forțele creatoare ale studenților și să angajeze în munca de învățare întregul lor potențial spiritual (Lehman D. 1968).

Raportarea omului la realitate are un caracter reflectoriu, conștientizat. cunoașterea este o dimensiune specific umană, iar adevărul – o valoare definitorie pentru *homo sapiens*. Știința reprezintă forma riguroasă a cunoașterii; ea constituie un ansamblu sistematic și unitar de cunoștințe veridice despre realitatea obiectivă (naturală și socială) și realitatea subiectivă (proprie lumii interioare a omului). Spre deosebire de cunoașterea comună, știința

stabilește, prin abstractizare și generalizare, legile proprii fenomenelor, legi a căror descifrare permite fundamentarea acțiunii practice.

Cunoașterea științifică se concentrează și se structurează în ceea ce s-a numit sistemul general al științelor. Aceasta cuprinde :

✓ *grupul științelor despre existență* (cu valoare explicativ- previzională asupra diferitelor domenii ale realității) – alcătuit din științele naturii (fizica, chimia, biologia, anatomia, zoologia, botanica etc.), științele sociale (sociologia generală, științele politice, științele juridice, istoria, economia, etica etc.) și științele gândirii (logica, lingvistica etc.);

✓ *grupul științelor acțiunii* – științele tehnice, administrativ-organizaționale, științele medicale, științele instructiv- educaționale;

✓ *grupul științelor generale, de sinteză*: filosofia, matematica, mecanica teoretică, cibernetica, teoria generală a sistemelor etc.

Întâlnim, totodată, *disciplinele de graniță* cu caracter interdisciplinar și multidisciplinar (biofizica, chimia, biochimia, psihologia, ecologia, antropologia).

Ideea delimitării științelor trebuie racordată la exigența metodologică a abordării lumii în unitatea ei. În fond, distingerea specificului calitativ al fenomenelor și proceselor, al diferitelor domenii ale existenței are sens numai plecând de la ideea unității lumii. Așa cum rezultă din clasificarea prezentată, științele juridice aparțin grupului științelor despre existență, integrându-se nemijlocit în categoria științelor sociale. Unele dintre științele juridice aparțin și științelor acțiunii, fiind atât științe juridice, cât și științe administrativ-organizatorice și instructiv-educaționale. Alte științe juridice (de exemplu, medicina legală, statistica judiciară) se manifestă și ca discipline științifice de graniță.

În raport cu celelalte științe despre societate, științele juridice abordează factorii obiectivi care au condus la apariția și manifestarea dreptului și a statului ca fenomene sociale, precum și constituirea, acțiunea normelor juridice ca reguli specifice de conduită umană și consecințele încălcării lor.

Atribuind dreptului un rol de mijloc hotărâtor în conducerea și organizarea socială, iar statului calitatea de a fi o structură fundamentală în realizarea acestui scop, științele juridice sunt preocupate de cunoașterea și

perfecționarea dreptului și statului în acord cu exigențele democratice ale societății civile. Din acest motiv, științele juridice ocupă un rol important- atât sub aspect teoretic, cât și practic – în cadrul științelor despre societate.

Studierea dreptului și a statului operează din următoarele perspective:

cercetarea de ansamblu, din orizontul maximei generalizări teoretice, a acestor fenomene sociale; cercetarea lor istorico- evolutivă; abordarea aplicată a normelor și instituțiilor juridice, în funcție de obiectul raporturilor sociale reglementate.

Pe această bază, în clasificarea științelor juridice distingem următoarele grupe principale:

➤ știința juridică ce descifrează aspectele de generalitate și esențialitate ale statului și dreptului ca fenomene sociale: *Teoria generală a statului și dreptului*;

➤ științele juridice care cercetează statul și dreptul sub aspectul evoluției lor istorice, cât și evoluția corespunzătoare a doctrinelor politico-juridice: *științele juridice istorice* și, respectiv, *doctrinile politico.juridice*;

➤ științele juridice care analizează, după criteriul obiectului de reglementare, normele juridice și raporturile de drept aferente: *științele juridice de ramură*.

Distingem, de asemenea, așa-numitele *științe auxiliare științelor juridice* care, fără a dobândi statut de științe juridice propriu-zise, asigură cunoașterea celor mai bune condiții de edictare și aplicare eficientă a normelor, precum și de revenire a încălcării lor. Corespunzând unor criterii reale, diviziunea, amintită, a științelor juridice nu afectează unitatea lor: dimpotrivă ea are relevanță numai pe fondul corelației, a întrepătrunderii lor organice și funcționale, în cadrul sistemului științelor juridice.

Dacă Teoria generală a statului și dreptului investighează, ca știință categoriile de stat și drept în intercondiționarea lor genetică și structural-funcțională, cu toate acestea, rațiuni obiective de cunoaștere justifică abordarea distinctă – dar fără a absolutiza! – a problematicii generale a dreptului în raport cu cea a statului.

Considerăm că, „Teoria generală a dreptului” și „Teoria generală a statului” se manifestă ca discipline științifice autonome. Ceea ce impune și

abordarea didactică diferențiată a categoriilor de stat și drept sub forma disciplinelor care să asigure explicitatea și însușirea cunoștințelor dobândite în procesul cunoașterii științifice de sine stătătoare.

Circumscrierea obiectului unei științe reclamă , întâi de toate, fixarea sferei fenomenelor cercetate, apoi unghiul de investigare și a nivelului de generalizare științifică la care operează studierea fenomenelor date. Pe această bază se poate elucidă locul pe care știința în cauză îl ocupă în sistemul științelor și diferența ei specifică în raport cu alte științe.

Introducerea în studiul dreptului este o știință socială, deoarece studiază un fenomen eminamente social : dreptul și, pe un plan mai cuprinzător, fenomenul juridic în ansamblul lui, incluzând , pe lângă normele de drept, conștiința juridică și raporturile juridice din societate. În felul acesta, ea se alătură altor științe despre societate, precum sociologia, istoria, economia politică, politologia etc., împreună cu care descifrează conținutul specific al socialului în raport cu naturalul și spiritualul, contribuind astfel, cu mijloace și argumente proprii, la conturarea unei ontologii sociale.

Nu lipsită de importanță este relația „Teoriei generale a dreptului” cu *științele juridice de ramură* care au ca obiect de cercetare ansamblul normelor juridice constituite într-o ramură distinctă de drept, după cum și raporturile și instituțiile juridice formate în acord cu ele. Între Știința introductivă a dreptului și acest grup de științe se manifestă o interrelație reciproc benefică, astfel încât aceste concepte abstracte precum ramură juridică, raport juridic, act juridic, fapt juridic , se regăsesc îmbogățite prin particularizări corespunzătoare la nivelul ramurilor de drept în care se surprind ca instituții specifice actul civil, faptul penal, raportul succesoral, norma de drept internațional etc.

Științele juridice de ramură cercetează părți ale mecanismului statului, anumite organe ale lui (reprezentative, executive, judiciare ș.a.), grupe aparte de norme juridice (ramurile dreptului), concentrând atenția la cercetarea structurii și funcțiilor lor, analizează particularitățile reglementării juridice a unei categorii concrete de relații sociale. Științele juridice de ramură supun cercetării fenomene juridice particulare, caracteristice unei anumite ramuri de drept.

Știința juridică constituie un sistem complet și complex de cunoștințe despre drept, la baza căruia se află o totalitate de noțiuni, categorii și legități

științifice ce reflectă legitățile de apariție, dezvoltare și funcționare a fenomenului respectiv.

Sistemul științelor juridice este un domeniu de cunoștințe speciale cu caracter social, în hotarele și prin intermediul cărora se realizează cercetarea teoreticoaplicativă a realității statal-juridice.

Teoria generală a dreptului și statului studiază principalele legități comune de dezvoltare a fenomenelor statale și juridice în general, independent de faptul în care domeniu concret al vieții sociale au loc.

Istoria dreptului și statului studiază realitatea istorică, legată de apariția statului și dreptului, dezvoltarea lor și funcționarea într-o situație istorică concretă și într-o strictă continuitate cronologică. Cercetarea istorică a dreptului evidențiază existența unor legități sociale referitoare la apariția și evoluția anumitor sisteme de drept într-o conexiune directă cu dezvoltarea socială dintr-un anumit teritoriu, stat. La fel, științele juridice istorice evidențiază continuitatea dreptului contemporan și proveniența lui din sistemele de drept ce au existat în trecut. Astfel, vedem, că științele juridice de ramură reflectă elementele componente ale sistemului dreptului; or, obiectul de studiu al unei științe juridice ramurale este ramura de drept respectivă, prin întreg ansamblul său de norme juridice. Altfel spus, obiectul de studiu al științei dreptului constituțional este ramura dreptului constituțional, prin întreg ansamblul său de norme.

Științele juridice interramurale sunt strâns legate de științele juridice de ramură, însă posedă un obiect independent, specific (prin complexitatea sa) de cercetare (de pilă: criminologia, dreptul asigurărilor – sociale, organizarea justiției etc.).

Științele juridice auxiliare (speciale) utilizează reguli, concluzii nu atât ale științelor juridice, cât ale altor domenii de cunoștințe (fizică, chimie, medicină ș.a.). Ele se formează la hotarele de interacțiune a științei juridice cu alte științe. Existența științelor juridice auxiliare ne dovedește încă o dată că știința juridică nu există autonom, ci se află într-o interacțiune continuă cu alte științe (criminalistica, psihologia juridică, psihiatria juridică etc.)

Știința juridică constituie un sistem complet și complex de cunoștințe despre drept, la baza căruia se află o totalitate de noțiuni, categorii și legități

științifice ce reflectă legitățile de apariție, dezvoltare și funcționare a fenomenului respectiv.

Sistemul științelor juridice este un domeniu de cunoștințe speciale cu caracter social, în hotarele și prin intermediul cărora se realizează cercetarea teoretico-aplicativă a realității statal-juridice.

Dreptul internațional se formează în baza convențiilor între state și exprimă voința lor comună coordonată. Normele și instituțiile lui se exprimă în diferite tratate internaționale, convenții, statute, declarații, documente ale ONU.

Dreptul internațional public reglementează raporturile dintre state, determină drepturile și obligațiunile lor reciproce.

Dreptul internațional privat reglementează relațiile cu caracter patrimonial și de alt gen între cetățeni și organizațiile din state diferite, situația lor procesuală, jurisdicția, ordinea și condițiile de aplicare a legislației aceluși stat pe teritoriul căruia ei temporar sau permanent se află.

1.2. Subiectul, obiectul și metoda teoriei statului și dreptului

În sistemul științelor juridice, teoria statului și a dreptului reprezintă fundamentul cunoașterii juridice. Din punct de vedere istoric cunoștințele s-au dezvoltat sub diferite forme, împreună cu dezvoltarea statului și dreptul în sine: mai întâi sub forma mitologiei, a religiei și odată cu apariția filozofiei raționaliste, iar ulterior în forma filosofică.

Apare un sistem de dovezi, prin care se poate evidenția formarea terminologiei specifice acestei științe, iar apoi se încearcă verificarea acestora în practică. Cu toate acestea, știința devine astfel numai atunci când are un subiect și un obiect clar de cercetare, o metodologie specifică, un sistem de legi, dar și o argumentare și verificare, ca raționamente ale rezultatelor cercetării. Cu teoria statului și a dreptului acest lucru se întâmplă, ca în cazul majorității științelor umaniste, în secolul al XIX-lea, când se remarcă filosofia juridică într-un format independent de știință nouă. Astfel, din acel moment, devine o piatră de temelie, respectiv piatra jurisprudenței. Ceea ce face teoria statului și a dreptului diferită de restul discipline juridice? Teoria statului și a dreptului studiază cele mai generale aspecte legate de elemente specifice ale statului și dreptului ca și

fenomen independent în sfera societății umane. Principalele direcții ale teoriei statului și dreptului (TGSD) sunt următoarele:

✓ TGSD studiază statul și dreptul în general. Ea explorează legile generale de origine, dezvoltare și funcționare a statului și a dreptului ca sistem unificat. De asemenea, studiază probleme de mișcare istorică și funcționare ale acestora, dezvoltarea și evoluția lor, precum și fundamentele metodologice ale înțelegerii științifice a statului și a dreptului. Totodată, reflectă relația dintre stat și drept, evidențiind conexiunea fenomenelor de stat și a celor juridice cu alte sfere ale societății;

✓ TGSD, explorând legile generale, apariția, dezvoltarea și funcționarea statului și a dreptului, dezvoltă și formulează concepte teoretice de bază și categorii de jurisprudență, o terminologie specifică, care este folosită în știința juridică (Conceptul este o formă de reflectare a lumii în gândire și cercetare, cu ajutorul cărora esența fenomenelor și proceselor, a conexiunii lor, sunt rezumate ca fiind cele mai importante caracteristici și părți ale societății);

✓ TGSD formează, de exemplu, idei despre stat și drept, funcții ale dreptului, surse de drept, ramuri ale drepturilor pe care se bazează ramura științelor juridice (dreptul penal, dreptul muncii etc.). Desigur, fiecare ramură (parte) a științei juridice se dezvoltă și se aplică subiectului său, deoarece nicio știință nu poate exista fără o teorie independentă.

În acest context, putem menționa că, *subiectul* teoriei statului și drepturilor presupune:

- 1) tiparele de apariție, dezvoltare și funcționare a statului și dreptului;
- 2) esența, tipurile, formele, funcțiile statului și dreptului;
- 3) conceptele de bază ale statului comune cu știința juridică.

Obiectul de studiu al TGSD îl constituie totalitatea legiților generale ce determină apariția, funcționarea și dezvoltarea statului și dreptului. Obiectul de studiu al Teoriei Generale a Dreptului și Statului îl constituie dreptul și statul în toată complexitatea lor.

Teoria generală a dreptului și statului studiază principalele legități comune de dezvoltare a fenomenelor statale și juridice în general, independent de faptul în care domeniu concret al vieții sociale au loc.

Cercetarea subiectului acestei științe nu se rezumă la realizările tuturor științelor juridice, ci se referă la experiența altor oameni de știință care studiază fenomenele sociale, cu scopul identificării factorilor care determină evoluția stării și instituțiilor juridice, inclusiv, a laturii sale obiective și subiective. Întrucât subiectul științei este într-o evoluție constantă, TGSD este una dintre cele mai dinamice științe juridice.

Teoria Generală a Dreptului și Statului în două accepțiuni:

- a) ca știință;
- b) ca disciplină didactică.

Teoria Generală a Dreptului și Statului este o știință:

- *generală* (identifică și caracterizează legitățile generale de dezvoltare a statului și dreptului);
- *socială*, deoarece studiază dreptul și statul ca fenomene sociale ce există într-o comunitate umană;
- *juridică* ce studiază numai latura juridico-statală a vieții sociale;
- *politică*, deoarece studiază problemele de bază ale științei politice și, înainte de toate, statul, puterea de stat.

Ca disciplină didactică, TGSD include în sine un număr limitat de informație juridică, sistematizată într-un număr concret de teme referitoare la caracteristica anumitor fenomene juridice.

Problemele Teoriei Generale a Dreptului este o disciplină didactică ce include în sine un număr limitat de informație juridică, sistematizată într-un număr concret de teme, ce permite efectuarea unei sinteze, analize a fenomenelor juridice prin prisma cunoștințelor acumulate în procesul de studii.

Trăsăturile sale distinctive rezidă de fapt în funcțiile acesteia (Figura 1).

Prima funcție, comună tuturor științelor, este cea *epistemologică*. Aceasta constă în studiul și explicarea fenomenelor și proceselor lor specifice. Semnificația acestei funcții este de a genera date empirice pentru analiza și generalizarea ulterioară în scopul identificării tiparelor generale de dezvoltare. Implementarea acestei funcții face posibilă rezolvarea ontologică a problemelor

de stat și de drept, răspunzând la întrebări despre esență acestor fenomene, a trăsăturilor și factorilor care le-au influențat bunul mers al dezvoltării. Aceasta este funcția de bază a oricărei științe.

A doua funcție este cea *predictivă* - constă în exprimarea pe baza cunoștințelor științifice acumulate a prognozelor de dezvoltare a fenomenelor de stat și drept. Aceasta nu este o predicție, ci o știință, o prognoza cu diferite grade de presupunere și eroare. Implementarea acestei funcții permite anticiparea eventualelor probleme de dezvoltare, precum și evitarea consecințelor ce pot afecta statul și dreptul. Precizia prognozării este determinată de completitudinea și implementarea funcției anterioare.

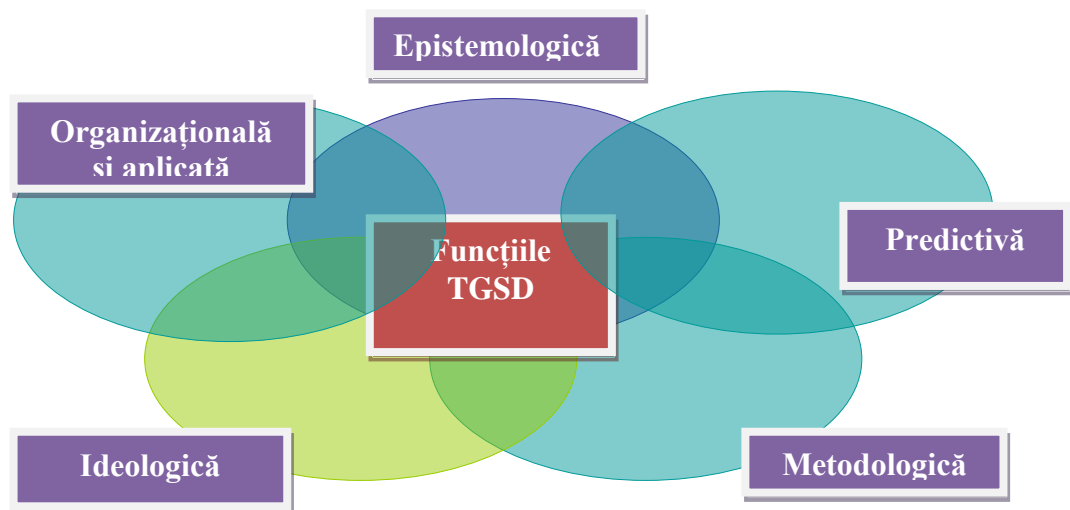

Figura 1. Funcțiile teoriei generale a statului și dreptului
(Sursa: N.I. Matuzov, A.V. Malko. *Teoria statului și a dreptului: manual. Yurist, 2004.*)

A treia funcție este *metodologică* și care include:

- ✓ date și informații euristice - crearea premiselor pentru descoperirile științifice, stimulând apariția noilor ipoteze și teorii. Uneori această funcție se numește funcția de organizare a științei;
- ✓ coordonarea, respectiv dezvoltarea unei metodologii comune tuturor științelor juridice, cu ajutorul cărora se realizează un studiu mai bun al subiectului. În cadrul acestei funcții, există un singur aparat conceptual pentru

toate științele juridice, sistemul de categorii și elemente structurale ale jurisprudenței;

✓ integrarea - combinarea pe o bază de date comună a științelor de ramură, oferind o imagine holistică a subiectului;

✓ logic și juridic - dezvoltarea unui sistem special de probe specifice științelor juridice.

A patra funcție este *ideologică* ce preupune formarea unui anumit tip de viziune asupra lumii, asupra societății și a individului. Printre aspectele cu privire la viziunea asupra lumii se numără:

✓ cel umanist - formarea în știința juridică și în societatea, a valorilor persoanei umane, recunoașterea și respectul drepturile omului și a celor civile;

✓ unul socio-axiologic - formarea unui sistem de socializare a valorilor, interacțiunea dintre lege și morala publică;

✓ unul cultural și educațional - educația, conștientizarea și comportamentul legal al indivizilor, a drepturilor și obligațiilor exercitate cu demnitate;

✓ ideologic - crearea unui model de general de relații, de unificare a statului și a publicului, orientate spre îndeplinirea de scopuri și idealuri personale.

Uneori se distinge a cincea funcție - *organizațională și aplicată*. Se manifestă prin transformarea, reformarea statului, elaborarea de recomandări și dispoziții legale privind rezolvarea problemelor stringente ale statului de drept spre o construcție nouă, asigurând natura științifică a statului, a managementului eficient și a reglementării juridice adecvate.

O metodă este un sistem de tehnici, reguli și cerințe pentru cei care studiază subiectul cunoașterii. Metode utilizate în teoria statului și dreptului sunt împărțite în:

- ✓ *universale* (idealiste și materialiste);
- ✓ *științifice generale* (analia, observația, experimentul, sinteza etc.);
- ✓ *științifice specific* :
 - formal-logice, cu ajutorul căruia se poate corela abstractizarea legii cu realitatea, pentru a determina gradul de puterea statului de drept și viabilitatea acestora;

- structural și logice, reflectată prin analiza structurii interne a instituțiilor statului sau a regulilor legale, a determinării perfecțiunii lor și a prezicerii unor schimbări dinamice;
- istorică și genetică care permite urmărirea evoluției statului și a dreptului;
- reflectarea factorilor sistemici, determinanți asupra dezvoltării statului și dreptului în sistemul relațiilor sociale;
- hermeneutică, interpretând termeni și concepte;
- funcțională, care determină funcțiile diferitelor elemente ai mecanismului de stat și a normelor legale.

Literatura de specialitate reflectă și alte metode științifice, care se referă la dreptul aplicat și care includ:

- ✓ metoda modelării teoretice și juridice, presupune formarea de modele teoretice, în cadrul cărora se creează forme ideale de stat și de drept;
- ✓ metoda previziunii teoretice și juridice, permițând prezicerea rezultatelor scontate ale dezvoltării legii și stării bazate pe material empiric;
- ✓ metoda legală formală, care implică studiul legii în forma sa cea mai pură, în afara conexiunii cu alte fenomene sociale (politica, economia, ideologia etc.).
- ✓ metoda, prestabilită de școala pozitivismului juridic, constă în studiu și definirea categoriilor, conceptelor proprii, construcțiilor utilizate în drept;
- ✓ metodele juridice speciale care studiază în detaliu aspectele tehnice, juridice și de reglementare;
- ✓ metoda dreptului comparat, studiind statul și dreptul prin comparația acestora cu alte state și sisteme juridice. Comparația dezvăluie elemente comune și specifice, caracteristicile specifice ale ambelor sisteme în ansamblu și ale instituțiilor lor individuale.
- ✓ metode științifice non-juridice - metodele statistice, non-fizice etc.

Aplicarea unei combinații de diferite metode bazate pe anumite principii, permit nu numai obținerea unui model holistic despre subiectul de studiu al TGSD, a rezultatelor teoretice, dar și oferirea de soluții practice pentru aspectele juridice speciale și specifice acestei științe.

1.3. Principiile Teoriei Generale a Statului și Dreptului și locul acesteia în sistemul științelor sociale

TGSD este teoretică și generală în raport cu alte științe juridice și generalizează datele și concluziile științelor juridice în scopul unor prezentări esențiale, teoretice mai aprofundate.

TGSD cercetează legitățile generale de dezvoltare a statului și dreptului în toată complexitatea lor și elaborează noțiuni generale pe care se bazează alte științe juridice.

Teoriei Generale a Dreptului și Statului este generată de anumite principii reflectate în Figura 2.

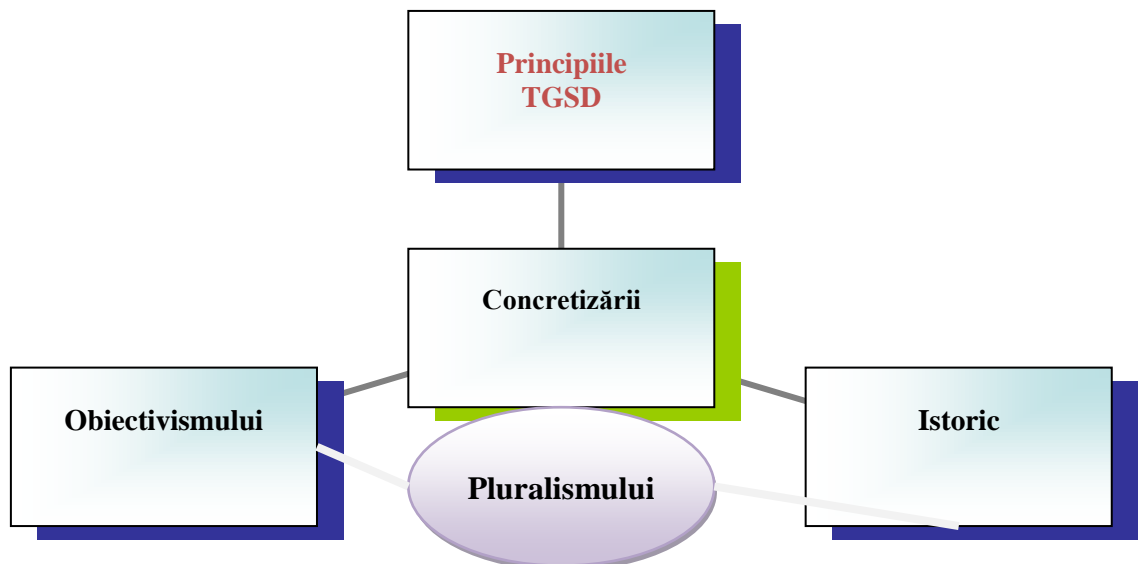

Figura 2. Principiile TGSD

(Sursa: A.Negru, 2018)

Potrivit opiniei ui A.Negru (2018) - orice știință este determinată de un sistem de reguli fundamentale, inspirate din obiectul de studiu și determinate de baza metodologică a științei în cauză.

Principiul istoric necesită examinarea fenomenelor statale și juridice în dinamică, dezvoltare, în legătura lor istorică.

Principiul obiectivismului înseamnă reflectarea realității statal-juridice în cunoașterea științifică, reflectarea ei astfel cum ea există în realitate.

Principiul concretizării solicită de la Teoria Generală a Dreptului și Statului evidențierea exactă, concretă a acelor condiții în care se află obiectul cunoașterii, evidențierea calităților principale, esențiale, ale legăturilor și tendințelor dezvoltării lui.

Principiul pluralismului prevede pluralitatea de aspecte în cercetarea dreptului și statului. Pluralitatea cunoașterii științifice caracterizează concomitent și universalitatea sa, deoarece prin aceasta se ia în considerare nu doar concepțiile contradictorii referitoare la unul și același fenomen, dar și diferite concepții despre originea lor, esența, orientarea socială, structura și perspectivele de dezvoltare.

CAPITOLUL 2. BAZELE TEORIEI GENERALE A STATULUI

În urma studierii acestui capitol studenții vor ști să:

- *definească statul de drept ;*
- *prezinte formele de conviețuire și să determine apariția statului;*
- *relateze conținutul și scopul statului;*
- *identifice forma statului;*
- *definească și să interpreteze mecanismul de stat;*
- *distingă aspectele esențiale și principiile statului de drept contemporan.*

2.1. Dreptul și statul

Sintagma „stat de drept” rezultă din asocierea celor două concepte exprimând conexiunea indisolubilă dintre acestea.

Dreptul își are eficacitatea numai în existența Statului, singurul care poate conferi normelor juridice un caracter de obligativitate, garantând, prin forța sa coercitivă, aplicarea și respectarea acestor norme.

Această conexiune strânsă între Stat și Drept nu înseamnă că cele două fenomene nu ar fi autonome, că nu ar avea funcțiile lor proprii, contribuind la atingerea aceluiași scop, însă cu mijloace diferite.

Statul, ca și Dreptul, are esență, conținut și formă. Raportul Dreptului cu Statul s-ar exprima în instituirea unui drept pozitiv etatic (ansamblu de norme juridice impus de legiuitorul etatic, a căror respectare este obligatorie pentru cetățeni, și a căror încălcare atrage aplicarea sancțiunilor de către organele abilitate în acest scop).

Totodată, Statul are autoritatea de a atribui juridicitate unor norme sociale neetactice: norme morale, obiceiuri, norme tehnice. Pe de altă parte, există un drept supraetatic și unul interetatic, la fel cum există drept neetatic (prevederile unui regulament, ale unui statut al unor organizații, asociații, fundații).

Statul are însă, organe, organisme, mecanisme, proceduri cu ajutorul cărora dă formă logică, normativă reacției societății pe care o organizează față de cei care încalcă ordinea de el instituită. Fără garanția forței publice a statului, dreptul și-ar diminua eficiența, poate chiar ar pierde-o.

Există și o *strânsă legătură dintre drept și regimul statal* care se concretizează prin aceea că într-un stat, puterea nu încetează de a fi subordonată dreptului, întrucât, dacă ideea de drept provoacă puterea și o înarmează cu toate energiile care se află în ea, aceasta continuă să îndeplinească același rol cu privire la puterea statală.

Statul este limitat prin drept, pentru că puterea sa este juridic condiționată de ideea de drept care o legitimează. Georges Burdeau (1970) afirma că „statul nu se limitează; el se naște limitat”. Dacă este adevărat că statul este limitat prin drept, aceasta nu înseamnă că trebuie să vedem în această limitare un obstacol care s-ar opune anumitor inițiative etatice. Limitarea nu înseamnă interzicerea utilizării prestigiului sau înțelepciunii guvernanților pentru înțelegerea mai exactă și mai eficientă a necesităților vieții politice. Procedând astfel, guvernanții nu fac decât să-și îndeplinească rolul lor de direcționare a vieții colective, modelând ideea de drept, în funcție de problemele din ce în ce mai complexe pe care le pun existența și progresul societății politice (G. Burdeau, 1970).

Între *Stat și Drept raportul este de complementaritate* (Gh. Mihai, 2002; C. Gilia, 2007). *Dreptului îi este indispensabil statul*, pentru a-i crea normele, pentru a edifica elementele sistemului juridic, pentru a realiza finalitatea și asigura eficacitatea normelor juridice, pentru a le împuternici prin virtualitatea constrângerii, în cazul nerespectării lor.

Statul nu se reduce la Drept, iar Dreptul nu se reduce la Stat, întrucât orice limitare a statului prin drept este exclusă, din moment ce organele sale sunt „producătoare de drept”.

Analiza conexiunii dintre cele două concepte conduce la concluzii diferite, în funcție de modul în care sunt definiți cei doi termeni. Astfel, Mircea Djuvara (1999) afirma că „realitatea cea mai puternică și cea mai interesantă în drept, cea mai pasionantă de studiat, este Statul. E o realitate atât de vie și de puternică, încât absoarbe individualitatea noastră a tuturor, care se pierde într-însa. E o realitate atât de adâncă, încât ea se întinde în timp și în spațiu mult peste forțele și exigențele persoanelor individuale. E o realitate absolută, întrucât nu recunoaște nici o autoritate superioară, cum recunoaște persoana privată autoritatea statului. Statul nu recunoaște nimic superior sieși”.

Giorgio del Vecchio (1993) concluziona că, cea mai simplă definiție a statului este dată de Kant: „reunirea unei mulțimi de oameni trăind sub aceleași legi juridice”. Scopul statului, după Kant, este numai procreția dreptului.

Concepția lui H. Kelsen (1928) are meritul de a arăta că statul și dreptul nu pot fi concepute independente unul de altul, fiind vorba despre două fenomene simultane, indisolubil legate între ele și care se presupun reciproc.

Conform opiniei lui R. Lukic (1974), deși există variate moduri de a concepe conexiunea între Stat și Drept, se disting totuși anumite direcții:

❖ *Modul de concepere a dreptului ca fiind dependent de stat reprezentând numai un instrument al statului.* Rezultă că statul este primordial, iar dreptul secundar.

❖ *Modul de concepere a dreptului ca fiind independent de stat și statul ca subordonat dreptului.* Dreptul se constituie și este independent de stat, începându-și existența odată cu apariția societății, iar statul ar fi apărut mai târziu având rolul de a asigura aplicarea mai eficientă a dreptului.

❖ *Între Stat și Drept este o strânsă interdependență, ele nu pot exista unul fără celălalt și nu pot fi imaginate separat.* Statul fiind o organizație juridică, organizarea lui este reglementată prin drept.

2.2. Apariția și esența statului

Problema originii statului din cele mai vechi timpuri au preocupat cercetătorii și oamenii de știință. Chiar și în scrierile lui Confucius, Platon, Aristotel, Cicero, se pot identifica încercări de abordare a acestei problematice. Se pot distinge mai multe teorii, care pretind a fi o explicație corectă a acestui fenomen și anume: patriarhal, teologic, contractual, organic, materialist (clasă), psihologic și teoria violenței. Fiecare dintre aceste teorii, dominând într-o anumită perioadă de dezvoltare socio-istorică a omenirii, reflectă un nivel specific de cunoștințe, economie, cultură și prezentare în versiunea sa despre originea și esența statului.

Statul a apărut cu aproape șase milenii în urmă în Orientul antic (Egipt, Babilon, China, India), el continuând și astăzi să fie instrumentul conducerii sociale, iar dezbaterile privind natura, funcțiile, mecanismul și formele sale

reușind să capteze atenția unor cercuri largi de specialiști în domeniul politologiei, sociologiei și dreptului.

Abordarea analitică a locului și rolului statului în organizarea și conducerea societății a evidențiat natura sa istorică, dependența formelor sale de transformările social – istorice. Ca și în cazul dreptului, apariția statului este determinată de schimbările petrecute în orânduirea comunei primitive, schimbări care au făcut ca vechile forme de organizare și conducere (ginta, tribul) să nu mai fie suficiente, impunându-se o formă nouă – cea politică statală.

Prima formă de conviețuire a strămoșilor oamenilor a fost *hoarda*. Aceasta reprezintă un grup de indivizi reuniți fără nici o regulă fixă, stabilă. Viața hoardei este nomadă, ea nu este legată de un anumit loc de trai. Principalele mijloace de existență le obțin din vânatoare și pescuit.

Treptat, acest regim se schimbă: apare agricultura, se construiesc primele locuințe, încep a se recunoaște legăturile de descendență.

Prima formă umană de comunitate care a înlocuit hoarda primitivă a fost *ginta*; aceasta reprezintă o uniune de oameni bazată pe rudenia de sânge, oameni legați prin munca colectivă și apărarea în comun a intereselor comune, precum și prin comunitatea limbii, moravurilor, tradițiilor. Relațiile între membrii ce formau ginta se caracterizau prin egalitatea tuturor, prin solidaritate și ajutor reciproc. Apartenența la o gintă sau alta nu era condiționată de prezența oamenilor pe un anumit teritoriu, ci de relațiile lor de rudenie, de sânge la început reale, iar mai târziu simbolice, de descendența lor din același strămoș feminin sau masculin. În prima perioadă de dezvoltare a ginții, relațiile de căsătorie nu erau încă, iar rudenia se stabilea după mamă. Acest factor determină formarea ginții matriarhale.

În epoca destrămării comunei primitive, la o treaptă superioară de evoluție, ginta matriarhală va ceda locul ginții patriarhale, unde tatăl devine centrul vieții sociale, capul familiei, determinând mai departe apartenența la o gintă sau alta și gradul de rudenie.

Ordinea evoluției poate fi reprezentată, astfel, de trei faze succesive: hoarda, matriarhat și patriarhat.

Conducerea ginții, a vieții economice, militare, spirituale aparține unui organism cu caracter obștesc, unei puteri nepolitice obștești. Hotărârile erau

luate de adunarea generală a membrilor adulți ai ginții. Problemele curente erau soluționate de un sfat reprezentat de un șef ales de gintă.

Organele de conducere a ginții puteau fi înlocuite oricând de gintă. Autoritatea lor era de natură morală, părintească. Nu există o categorie specială de oameni ce conduc, nu există un organ special de contrângere, de violență. Relațiile sociale sunt reglementate de anumite reguli de conviețuire socială: obiceiuri, morală, prescripții religioase. Caracteristic pentru această perioadă este și faptul că nu există deosebire între drepturi și îndatoriri. Pentru omul primitiv nu se pune încă întrebarea dacă participarea la treburile obștești, răzbunarea sângelui sau răscumpărarea sunt datorii sau drepturi. De regulă, fiecare individ se consideră obligat să urmeze exemplele strămoșilor săi.

Într-o etapă mai avansată apare *tribul* ca o uniune a câtorva ginți. Tribul constituie o comunitate etnică și de organizare socială a mai multor ginți sau familii înrudite. Formarea în epocă posterioară, a uniunilor de triburi este un proces însoțit de consolidarea legăturilor gospodărești și culturale intertribale. Ciocnirile militare, migrația populației, toate acestea cauzate de apariția proprietății private, duceau treptat la un amestec de triburi, la înlocuirea vechilor legături de rudenie prin sânge cu cele determinate de legături teritoriale și la apariția unei noi forme de comunitate istorică.

Condițiile apariției organizării statale a societății s-au creat destul de lent și de greu. Primii germeni au apărut în perioada descompunerii comunei primitive prin evoluția treptată a forțelor de producție și a relațiilor de producție, precum și prin modificarea în structura și organizarea societății primitive.

Schimbările în domeniul procurării celor necesare pentru trai: dezvoltarea agriculturii, a păstoritului, a meșteșugăritului, a schimbului etc. constituie un pas enorm atât pentru societate în ansamblu, cât și pentru fiecare individ. Are loc trecerea de la economia prădalnică la economia productivă. Omul devine producător. Apare familia. Astfel, Hegel menționa cuvântul „stat” provine din latinescul status, semnificând ideea de ceva stabil, permanent. Inițial acest cuvânt se folosea pentru a desemna cetățile, republicile de tipul celei romane, despotiile orientale și alte forme de organizare politică a societății. Romanii nu l-au întrebuițat- spunea P. Negulescu - deoarece pentru a desemna statul au utilizat expresia REPUBLICA sau CIVITAS, iar grecii pe aceea de POLIS.

Machiaveli este cel dintâi care întrebuințează cuvântul STATO, dar acesta se generalizează abia la începutul veacului al XVII-lea, când găsim numirile de ETAT în Franța, SȚAAT în Germania, STATE în Anglia etc.

Noțiunea de stat este folosită în mai multe sensuri, lipsa de precizie fiind determinată în special de complexitatea fenomenului desemnat. Așa cum arăta Bertrand de Jouvenel, statul apare mai întâi ca o societate organizată, având un guvernământ autonom. Din acest punct de vedere, suntem cu toții membri ai statului. În acest sens, „statul” constituie armătura sau acoperișul juridic al unui fenomen sociologic, colectivitatea în întregime denumită mai precis națiune, sau, conform viziunii lui GRAMSCI, societatea politică care acoperă societatea civilă. Se spune, în acest sens, că Franța este un stat, că România sau Republica Moldova, Bulgaria sunt state. L.Duguit arăta „cuvântul stat desemnează orice societate umană în care există o diferențiere politică, o diferențiere între guvernanți și guvernați”.

Pe de altă parte, noțiunea de stat indică aparatul care „conduce”, sistemul organizațional care înfăptuiește conducerea politică a societății.

Deci, în sens juridic, tehnic, statul este un sistem organizațional, reglementat juridicește, care realizează în mod suveran conducerea unei societăți (a unui popor stabilizat pe un anumit teritoriu), deținând în acest scop atât monopolul creării, cât și monopolul aplicării dreptului.

Oscilând în a vedea în stat mai ales oamenii - colectivitatea împărțită în guvernanți și guvernați, sau în clase sociale, din care unii pot comanda alora, obligați să asculte - sau mai ales regulile, normele care reglementează aceste relații de comandă - supunere, specialiștii din acest domeniu l-au identificat ca pe un „fapt social”, ca pe „o ordine de drept”, sau ca element complex ce presupune elemente de drept. Pe această din urmă poziție se situează cei mai mulți autori contemporani. Astfel, Jean-Francois Aubert precizează: „Noi vom spune pur și simplu că statul ne apare ca o îmbinare a unor elemente de fapt, precum populația și teritoriul, cu elemente de drept, precum și o organizare și o putere de constrângere”. Observăm că precizarea autorului se îndepărtează de orice gen de apreciere asupra naturii sau scopului statului, elemente adeseori întâlnite la doctrinariii sec. al XIX-lea. La fel și alți autori contemporani își limitează eforturile - în cadrul unor preocupări aparținând științei dreptului

constituțional la constatarea unor elemente sau elementelor statului, ca de exemplu, profesorul Fleiner din Elveția. Acesta precizează: "De la nașterea statului național de tip liberal în sec. al XIX-lea, teoria generală a statului a considerat ca esențiale pentru stat, următoarele trei elemente: națiunea, teritoriul și suveranitatea." Și mai departe: "Acestor trei elemente precizate, trebuie categoric să adăugăm un al patrulea: organele statului."

Statul semnifică dimensiunea specifică și esențială a societății politice, societate care a rezultat din fixarea unui teritoriu determinat al unei colectivități umane relativ omogene, înfrunzind Națiunea, și care este guvernată de o putere instituționalizată, având capacitatea și mijloacele de a exprima și de a realiza voința unei părți din colectivitate ca voință generală (Ion Deleanu, 2001).

Statul este unitatea formată de un ansamblu de indivizi reuniți printr-o legătură națională, locuind pe un teritoriu determinat, care le este propriu lor, și dominat de un guvern, adică de o putere investită cu dreptul de a formula ordine și de a le face să fie executate (D.Berthelemy, 1979).

Apariția statului este, deci, rezultatul unor prefaceri social istorice.

În urma celor arătate, facem următoarele precizări:

❖ *în sens larg*, prin stat, înțelegem o societate organizată având o conducere autonomă (suverană în raport cu alte puteri);

❖ *în sens restrâns*, prin stat înțelegem un sistem organizațional care realizează conducerea politică a societății, deținând în acest scop monopolul creării și aplicării dreptului;

❖ *această conducere se realizează la nivelul unei națiuni, sau a unor națiuni reunite în cadrul unei structuri unitare, al unei populații stabilizate pe un teritoriu delimitat prin frontiere de teritoriul asupra căruia se exercită alte puteri statale;*

❖ statul astfel conceput, ca sistem organizațional, exercită conducerea unei societăți și nu trebuie înțeles ca un scop în sine, ci ca mijloc pentru înfăptuirea puterii suverane a poporului, putere orientată în sensul apărării, conservării și dezvoltării valorilor fundamentale ale acesteia (ale societății date);

❖ dacă există constante ale statului, ca cele reținute de majoritatea juriștilor și politologilor din lume - teritoriul, populație, suveranitate și organizații ce reprezintă puterea publică- nu trebuie să ajungem la concluzia că

statul este același oricând și oriunde - din contra, analiza „globală” a statului trebuie completată în mod obligatoriu cu analiza trăsăturilor fiecărui stat în parte, existent într-o anumite etapă de dezvoltare a societății;

❖ analiza statului nu poate fi cantonată - chiar de pe pozițiile unei științe juridice, cum este dreptul constituțional - la aspectele normative ale organizării societății în stat. În acest sens, cu mulți ani în urmă, profesorul C. Disescu, referindu-se la instituțiile statale, preciza: "aceste instituții au fundamentul lor politic, economic, etnic, istoric, social și de aceea pentru a înțelege bine doctrinele, trebuie să ținem seama de toți factorii care au contribuit la formarea și evoluțiunea statului, la organizațiunea societății";

❖ statul este "o idee, un concept" dar „are acoperire” în viața reală, desemnează o realitate, un sistem de organizații care ființează și acționează pe un teritoriu asupra unei populații statornicite aici.

2.3. Conținutul și scopul statului

Statul se caracterizează prin câteva elemente sau dimensiuni istorice și politice (Figura 3), cumulate calitativ. Acestea stau la baza oricărui stat și fără ele statul este de neconceput. Printre acestea: teritoriul, națiunea, autoritatea (puterea) politică exclusivă sau suveranitatea.

Teritoriul este dimensiunea materială a statului. Deși, la prima vedere, teritoriul pare să fie o noțiune geografică, el reprezintă de asemenea, un concept politic și juridic.

Acest rol al teritoriului reiese din funcțiile pe care le are:

a) teritoriul este indiciul care permite situarea statului în spațiu, localizând în așa mod statul și delimitându-l de alte state;

b) prin intermediul teritoriului, statul stabilește legăturile cu cei ce locuiesc, atribuindu-le calitatea de apartenență la statul respectiv, calitate de supușenie sau de cetățenie;

c) teritoriul determină limitele extinderii puterii publice în dependență de organizarea teritoriului;

d) teritoriul este simbolul și factorul de protecție a ideii naționale.

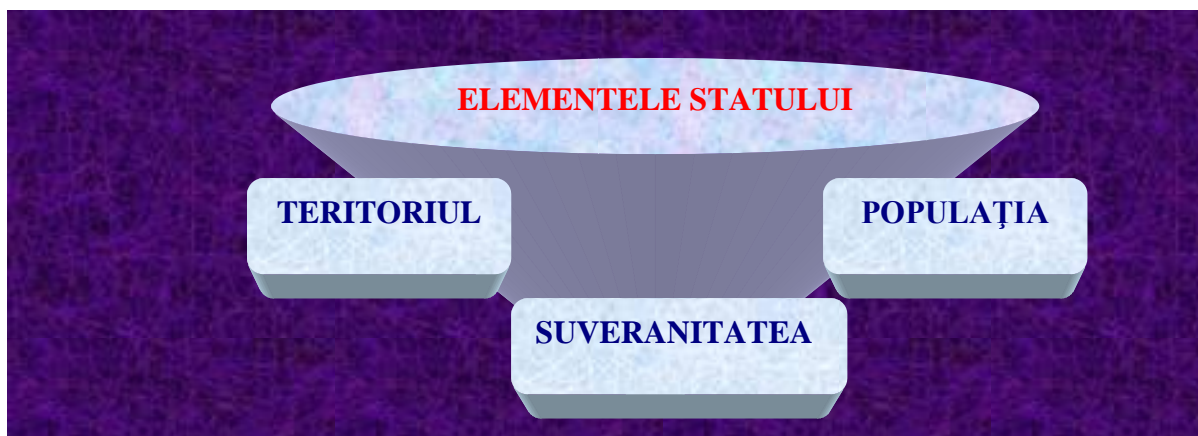

Figura 3. Elementele statului

Teritoriul statului cuprinde solul, subsolul, apele și coloana de aer.

Conform prevederilor Constituției Republicii Moldova și a standardelor internaționale, teritoriul statului îi sunt specifice următoarele caractere juridice: *inalienabilitatea* (art.3, al.1 din legea supremă a Republicii Moldova) și *indivizibilitatea* (art.1, al.1 din Constituția RM).

Pentru a înțelege importanța acestora facem trimitere la evenimentele istorice legate de teritoriu, astfel: Basarabia și Bucovina de Nord au fost dintotdeauna părți componente ale statului Moldova, creat în sec. al XIV-lea pe pământul strămoșilor - românilor - geto-daci. În 1775 Imperiul habsburgic răpește Moldovei partea de nord, Bucovina. În urma războiului ruso-turc din 1806-1812, Rusia dezmembrează Statul Moldova, anexând ținutul dintre Prut și Nistru, asupra căruia extinde în mod artificial numele de Basarabia. Ca rezultat al prăbușirii Imperiului rus în 1917 aceste teritorii au revenit României.

La 28 Iunie 1940 U.R.S.S. a ocupat prin forță armată, Basarabia și Bucovina de Nord, contrar voinței populației acestor ținuturi. Proclamarea în mod nelegitim în data de 2 August 1940 a R.S.S. Moldovenești a fost un act de dezmembrare a Basarabiei și Bucovinei. Trecerea arbitrară sub jurisdicția R.S.S. Ucrainene a Bucovinei de Nord și a județelor Hotin, Ismail și Cetatea Albă contravenea adevărului istoric și realității etnice existente în acea vreme. Această prevedere și-a găsit reflectare și în avizul Comisiei Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august

1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord, aprobat de Parlamentul RM la 23 iunie 1990.

În temeiul celor expuse, art.3 din Constituție prevede faptul că Republica Moldova este un stat *inalienabil* și că „frontierele țării sunt consfințite prin lege organică, respectându-se principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional” (al.2 al aceluiași articol).

Art.1 al Constituției mai stabilește că Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil (teritoriul său nu poate fi segmentat).

Populația constituie dimensiunea demografică, psihologică și spirituală a statului. Existența unui stat fără populație este de neconceput. Statul este o societate umană organizată, stabilizată în interiorul unor frontiere permanente. Cei ce locuiesc pe un teritoriu delimitat de frontiere și sunt supuși aceleași puteri pot avea față de această putere ori calitatea de *cetățean* de membru al statului respectiv, ori calitatea de *străin* (persoană având altă cetățenie, decât cea a statului în care locuiește), ori pe cea de *apatrid* (persoană care nu este cetățean al Republicii Moldova și nici cetățean al unui alt stat) – Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024 – XIV din 02.06.2000.

Dintre aceste trei categorii de persoane numai cetățenii se bucură de deplinătatea drepturilor și obligațiilor stabilite de stat.

Națiunea nu trebuie confundată cu naționalitatea sau poporul. Naționalitatea exprimă apartenența indivizilor indiferent de naționalitatea lor, constituită ca suport demografic al statului. Fundamentul oricărui stat rezidă în unitatea poporului. Statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova, care este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, garantînd și recunoscînd astfel, dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase (art.10, al.1 și 2 din Constituția Republicii Moldova).

Suveranitatea constituie cel mai caracteristic element specific statului. Puterea este un fenomen legat de autoritate, care se caracterizează prin: posibilitatea de a coordona activitatea oamenilor conform unei voinței supreme, de a comanda, de a da ordine și necesitatea de a se supune acestei comenzi. Prin urmare, autoritatea presupune coordonare, comandă și supunere.

Puterea de stat este o formă istoricește determinată și variabilă de autoritate („autoritate” de la latinescul „auctoritas”, care derivă din verbul „augere” = a spori, a consolida). „Orice autoritate adevărată – scria C. Noica – aduce cu sine un spor care-l obligă pe celălalt să se supună”. În organizarea prestatală autoritatea morală o aveau conducătorii și organele democrației gentilice. La Roma pentru prima dată s-a efectuat distincția între autoritate și putere. Puterea (potestas) era a poporului, iar autoritatea o avea Senatul. Puterea, ca atribut al statului este identificată cu forța, fiind, de astfel, denumită și forța publică, putere de stat.

Într-un stat democratic puterea emană de la popor și aparține acestuia. Exercițarea puterii de stat, organizarea canalelor prin care circulă puterea, sunt încredințate statului; în planul activității statale are loc o divizare, o separare a puterilor. Separația puterilor se realizează în scopul echilibrării lor, pentru a se împiedica abuzul de putere.

Republica Moldova este un stat neutru (art.11 din legea supremă), are simbolurile sale proprii, ocrotite de lege: *drapel* (tricolor), *stemă* (reprezintă un scut tăiat pe orizontală având în partea superioară cromatică roșie, în cea inferioară - albastră, încărcat cu capul de bour având între coarne o stea cu opt raze. Capul de bour este flancat în dreapta de o roză cu cinci petale, iar în stânga de o semilună conturnată. Toate elementele reprezentate în scut sunt de aur (galbene). Scutul este plasat pe pieptul unei acvile naturale purtând în cioc o cruce de aur (acvila cruciată) și ținând în gheara dreaptă o ramură verde de măslin, iar în cea stîngă un sceptru de aur) și imn (stabilit prin lege organică) - art 12. al.1 – 5 din Constituția țării.

Ideea unor puteri multiple își are originea încă din antichitate când Aristotel vorbea despre cele trei părți ale guvernământului (Aristotel, *Politica*, cartea IV, cap.XI).

J. Locke amintește de puterea legislativă, executivă și confederativă (puterea de a pune în executare legile).

În forma cunoscută și azi, teoria separației puterilor a fost fundamentată de către Montesquieu în lucrarea sa „Despre spiritul legilor”, unde potrivit concepției sale, în stat există trei puteri: puterea legiuitoare, puterea executivă și

puterea judecătorească. Fiecare putere trebuie să se exercite independent, trebuie să se auto – limiteze pentru a se preveni abuzul de putere.

Conform art.2 al.1. din legea supremă a Republicii Moldova „suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție”.

Într-o societate există mai multe categorii de putere: familială, puterea unui colectiv, a unui grup social, a unor partide, puterea altor organizații social-politice etc. Puterea statală este, însă cea mai autoritară putere. Ea se caracterizează prin trăsăturile reflectate în Figura 4.

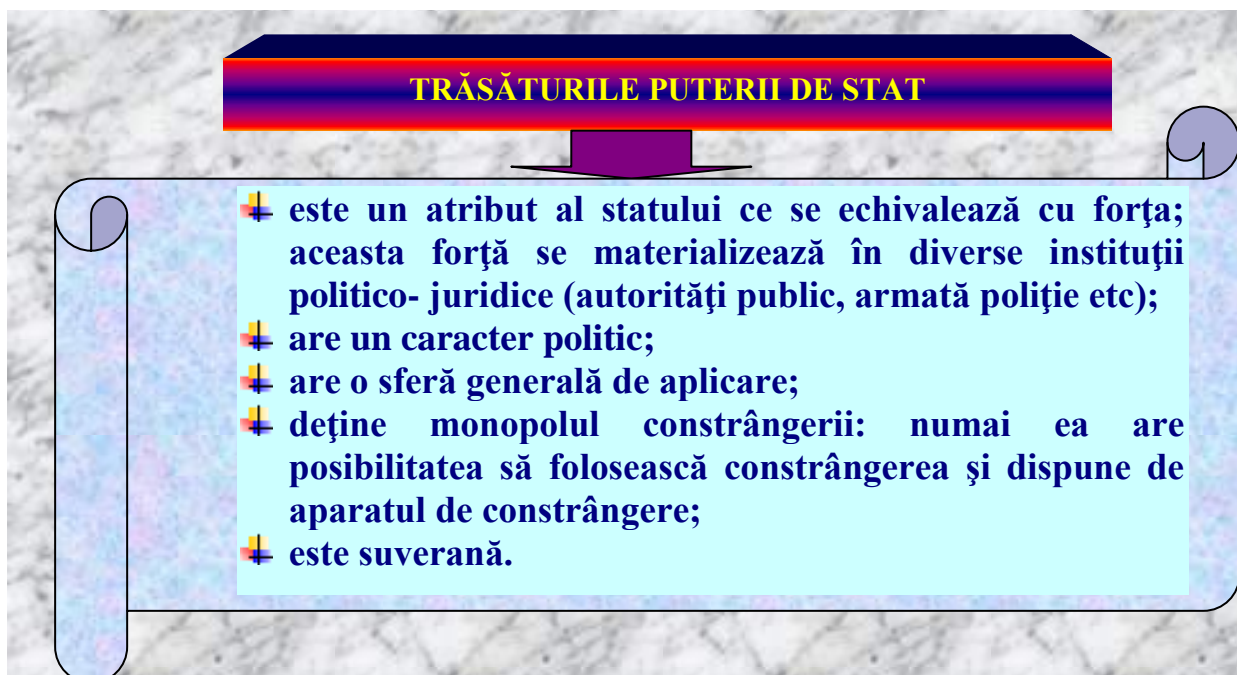

Figura 4. Trăsăturile puterii de stat

Potrivit art.2 al. 2 din Constituția Republicii Moldova „Nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului”.

Suveranitatea are două laturi:

➤ *Internă* – privește puterea sa de comandă în interior și se concretizează în elaborarea unor norme cu caracter general – obligatoriu și în urmărirea aplicării lor în practica socială (realizarea ordinii de drept). În temeiul suveranității sale interne puterea de stat dispune de modul organizării sale interne, stabilește regimul de funcționare a puterilor publice, statutul juridic al cetățeanului, hotărăște amploarea obiectivelor economice care sunt de importanță strategică,

organizează cadrul legal general al activității tuturor agenților economici. În interior nici o altă putere socială nu este superioară puterii statului. Din acest motiv, această latură mai este denumită și *supremația puterii de stat*.

➤ *Externă* - privește comportamentul statului, în societatea națiunilor, raporturile sale cu alte state. Această latură mai este denumită și *independența puterii sau neatârnrarea acesteia* (conform opiniei lui C. Noica, op.cit., p.240). În baza suveranității sale, statul își organizează relațiile internaționale, fără nici un amestec din exterior, cu respectarea drepturilor suverane ale celorlalte state și în considerarea principiilor și normelor unanim admise ale dreptului internațional.

Ca instrument de organizare și conducere socială, *scopul statului* este apărarea interesului general, sau așa cum s-a afirmat de multe ori în literatura de specialitate „menirea statului este (sau ar trebui să fie) fericirea cetățenilor”. Căci „dacă cetățenilor nu le merge bine, dacă scopul lor subiectiv nu este satisfăcut, dacă ei nu găsesc că mijlocirea acestei satisfaceri constituie statul însuși, ca atare, atunci statul stă pe picioare slabe” (Hegel, 1996).

2.4. Forma statului

Un alt aspect caracteristic fenomenului statal, aspect ce subliniază și el corelația statului cu dreptul, îl constituie forma statului.

Forma de stat reprezintă o categorie complexă care determină modul de organizare, conținutul puterii, structura internă și externă a acestei puteri. Elementele componente ale formei de stat sunt reflectate în Figura 5.

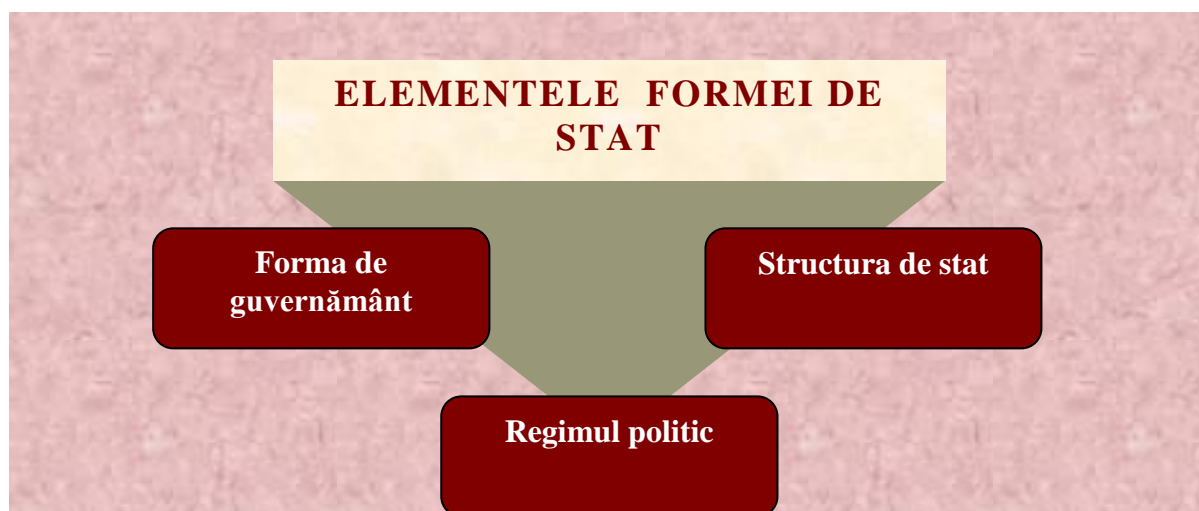

Figura 5. Elementele formei de stat

1. *Forma de guvernământ* caracterizează modalitatea de formare și organizare a organelor statului, caracteristicile și principiile care stau la baza raporturilor dintre acestea și, în special, dintre organul legiuitor și organele executive, inclusiv șeful statului.

Din punct de vedere al formei de guvernământ statele se împart în:

a) **Monarhia** ca formă de guvernământ se caracterizează prin aceea că șeful statului este monarhul (de la grecescul „monas”, reprezentând puterea unei persoane). În evoluția sa monarhia cunoaște mai multe forme:

➤ *monarhia absolută* - este cea mai veche, ea existând până aproape de zilele noastre. La începutul sec.XX în lume mai existau două monarhii absolute în Imperiul rus și Imperiul otoman. În cazul monarhiei absolute, puterea monarhului aproape că nu este limitată, monarhul dominând după bunul său plac;

➤ *monarhia limitată* se caracterizează prin limitarea puterii monarhului prin legea supremă a statului (Constituția). Monarhului îi revine un loc important în viața politică a societății. Deseori acest rol este mai pronunțat decât cel ce-i revine parlamantului;

➤ *monarhia parlamentară contemporană* este cea mai frecvent întâlnită formă a monarhiei în timpul de față (Anglia, Belgia, Olanda, țările scandinave etc). Puterea monarhului, de cele mai multe ori, poartă un caracter simbolic.

b) **Republica** este forma de guvernământ, în care puterea supremă aparține unui organ ales pe un timp limitat. Persoanele care compun organul electiv sunt responsabile juridicește de activitatea lor.

Republicile pot fi:

➤ *republică parlamentară* - se caracterizează prin faptul că șeful statului, fie că este ales de către Parlament sau lipsește, el răspunde în fața acestuia. Ca urmare, poziția legală a șefului de stat este mai inferioară, comparativ cu poziția legală a Parlamentului (de exemplu, Italia, Austria, Germania, Finlanda etc.);

➤ *republică prezidențială* - se caracterizează prin alegerea șefului de stat de către cetățeni, fie direct (prin vot universal, egal, secret și liber exprimat), fie indirect (prin intermediul) colegiilor electorale (de exemplu, S.U.A.).

2. *Structura de stat* caracterizează organizarea puterii în teritoriu. După structura de stat diferențiem:

- ❖ state simple sau unitare;
- ❖ state compuse (complexe) sau federative.

a) *Statul simplu, unitar* se caracterizează prin faptul că nu se află într-o uniune cu alte state și își păstrează suveranitatea și organizarea proprie, participă ca un stat pe deplin suveran la viața internațională și în relațiile cu alte state. În asemenea state există un singur parlament, guvern, un singur rând de organe judecătorești, o singură Constituție, o singură cetățenie etc.

b) *Statul federativ, compus sau unional*, este statul constituit din două sau mai multe entități, unități statale. Statul federativ reprezintă o unitate statală în care:

- există două rânduri de organe centrale de stat: organele federației și organele subiectelor federației;
- există mai multe constituții, cea a statului federativ și cele ale subiectelor federației;
- există două categorii de cetățenie: cetățenia federației și cetățenia subiectelor federației, deși populația reprezintă un corp unitar împărțirea statului federativ se face nu numai în unități administrativ-teritoriale, ci și în părți politice autonome, unități, entități statale etc.

De-a lungul istoriei sunt cunoscute diferite asociații și uniuni de state și anume:

Uniunea personală reprezintă o uniune a două sau mai multor state, care, păstrându-și suveranitatea și independența desemnează un șef de stat comun (de regulă un monarh). Astfel de uniuni personale au existat în Olanda și Luxemburg (1815-1890), Anglia și Hanovra (1714-1837), Danemarca și Islanda (1918-1944)

Uniunea reală este o asociație de state mult mai puternică decât uniunea personală. În cadrul ei, pe lângă șeful statului, există și alte organe de stat, comune. Uniuni reale cunoscute în istorie sunt: Suedia și Norvegia (1815 - 1905), Principatele Unite - Muntenia și Moldova (1859-1862) care inițial au constituit o uniune personală, fiind transformată între anii 1864 în uniune reală care a dus la formarea statului unitar român.

Confederația constituie o asociație de state independente, formată din considerente economice și politice atât de ordin intern, cât și de ordin extern,

care nu dă naștere unui stat nou, ca subiect de drept internațional. Drept exemplu enumerăm: Confederația Statelor americane (1776-1787), Confederația Germană (1815-1871).

3. *Regimul politic* include ansamblul metodelor și mijloacelor de conducere a societății, ansamblu care vizează atât raporturile dintre stat și individ, cât și modul în care statul concret asigură și garantează drepturile subiective.

Din punct de vedere al regimului politic distingem două categorii de state:

- a) state cu regim politic democratic;
- b) state cu regim politic autocratic (totalitare).

a) Democrația reprezintă acea formă de guvernare în care puterea aparține poporului.

Trăsăturile esențiale ale democrației și regimului politic sunt:

- se caracterizează prin pluralism, adică prin existența mai multor partide cu programe proprii care concurează la exercitarea puterii;
- se bazează pe alegeri prin scrutin universal, în desemnarea reprezentanților poporului pentru organizarea puterii;
- se caracterizează prin libertatea și recunoașterea opoziției;
- democrația și regimul democratic presupun existența în societate a drepturilor omului, adică cetățenii trebuie să se bucure, să li se garanteze drepturile și libertățile fundamentale, astfel cum ele sunt și trebuie să fie înscrise în legea fundamentală, în Constituție.

Democrația poate fi:

- *directă*, presupune participarea directă a cetățenilor la conducere, la adoptarea deciziilor;
- *reprezentativă*, presupune alegerea de către cetățeni a organelor reprezentative, la adoptarea deciziilor.

c) state cu regim politic autocratic - se caracterizează prin existența atât a condițiilor juridice formale, cât și a condițiilor reale pentru manifestarea voinței poporului. Poporul nu are nici o posibilitate să determine sau să influențeze politica internă și externă a statului.

Democrația în Republica Moldova se exercită în condițiile pluralismului politic, care este incompatibil cu dictatura și totalitarismul (art.5, al 1 din Constituție).

2.5. Mecanismul de stat

La analiza statului în calitatea lui de organizație se folosește, de regulă denumirea de aparat, mecanism, mașină de stat.

Aparatul statului reprezintă un sistem de organe ale statului, prin intermediul cărora se realizează puterea de stat, fiind un mijloc organizatoric foarte important.

La baza organizării și funcționării aparatului de stat se află diferiți factori de ordin obiectiv și subiectiv, care în ultimă instanță, determină structura lui internă, caracterul relațiilor dintre diferite elemente ale sale, formele și metodele de activitate, atribuțiile fiecărei categorii de organe statale.

Caracteristicile specifice prin care organele de stat se disting de organele și organizațiile nestatale sunt:

- ✓ formarea organelor de stat din voința statului și în numele statului;
- ✓ îndeplinirea de către fiecare organ de stat a unor tipuri și forme de activități strict determinate, stabilite pe cale legislativă;
- ✓ prezența în cadrul fiecărui organ de stat a unei structuri organizaționale, a scării teritoriale de activitate, a unui statut special, care determină locul și rolul acestuia în aparatul de stat, consfințite toate pe cale juridică;
- ✓ investirea organelor de stat cu atribuții având caracter de putere de stat.

Funcțiile de bază ale statului sunt:

- a) *funcția legislativă* - adoptarea regulilor generale;
- b) *funcția executivă* - aplicarea în practică a actelor legislative;
- c) *funcția jurisdicțională* - rezolvarea litigiilor care apar în procesul aplicării legilor.

Exercitării fiecărei funcții îi corespunde o „putere”: puterea legislativă, puterea executivă, puterea judecătorească. Fiecare putere este încredințată unor organe distincte: puterea legislativă - parlamentului, puterea executivă - șefului statului și guvernului, puterea judecătorească - organelor judecătorești.

Conform art.60, al.1 și 2 din Constituția Republicii Moldova, Parlamentul este „organul reprezentativ suprem și legislativ al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului” fiind alcătuit din 101 deputați.

Art.61 al.1-3 reglementează că „Parlamentul este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat”, modul de organizare și de desfășurare a

alegerilor fiind stabilit prin lege organică. Alegerile deputaților în Parlament se desfășoară în cel mult 3 luni de la expirarea mandatului sau de la dizolvarea Parlamentului precedent.

Puterea executivă este realizată de către șeful statului și de către Guvern. Potrivit art.77 al.1. „Președintele Republicii Moldova este șeful statului”, iar ”al.2 din Constituția Republicii Moldova stipulează că „Președintele Republicii Moldova reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării”. Art.78 din legea supremă stabilește procedura de alegere a Președintelui țării care presupune:

“(1) Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret.

(2) Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova cetățeanul cu drept de vot care are 40 de ani împliniți, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat.

(3) Este ales candidatul care a obținut votul a trei cincimi din numărul deputaților aleși. Dacă nici un candidat nu a întrunit numărul necesar de voturi, se organizează al doilea tur de scrutin între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului descrescător de voturi obținute în primul tur.

(4) Dacă și în turul al doilea nici un candidat nu va întruni numărul necesar de voturi, se organizează alegeri repetate.

(5) Dacă și după alegerile repetate Președintele Republicii Moldova nu va fi ales, Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul și stabilește data alegerilor în noul Parlament.”

(6) Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică”.

În conformitate cu prevederile art.96 al.1 „Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice”, iar potrivit al.2 „în exercitarea atribuțiilor, Guvernul se conduce de programul său de activitate, acceptat de Parlament”.

Guvernul are următoarea structură stabilită conform art.97 din Constituție: Prim-ministru, prim – viceprim - ministru, viceprim - miniștri, miniștri și alți membri stabiliți prin lege organică.

Puterea judecătorească este asigurată de către organele judecătorești care potrivit art.114 din Constituție are menirea de a înfăptui justiția. Art.115 al.1 – 4 prevede că:

(1) ”Justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, prin curțile de apel și prin judecătorii.

(2) Pentru anumite categorii de cauze pot funcționa, potrivit legii, judecătorii specializate.

(3) Înființarea de instanțe extraordinare este interzisă.

(4) Organizarea instanțelor judecătorești, competența acestora și procedura de judecată sunt stabilite prin lege organică.”

Art.124 al.1-3 stabilește că „Procuratura reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor, conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele judecătorești, în condițiile legii.

(2) Sistemul organelor Procuraturii cuprinde Procuratura Generală, procuraturile teritoriale și procuraturile specializate.

(3) Organizarea, competența și modul de desfășurare a activității Procuraturii sunt stabilite prin lege.”

Teoria separației puterilor a avut un rol aparte, poate decisiv, în promovarea sistemului reprezentativ, adică valorificarea democratică a relației dintre deținătorul suveran al puterii (poporul) și organizarea statală a puterii politice, în organizarea statală și funcționarea puterii, a garanțiilor exercitări drepturilor omului și cetățeanului. Este o teorie care a stat la baza elaborării constituțiilor. Primul autor care a elaborat teoria separației puterilor în stat a fost Aristotel, în lucrarea sa „Politica.” În orice stat, afirma Aristotel – sunt trei părți, de care legiuitorul se va ocupa, dacă e înțelept, să le rânduiască cât mai bine, având în vedere înainte de orice interesele fiecăreia”. Autorul preciza: „(...) cea dintâi dintre aceste părți este Adunarea generală, care deliberază cu privire la afacerile publice; a doua este Corpul magistraților, căruia trebuie să i se hotărască natura, atribuțiunile și modul de numire; a treia este Corpul judecătoresc.” (Aristotel, Politica, cartea a VI-a, cap.XI, Ed.Antet, București, 1999, p.204).

Montesquieu (1689-1755) a intuit că separația puterilor aplicată în mod absolut și absurd, ar bloca, practic, procesul de guvernare. În Franța, revoluția burgheză din 1789 împotriva absolutismului monarhic, a permis transpunerea teoriei separației puterilor în stat în documente politice. Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului a instituit un fel de imperativ cu privire la viitoarele organizări de stat, precizându-se în art.16 că „orice societate care nu asigură garanția drepturilor și nu statornicește nici separația puterilor este lipsită de Constituție.”

Potrivit principiului separației puterilor în stat, nici una dintre puteri nu prevalează asupra celeilalte, nu își subordonează pe cealaltă și nu poate să-și asume prerogative ce revin celeilalte. Principiile organizării și funcționării aparatului de stat sunt reflectate în figura de mai jos.

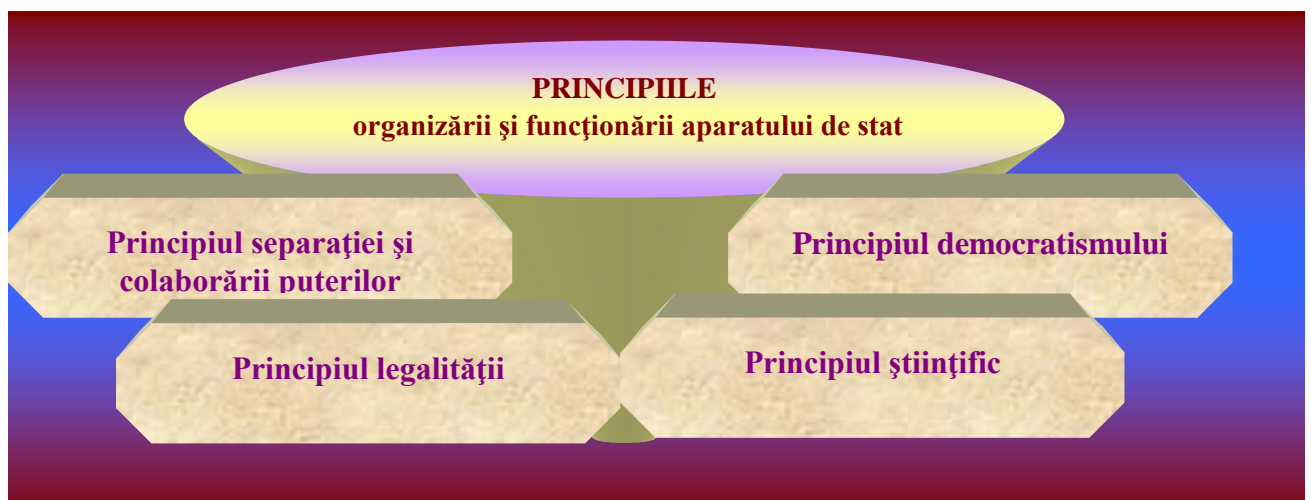

Figura 6. Principiile organizării și funcționării aparatului de stat

a) *Principiul separației și colaborării puterilor.* Teoria separației puterilor a apărut în Anglia, fiind formulată inițial de John Locke (1632-1704), iar mai apoi a fost dezvoltată în forma cea mai dezvoltată în forma cea mai desăvârșită de către Charles Louis Montesquieu (1689-1755) în Franța.

Vorbind de separarea puterilor în stat nu se are în vedere o izolare absolută a lor, ci dimpotrivă este necesară și se impune o conlucrare, o colaborare a lor. Astfel în Constituția Moldovei este subliniată necesitatea colaborării puterilor: „în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției" (art.6).

a) *principiul democratismului* presupune: "Democrația în Republica Moldova se exercită în condițiile pluralismului politic, care este incompatibil cu

dictatura și cu totalitarismul." – art.5 din Constituție;

b) *principiul legalității* presupune: înfăptuirea tuturor funcțiilor proprii organelor de stat și persoanelor oficiale în strictă conformitate cu legile și actele subordonate legii în vigoare. Conform Constituția art.7 - „Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică”;

c) *principiul științific* în organizarea și activitatea aparatului de stat este condiționat de faptul că funcționarea cu succes a aparatului de stat este de neconceput fără abordarea științifică a soluționării problemelor concrete, fără organizarea eficientă a muncii lucrătorilor aparatului de stat, fără o structură argumentată din punct de vedere științific. Principiul enunțat cere îmbinarea momentului științific cu cel administrativ în conducere.

2.6. Statul de drept contemporan

Statele Europei se confruntă cu o nouă provocare – construcția unei Europe unite ce nu poate fi realizată dintr-o dată, ci în timp. Fondatorii, dar și ceilalți membri care au aderat de-a lungul timpului, au considerat necesar să aplice la nivel european:

- *principii* precum: supremația dreptului; pluralismul; echilibrul între puteri;
- *valori ca:* umanismul, demnitatea persoanei umane, toleranța, solidaritatea, respectarea drepturilor fundamentale ale omului, *statul de drept*.

Specialiștii din domeniul dreptului internațional, dar și comunitar consideră ca fiind o problemă esențială poziția pe care trebuie să o ocupe suveranitatea în actuala configurație a raporturilor europene și internaționale.

Odată cu aplicarea directă a dreptului comunitar, statul de drept își schimbă dimensiunile: procesul de integrare comunitară tinde să suprapună o ordine juridică supranațională peste ordinea juridică națională. În acest context, logica statului de drept depășește cadrul ordinii juridice interne.

Fenomenul integrării legislative se corelează strâns cu tendința dreptului spre universalitate. Ideea elaborării unui drept unic european a constituit în toate timpurile o preocupare majoră ce viza apropierea statelor europene.

Victor Duculescu (2003) arăta că „dreptul european nu îți propune nici un moment să anihileze sistemele de drept naționale, inclusiv sistemele de organizare constituțională și, cu atât mai puțin, să se substituie acestora.”

Dreptul comunitar este elaborat în principal de către Consiliu, cu ajutorul Comisiei și Parlamentului European. Între dreptul comunitar și cel național există o relație de interdependență, care se reflectă și în valorificarea la nivel comunitar a unor prevederi ale dreptului național. Uniunea Europeană a fost concepută ca o „Comunitate de drept” (D. Mazilu, 2001) în care guvernează principiul respectării legii.

Conform literaturii de specialitate, relația dintre dreptul comunitar și cel național este, una de cooperare, astfel încât între acestea se înregistrează totuși și momente conflictuale. Conflictul dintre norma comunitară și norma națională apare, mai ales, în acele situații în care norma comunitară stipulează drepturi sau impune obligații directe pentru cetățenii U.E. și care intră în conflict cu normele naționale ce au un conținut diferit. Aplicarea dreptului comunitar necesită măsuri naționale sau se realizează direct (caz în care Parlametele naționale se văd astfel, deposedate de o mare parte din decizii). Această situație compromite rolul atribuit Parlamentului național prin dispozițiile legii supreme. În ultimă instanță, normele cu caracter unitar constituie, un veritabil mecanism de control al dreptului comunitar asupra celui național al fiecărui stat membru.

În ceea ce privește procesul de extindere europeană, dificultățile cu care se confruntă U.E. accentuează temerile și îndoielile legate de avantajele acestui proces, întrucât atât guvernele unora din statele membre, cât și cetățenii acestora, manifestă o serie de rezerve din ce în ce mai mari, față de ideea continuării extinderii. În vechile state membre există temeri legate de migrarea locurilor de muncă, de aflusul necontrolat de forță de muncă, de intensificarea problemelor în zonele de frontieră, precum și de suprasolicitarea financiară și instituțională a Uniunii, prin procesul extinderii. În rândul noilor state membre predomină o dezamăgire ce se reflectă în principal în faptul că mai bine de un deceniu de tranziție, de deschidere economică și de aliniere la standardele europene nu a contribuit decât într-o mică măsură la creșterea nivelului de trai. Cu toate acestea, oficialii europeni insistă asupra extinderii, a continuității sale, în pofida confuziei ce caracterizează climatul politic european.

Analiștii și factorii de decizie unionali au conștientizat că una dintre cele mai importante provocări cu care se confruntă U.E. este legată de fenomenul *globalizării* (C. Mătușescu, C. Gilia, 2005).

O altă problemă esențială din aria prezentului european rezidă și asupra necesității afirmării identității Uniunii pe scena internațională. Poziția U.E., ca actor internațional este destul de slabă, iar în lipsa unei identități europene de securitate, Europa este, încă dependentă de S.U.A. (C.Gilia, 2007). Europa nu trebuie să rivalizeze cu S.U.A., cât privește modelul de politică externă și de securitate, ci ea trebuie să-și concentreze eforturile spre oferirea de alternative de securitate și spre crearea unui model propriu de abordare a relațiilor internaționale. Pentru aceasta este nevoie de timp, de eforturi financiare și de voință politică.

AUTOEVALUAREA CUNOȘTINȚELOR:

- 1. Descrieți apariția și esența statului**
- 2. Definiți forma de stat și relați conținutul acesteia**
- 3. Relați principiile statului de drept contemporan**
- 4. Stabiliți elementele statului și argumentați corelația dintre acestea**
- 5. Determinați conținutul mecanismului de stat. Formulați organizarea și funcționarea acestuia**

CAPITOLUL 3. BAZELE TEORIEI GENERALE A DREPTULUI

În urma studierii acestui capitol studenții vor ști să:

- *stabilească locul teoriei generale a dreptului în sistemul științei dreptului;*
- *prezinte geneza, esența și accepțiunile dreptului;*
- *relateze conținutul sistemului juridic;*
- *identifice și să prezinte funcțiile dreptului;*
- *definească și să interpreteze norma juridică;*
- *distingă trăsăturile și structura normei juridice;*
- *clasifice normele juridice;*
- *prezinte acțiunea normei juridice în timp, spațiu și asupra persoanelor;*
- *clasifice izvoarele dreptului;*
- *relateze conținutul sistemului dreptului;*
- *definească raportul juridic;*
- *identifice răspunderea juridică și să stabilească condițiile sale de existență;*
- *prezinte o serie de modalități ale probării drepturilor subiective.*

3.1. Geneza, esența și accepțiunile dreptului

Dreptul apare în Orientul antic. Între primele legiuiri se menționează: Codul lui Hamurabi (Babilon), Legile lui Manu (India), Codul lui Mu (China).

Codul lui Hamurabi, descoperit la Susa în 1901, cuprinde 282 articole. Acest Cod edictat cu 2000 de ani înainte de Christos, conține atât norme cu caracter strict juridic, cât și norme morale, religioase. În considerațiile de principiu, legiuitorul din Babilon statuează faptul că Legea trebuie să aducă binele poporului, trebuie să oprească pe cel tare de a vătăma pe cel slab.

Legile lui Manu, cuprind 5370 versuri și au fost edictate de către Brahmani printr-o contribuție colectivă. Legile sunt necesare pentru că ele conțin pedepse, acestea fiind instrumentul cel mai important al regelui în îndeplinirea misiunii sale esențiale – Dreptatea.

Ca instituție ce derivă de la societate și își găsește suportul în relațiile reciproce dintre oameni, dreptul este indisolubil legat de evoluția generală a societății.

Născut din cerințe ale vieții sociale determinate de traiul în comun și de armonizarea acțiunilor umane, dreptul reprezintă un fenomen de regularizare a conduitei omului în societate. El apare ca o consecință a organizării indivizilor în societate. În acest sens, Michel Villey spunea: „Nu există dreptul lui

Robinson în insula sa". Deci, nu este nevoie de reglementare a conduitei umane acolo unde nu se desfășoară concomitent mai multe acțiuni, de către mai multe persoane, care s-ar putea împiedica reciproc în acțiunea lor. O organizare socială, oricât de rudimentară, se sprijină pe armonizarea, pe punerea de acord a libertății fiecăruia cu autoritatea comună. Butada lui Courteline este de un mare adevăr: „Dacă ar trebui să tolerăm altora ceea ce ne permitem nouă înșine, viața nu ar mai suportabilă". Dreptul evoca astfel, cum preciza A. Hauriou, o manieră de comportament a individului în societate, mai precis căutarea unui compromis între instinctul de sociabilitate, care îl împinge pe om să trăiască în mijlocul semenilor săi și nevoia concomitentă de libertate care-l incită să se emancipeze". Dreptul este o tehnică specifică. Pentru că, încă de la început trebuie precizat că toate normele sociale, toate regulile care guvernează activitatea omului în societate constituie „tehnici de încadare a comportamentului uman". Dar fiecare formă de reglementare a conduitei umane - deci și cea juridică - realizează într-o manieră specifică direcționarea acțiunilor umane.

Apărut din nevoia reglementării unitare și obligatorii a conduitei umane, și deci a relațiilor sociale, ca mijloc de realizare a unei conduceri unitare a societății, care să rezolve problemele fundamentale ale acesteia egate de asigurarea ordinii interne, a organizării relațiilor cu alte state și a realizării justiției, dreptul a constituit din cele mai vechi timpuri obiect al unor preocupări de cunoaștere și analiză. La întrebarea „ce este dreptul" răspunsurile au fost, foarte variate, deosebirea dintre ele fiind determinată atât de nivelul general al cunoașterii din etapa respectivă, cât și de fundamentul ideologic al opiniei exprimate, al teoriei fondate.

În antichitatea greacă, la majoritatea gânditorilor găsim și preocupări pentru caracterizarea dreptului și deosebirea lui de morală. Astfel, dacă ne referim la doi dintre cei a căror concepție este semnificativă pentru evoluția doctrinei juridice, a științelor juridice, trebuie să precizăm că la Platon ia contururi precise ideea unui drept natural, superior celui existent la un moment dat într-o societate dată, cauză și fundament al acestuia. Această concepție potrivit căreia dreptul pozitiv este o reflectare a unui drept natural, format din reguli veșnice imuabile, comune indivizilor (oamenilor) de pretutindeni a străbătut veacurile având și azi susținătorii ei. Platon, în lucrarea sa „Republica" „justul este variabil", iar

„dreptul este ce ce place celui mai tare". El definește liniile de forță ale dreptului natural clasic: universalitate, obiectivitate, relativism uman, necesitatea de a pleca la concret pentru a se apropia pas cu pas de justete, de rațiune (de drept). Justiția pentru el este virtutea supremă, făcută din echilibru, ordine, înțelegere la care noi accedem prin prudență care inspiră rațiunea și inima. Justiția este la baza cetății. Ordinea, în concepția sa trebuie să se bazeze pe lege, care exprimă voința divină.

Preluând ideea unui drept natural obiectiv, care constituie sau trebuia să constituie baza legilor cetății, cel mai mare gânditor al Greciei antice - Aristotel (384-322 î.e.n.), a analizat fenomenele juridice strâns legate de cele etice și politice. El făcea o deosebire între justiția generală (DIKAIOSYNE) și justiția particulară (TO DIKAION), arătând că aceasta din urmă este o proporție între ceea ce dai și ceea ce primești, este egalul (ISON). Această propoziție diferă. Scopul ei este să dai fiecăruia ce este al său "(TA AUTON EKEIN)". În concepția stagiritului (i s-a spus „stagirit", pornindu-se de la faptul că s-a născut în localitatea STAGIR din Macedonia), justiția particulară (dreptul) este de două feluri: comutativă și distributivă. Prima se bazează pe egalitate și poate fi: aritmetică și geometrică.

A doua se bazează pe echitate, care reprezintă o formă superioară de justiție. Echitatea reprezintă, așa cum preciza el în „Etica nicomahică" șlefuirea sentinței dincolo de drept (de reglementarea juridică), ea umanizând dreptul. Făcând o demarcație între dreptul natural și dreptul civil, între drept și morală, între drept și politică, Aristotel a ridicat pe o treapta superioară cunoașterea din domeniul dreptului și a dreptății, ideile sale fiind preluate apoi de marii gânditori ai tuturor vremurilor.

Dacă antichitatea greacă s-a preocupat de unele fenomene juridice analizându-le prioritar prin prisma relațiilor lor cu cele morale și politice, ROMA ANTICA își îndreaptă atenția îndeosebi spre viața juridică a societății, spre drept.

Romanii credeau în veșnicia dreptului, susținând că acolo unde este societate este și drept: UBI SOCIETAS, IBIIUS, și reciproc.

Marii gânditori ai Romei antice, marii jurisconsulți sunt cei ce au creat o doctrină juridică încheată, contribuind substanțial la fundamentarea și

clarificarea principalelor categorii cu care operează știința dreptului. Romanii sunt primii care au început să cerceteze în mod sistematic dreptul pozitiv, normele juridice, cutumiare sau scrise, care se aplicau atunci în statul roman. Dreptul roman, întemeiat pe concepții clare asupra normelor juridice, a devenit forma clasică a dreptului bazat pe proprietatea privată.

În Evul Mediu, continuând tradiția unor gânditori ai antichității dar cu pregnante accente idealist-creștine, Toma d'Aquino (sec.al XIII-lea) face o triplă distincție în cadrul dreptului, și anume între dreptul etern, care este de esență divină, dreptul uman și dreptul pozitiv. Analizând raporturile dintre acestea în concepția lui atât legea pozitivă, cât și cea umană trebuie canalizate în sensul conformității lor cu dreptul etern, cu justiția divină.

Un pas imens înainte, o adevărată revoluție în gândirea juridică se realizează odată cu pregătirea revoluțiilor burgheze. Un rol important în dezvoltarea teoriei dreptului a avut-o Școala dreptului natural și reprezentanții teoriilor contractualiste. Autori din Anglia, Olanda, Germania, Franța ca Hobbes (1588-1679) J.Locke (1632-1704) Jean-Jacques-Rousseau (1712-1778), G.Wolf (1674-1754) și alții preluând tradiția clasificării dreptului în drept natural și drept pozitiv, afirmă că, deasupra dreptului pozitiv-creație a puterii de stat sau creație cutumiară recunoscută ca atare de stat - se află un drept natural care decurge din natura lucrurilor și care este descoperit prin intermediul rațiunii umane.

Școala franceză a dreptului natural a influențat covârșitor Codul Civil francez de la 1804: "Există un drept universal, imuabil, izvor al tuturor legilor pozitive, el nu este decât rațiunea naturală, întrucât aceasta guvernează toți oamenii".

Regulile sociale sunt indispensabile oricărei forme de organizare socială, ele fiind determinate de evoluția socială și alcătuiesc un prim deziderat al oricărei ordini. Printre primele legi scrise amintim: Codul lui Hammurabi edictat cu 2000 de ani în urmă î.H., care stabilea că „legile trebuie să aducă binele poporului și să-l oprească pe cel tare de a vătăma pe cel slab”; Legile lui Manu - cuprind 5370 de versuri, fiind edictate de Brahmani, India. Prin aceasta se considera că legile conțin pedepse, iar pedeapsa era instrumentul cel mai important de îndeplinire a misiunii regelui, care este dreptatea.

Juridicul sau realitatea juridică este o dimensiune inalienabilă a realității sociale în condiții istorice determinate, având un conținut bogat în care este cuprins dreptul ca fenomen normativ (dreptul pozitiv), dar care nu se reduce la el.

Componentele sistemului juridic sunt reflectate în Figura 7.

Conștiința juridică apare ca o premisă a dreptului, iar funcția sa normativă este mijlocită de ipostazele conștiinței prin care omul devine subiect propriu-zis și titular de drepturi.

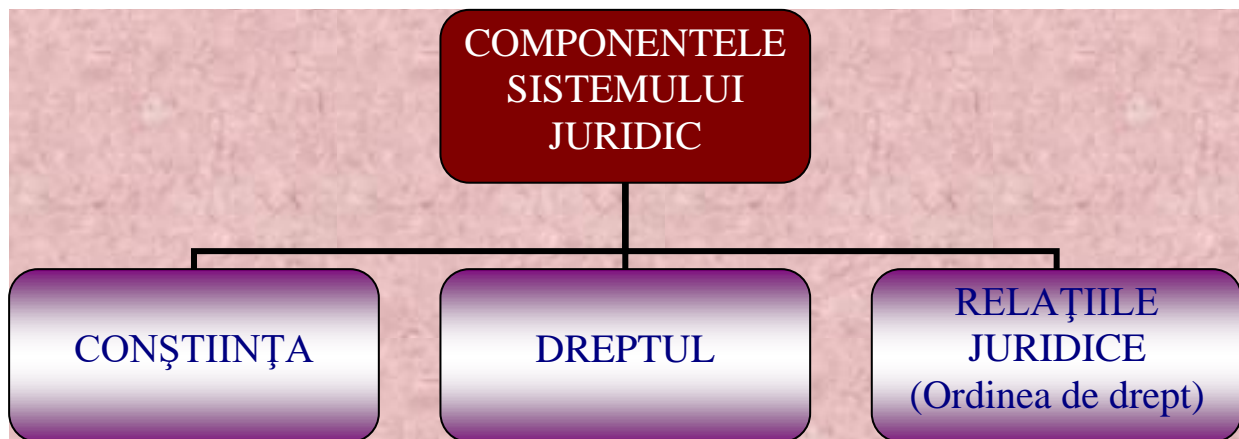

Figura 7. Componentele sistemului juridic

Dreptul - (partea instituțională) se constituie ca un sistem de reglementare și de instituții care alcătuiesc cadrul substanțial de referință. Dreptul ca fenomen normativ dă expresie cerințelor structurilor sociale de o mai bună organizare a raporturilor umane în vederea obținerii aceluși echilibru social indispensabil pentru asigurarea climatului în care liberul arbitru și violența sunt raportate la un anumit standard oficial de comportament.

Al treilea component al juridicului este alcătuit din elemente raționale și sociologice. Raporturile juridice și situațiile juridice probează eficiența dreptului. În cadrul acestor raporturi indivizii participă în calitate de subiecți de drept, valorificându-și sau apărându-și interesele și drepturile.

Dreptul ca sistem de norme și instituții are o sferă mai restrânsă decât juridicul - ca parte componentă a realității sociale. Dreptul suportă influențe din partea cadrului fizic înconjurător, precum și din partea componentelor sistemului social.

În România primele idei despre stat și drept sunt legate de necesitatea închegării statului național unitar. Printre gânditorii secolului al XVII-lea este Dimitrie Cantemir (1673-1723) care se ocupă de analiza formelor de guvernământ. Preocupări pentru clarificarea unor probleme ce țin de teoria dreptului, dar și a statului, găsim apoi la cei ce au trăit în perioada pregătirii și desfășurării revoluției burgheze de la 1848, precum Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Ion Ghica, mai târziu Vasile Conta.

În statele care au renunțat la calea socialistă de dezvoltare, la modelul comunist de organizare, explicația fenomenelor juridice se mută din sfera economicului spre alte sfere ale socialului, cercetarea din acest domeniu căutându-și un nou fâgaș.

În statele existente azi, legea, actul normativ-juridic în general formează principala sursă a dreptului, iar acesta apare ca o creație a unor organe competente ale statului, a parlamentelor. În primul rând Parlamentul, ca organ legiuitor, este chemat să reglementeze principalele categorii de relații sociale, alături de acesta având rol de reglementare juridică și alte organe, precum Guvernul.

Dreptul apare ca o voință a poporului, a membrilor unei societăți date exprimată prin intermediul organelor de stat, voință ce ia forma unor reguli general obligatorii.

Astfel, putem defini *dreptul* ca fiind un element fundamental al sistemului juridic ce reprezintă voința de stat a poporului, exprimată în totalitatea regulilor susceptibile a fi realizate cu ajutorul organelor de stat, norme care realizează funcții ale sistemului din care fac parte, orientate în direcția atingerii finalităților sistemului social dat.

Esența dreptului

Ca orice fenomen, dreptul este unitatea unor laturi:

- ◆ calitative;
- ◆ cantitative.

Determinarea conceptului de drept prin prisma categoriei filozofice de „esență, conținut și formă” implică efortul de stabilire a trăsăturilor și

determinărilor calitative fundamentale ale dreptului, precum și efortul de sesizare a modalităților specifice de organizare internă și externă a conținutului.

În general, esența unui fenomen reflectă unitatea laturilor, trăsăturilor și raporturilor interne necesare, relativ stabile, care constituie natura internă, lăuntrică a fenomenului și îl fixează într-o clasă de fenomene.

Din multitudinea determinărilor calitative ale dreptului se desprinde o calitate principală care exprimă calitatea întregului. Aceasta este calitatea juridică a voinței și interesului, care prezidează la apariția normelor dreptului și care asigură un anumit echilibru în desfășurarea raporturilor interumane. Indiferent câte modificări va suferi un sistem juridic, prin orice stări ar trece, această calitate va rămâne neschimbată.

Cuvântul „drept” derivă de la latinescul *directus*, luat în sens metaforic (*directus* de la *dirigo*, care însemna ”drept” – orizontal sau vertical – de-a dreptul, direct, linie dreaptă). În limba latină cuvântul care corespundea substantivului drept, era *jus* (drept, dreptate, legi).

Accepțiunile cuvântului „drept”:

- *știința dreptului* – ansamblul de idei, noțiuni, concepte și principii care explică dreptul și prin intermediul cărora dreptul poate fi gândit;

- *dreptul este o tehnică* a conviețuirii umane, destinată să disciplineze comerțul uman și să apere societatea de excese;

- *dreptul îmbină necesitatea și libertatea* – necesitatea ca un domeniu specific dreptului, rezultă din chiar scopurile generale ale vieții sociale, scopuri prefigurate în ansamblul normelor legale (*dreptul obiectiv* care privește acea coordonare imperativă prin norme, impuse indivizilor și colectivităților în cadrul vieții sociale, la nevoie prin forța de constrângere a statului); sau dreptul mai semnifică *facultatea unui subiect* de a-și valorifica sau de a-și apăra împotriva terților un anumit interes, legalmente protejat. Acesta este *dreptul subiectiv* și el implică categoria de libertate.

- *Dreptul este și o artă*, adică un ansamblu de mijloace pe care le întrebuițează și aplică dreptul. Leguitorul trebuie să știe să selecteze din ansamblul trebuințelor sociale pe cele care răspund unor nevoi reale, judecătorul trebuie să posede arta de a aplica legea în conformitate cu litera și spiritul său și potrivit cu multitudinea condițiilor de timp, spațiu și persoane în care se

derulează aspectele de viață; la fel procurorul, avocatul sau organul administrativ.

- Cuvântul „drept” mai este asociat, ca adjectiv, în aprecierile de natură morală (ex. om drept, acțiune dreaptă, pedeapsa dreaptă etc.).

- Termenul de drept mai este utilizat și sub denumirea de „juridic”, care apare sub formă de adjectiv (norma juridică, raportul juridic etc.), cât și într-o accepțiune ce excede noțiunii de drept (obiectiv sau subiectiv). Juridicul este un fenomen complex care funcționează obiectiv pe un fundal social, constituind unul din modurile de reflectare pe plan social a existenței umane. Unicitatea fenomenului juridic determină unicitatea științei dreptului (științei juridice) care este, o știință explicativ – normativă ce nu se limitează la descrierea și explicarea funcționării unor elemente de tehnicitate și construcții logice, ci se referă și la caracterul operațional al conceptelor prin intermediul cărora se fundamentează ontologia, gnoseologia, axiologia și metodologia juridică (N. Popa, 1996).

3.2. Conținutul și funcțiile dreptului

Dreptul este constituit din ansamblul laturilor și conexiunilor, care dau expresia concretă voinței și intereselor sociale. Conținutul dreptului impune esența sa, dar nu se reduce la ea. Conținutul este mai bogat, deși nu este atât de profund ca esență, fiind mai apropiat de realitățile sociale în care dreptul își duce existența; conținutul este în același timp mai mobil, însăși dinamica sa. Dinamica dreptului determină aprofundarea cunoașterii dreptului în toată complexitatea sa și în explorarea conexiunilor, a legăturilor interne și externe, mai ales ale elementelor sale componente.

Raportat la societate, dreptul apare ca un factor care organizează relațiile sociale, le dă o finalitate în conformitate cu un interes public.

Funcțiile dreptului sunt acele orientări fundamentale ale acțiunii mecanismului juridic la îndeplinirea cărora participă întregul sistem al dreptului - ramurile, instituțiile, normele dreptului, precum și instanțele sociale special abilitate cu atribuții în domeniul realizării dreptului. Aceste funcții sunt:

- ◆ *funcția de instituționalizare* sau formalizare juridică a organizării social-politice a societății rezidă în aceea că dreptul asigură cadrul de funcționare a

întregului sistem de organizare socială. Dreptul, prin normele sale, reglementează organizarea exercitării puterii, încredințarea exercițiului puterii unor categorii de organe pe cele trei planuri: legislativ, executiv și judecătoresc.

◆ *Funcția de conservare*, apărare și garantare a valorilor fundamentale ale societății, care rezidă în aceea că statul ocrotește și garantează cu ajutorul dreptului: ordinea constituțională, proprietatea, drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor;

◆ *Funcția de conducere a societății* derivă din faptul că, în sensul cel mai larg ni se înfățișează a fi forma universală de exprimare a celor mai importante deziderate sociale și în același timp, dreptul se circumscrie conceptului de practică socială și conferă norme de reglementare a societății.

◆ *Funcția normativă* derivă din necesitatea subordonării acțiunilor individuale față de conduita tip prescrisă de normele juridice.

Se mai disting:

➤ Funcții *externe* (funcții sociale ale dreptului, politice, economice, educative);

➤ Funcții *interne*, ce rezultă din natura dreptului, metodelor de acțiune asupra comportamentului uman, specificului formelor de realizare.

Din acestea putem menționa: funcția de reglementare, ce constă în stabilirea unor reguli de comportare pozitive în organizarea relațiilor sociale. Aici pot fi orientate două aspecte:

➤ *funcția de reglementare statică* ce constă în acțiunea dreptului asupra relațiilor sociale prin întărirea normelor juridice în acte normative;

➤ *funcția de reglementare dinamică* constă în aceea că dreptul acționează asupra relațiilor sociale, care se află într-o mișcare permanentă;

➤ *funcția de apărare* este orientată spre apărarea valorilor social-umane.

3.3. Norma juridică și rațiunea interpretării sale

Prin **sistem** se înțelege, în mod curent, un ansamblu de elemente între care există puternice legături de interdependență, un ansamblu de componente legate între ele prin interacțiuni identificabile, formând un singur tot.

Viața omului în societate nu se poate desfășura haotic, reglementarea unitară a comportamentului membrilor care o compun apărând ca o funcțională a sistemului social. Normele sociale apar, astfel, din nevoia coordonării comportamentelor indivizilor ce trăiesc în societate și din nevoia asigurării eficienței activităților lor. Norma socială este un model general de comportament care reglementează acțiunea oamenilor în societate și, prin aceasta relațiile dintre ei.

Stabilirea unor norme care călăuzesc o anumită activitate este atât consecința participării la realizarea ei a mai multor categorii de agenți, de vârstă, profesie și formație diferită, cât și consecința acumulării, de-a lungul timpului, a unei experiențe pozitive sau negative, fapt ce duce, spontan sau nu, la formularea unor reguli privind condițiile reușitei unor acțiuni. Normele sociale reflectă o cerință a realității de fapt. În cadrul acestora, normele juridice reflectă cerințe legate de organizarea de stat și armonizarea libertății fiecăruia cu autoritatea.

Normele sociale apar ca forțe organizatoare ale acțiunilor umane. Ele imprimă comportamentelor individuale o finalitate concordantă cu finalitățile grupului, deci prescriu orientarea acestora asigurând astfel stabilitatea grupului, întrucât transformă în scopuri individuale subiective scopurile grupului, și fixează domeniul în care se admite variația relațiilor individuale.

Normele sociale constituie factori de ordonare a forțelor haotice și dezorganizatoare, de orientare spre un anumit model de conviețuire și, deci, de orientare spre instaurarea unei ordini sociale.

Norma prescrie o anumită conduită, nerespectarea ei atrăgând anumite consecințe, sancțiuni. Printre principalele categorii de norme sociale amintim:

- ❖ normele politice;
- ❖ normele religioase;
- ❖ normele juridice;
- ❖ normele etice;
- ❖ obiceiurile.

Formând un tot unitar, normele sociale au următoarele trăsături comune:

✓ orice normă, indiferent de natura ei (morală, politică, juridică) reflectă condițiile epocii istorice, structura socială, interesele diverselor grupări sociale.

Astfel, ele nu sunt elaborate pentru totdeauna, ci evoluează în funcție de natura orînduirii sociale;

✓ reglementează relațiile sociale pentru a condiționa desfășurarea normală a activității umane, semificând un anumit standard al comportamentului, și prescriind anumite acțiuni obligatorii sau dimpotrivă interzicându-le;

✓ normele sociale prevăd și reies din anumite situații tipice, ce se întâlnesc în societate și nu pot cere o acțiune irealizabilă sau nu pot interzice ceva ce nu poate fi interzis;

✓ normele sociale se adresează unor potențiali subiecți având un caracter impersonal, adică ele nu se adresează unor persoane concrete;

✓ normele sociale sunt norme destinate pentru a fi folosite de mai multe ori;

✓ normele sociale urmăresc încurajarea acțiunilor și comportamentelor în concordanță cu scopul general și prevenirea conduitei deviante;

✓ normele sociale ce reglementează aceeași activitate trebuie să fie reciproc consistente, adică nu i se poate cere aceleleași persoane să execute și să nu execute o acțiune în acelaș timp.

Deși există o diversitate de puncte de vedere în definirea normei juridice (Gh. Boboș, I. Santai, N. Popa, I. Ceterchi, I. Craiovan) în esență exprimă aceleași caracteristici, respectiv sunt:

- o specie a normelor sociale;
- reguli de conduită și reprezintă un element constitutiv al dreptului;
- instituite de puterea publică, sau recunoscută de aceasta;
- respectarea lor este asigurată prin conștiință juridică, iar la nevoie, prin forța de constrângere a statului.

Norma juridică este elementul de structură internă a dreptului, cu ajutorul căreia se stabilește un mod de comportament al individului în societate, precum și un cumul de pretenții și exigențe ale societății față de individ.

Norma de drept conține ceea ce trebuie să îndeplinească un anumit subiect, ceea ce este el îndreptățit să facă sau ceea ce i se recomandă sau este stimulat să facă.

Trăsăturile normelor de drept – Figura 8

1. Caracter general și impersonal - deoarece vizează totalitatea împrejurărilor ce cad sub incidența formulei lor generale, conduia prescrisă fiind

tipică și aplicabilă nelimitat. Regula de conduită prescrisă de norma juridică este regula tipică, un model, un standard al unui "tip" generic de conduită în care dispozițiile, drepturile și obligațiile prescrise de normă au aplicabilitate repetată, la un număr nelimitat de persoane și pentru toate situațiile de același gen.

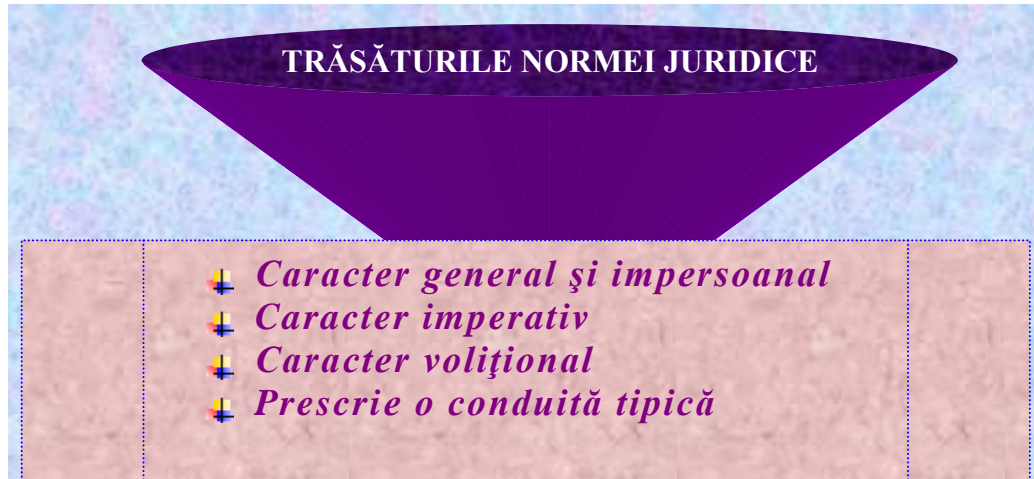

Figura 8. Trăsăturile normei juridice

Astfel, norma juridică devine etalon, criteriu unic de îndrumare și apreciere a conduitei cetățenilor, în funcție de care o anumită conduită este considerată ca fiind licită sau ilicită; normele exprimă concepțiile despre justiție, dreptate, ordine, disciplină-formulate la nivelul lor, în funcție de un sistem de valori.

Caracterul general și impersonal al normelor juridice se explică prin faptul că norma de drept se constituie ca o unitate de măsură egală pentru "toți" subiecții conduitei prescrise, chiar dacă aceștia sunt diferiți ca indivizi. Caracterul general al normei juridice mai presupune că:

✓ normele juridice se aplică, în principiu, în mod repetat, la un număr de cazuri de același gen (de ex: orice faptă ce întrunește caracteristicile infracțiunii de furt, va fi incriminată de art. 208 C.P, ca furt simplu: luarea unui bun din posesia sau deținerea altuia, fără consimțământul acestuia, în scopul de a și-l însuși pe nedrept"; iar în alin. final al art. 208 C.P., se precizează că tot în furtul simplu intră și luarea, în condițiile alin. 1 al textului, a unui vehicul, în scopul de a-l folosi pe nedrept" faptă ce se pedepsește cu închisoare de la 1 la 12 ani. Prin urmare, norma respectivă se va extinde asupra subiecților care săvârșesc această faptă în condițiile prevăzute de C.P.

✓ conduita generală impusă de norme juridică urmează să fie realizată în condițiile prescrise de norma respectivă;

✓ prevederile acelei norme se aplică atâta timp cât norma respectivă este în vigoare;

✓ norma juridică se aplică ori de câte ori sunt întrunite condițiile prevăzute în ipoteza ei (dacă aceste condiții nu se obiectivează, norma nu se aplică). Caracterul impersonal al normei juridice, la rândul său, poate avea mai multe aspecte decurgând din gradul de generalitate al acestei norme.

Astfel:

a) unele norme se adresează tuturor cetățenilor de pe teritoriul statului, indiferent de funcția acestora, domiciliu, starea civilă, prin expresii precum: "toți", "acela care", "nimeni", "orice", "oricine" etc., sau, acest caracter rezultând din contextul formulării acelei norme (de ex: normele constituționale privitoare la dreptul la viață, la integritate fizică și psihică, inviolabilitatea persoanei, a domiciliului etc. vizează toate ființele umane, având un caracter impersonal și general de maximă cuprindere);

b) anumite norme juridice se adresează numai anumitor categorii de persoane (tineri, minorități naționale, pensionari, studenți, militari, funcționari de stat, funcționari publici, alegători etc.) gradul lor de generalitate fiind mai restrâns dar caracterul impersonal al lor rămânând aceleași: de ex: art. 3 al Legii privind alegerile locale presupune că: au dreptul de a alege cetățenii care au împlinit 18 ani, inclusiv cei care împlinesc această vârstă în ziua alegerilor; deci, gradul de generalitate este mai scăzut (orice cetățean care are vârsta respectivă, are drept de vot; delimitări și restricționări: vârsta, inexistența unei hotărâri judecătorești definitive cu privire la restricționarea drepturilor electorale);

c) anumite norme se referă numai la organele de stat (legile organice); ele își păstrează caracterul general și impersonal deoarece nu nominalizează persoane sau indivizi, ci structuri de organizare socială; de ex: art. 5 (1) din Legea nr. 436-XVI din 28.12.2006 - Legea privind administrația publică locală, stipulează: „autoritățile administrației publice locale prin care se realizează autonomia locală în sate (comune), orașe (municipii) sunt consiliile locale, ca autorități deliberative, și primarii, ca autorități executive”;

d) există și norme care se adresează chiar unor organe unipersonale (președinte, republică, ministru, prim-ministru, procuror general etc.). Aceste norme, deși vizează organe sau funcții ale unei singure persoane, nu-și pierd

totuși caracterul general și impersonal întrucât ele nu vizează persoana fizică concretă, determinată, ci funcția, instituția (independent de individul care o ocupă) - de ex.: art. 26 (1) din Legea privind administrația publică locală: primarul participă la ședințele consiliului local. Regula de conduită prescrisă de norma juridică este regula tipică, un model, un standard al unui "tip" generic de conduită în care dispozițiile, drepturile și obligațiile prescrise de normă au aplicabilitate repetată, la un număr nelimitat de persoane și pentru toate situațiile de același gen. Astfel, norma juridică devine etalon, criteriu unic de îndrumare și apreciere a conduitei cetățenilor, în funcție de care o anumită conduită este considerată ca fiind licită sau ilicită; normele exprimă concepțiile despre justiție, dreptate, ordine, disciplină-formulate la nivelul lor, în funcție de un sistem de valori. Caracterul general și impersonal al normelor juridice explică și că norma de drept se constituie ca o unitate de măsură egală pentru "toți" subiecții conduitei prescrise, chiar dacă aceștia sunt diferiți ca indivizi.

2. **Caracter imperativ** - obligatoriu al normei juridice care nu este o simplă recomandare, astfel că respectarea sa să fie garantată, la nevoie, cu ajutorul forței de constrângere a statului.

3. **Caracter volițional** - rezultă din faptul că reglementează numai conduita volițională a oamenilor și nu fapte independente de voința acestora.

4. **Norma juridică prescrie o conduită tipică** după care subiecții de drept vizati trebuie să se conducă în activitatea lor, prefigurând un anumit comportament social.

Structura normei juridice

Conținutul normei juridice are o structură logică-juridică constând din elemente reciproc dependente, indiferent de formularea ei tehnico-legislativă, care are în vedere tocmai forma exterioară de exprimare a conținutului sau și încadrarea în textele legislative. Elementele normei juridice sunt:

❖ *ipoteza* este acea parte a normei juridice care stabilește) condițiile, împrejurările sau faptele în prezența cărora se aplică dispozițiile] legale și categoriile de subiecte cărora le este detinată;

❖ *dispoziția* - prevede conduita ce trebuie urmată în ipoteza dată, stabilind drepturile subiective și obligațiile corspunzătoare ale persoanelor vizate de respectiva ajutorul căreia se stabilește un mod de comportament al individului în

societate, precum și un cumul de pretenții și exigențe ale societății față de individ;

❖ *sanctiunea* - indică urmările nerespectării dispoziției normei juridice, adică măsurile ce se pot lua împotriva celor care au încălcat dispoziția și care se aduc la îndeplinire prin forța de constrângere a statului.

Structura tehnico-juridică reprezintă organizarea normelor juridice pe capitole, secțiuni, articole, paragrafe, aliniate etc. Elementul structural de bază al normei juridice îl formează: Articolul.

✚ **Clasificarea normelor juridice:**

a) după obiectul și metoda reglementării juridice, deci a ramurii de drept din care fac parte, distingem:

- norme de drept civil;
- norme de drept constituțional;
- norme de drept administrativ;
- norme de drept procesualcivil;
- norme de drept penal;
- norme de drept procesual penal;
- norme de dreptul muncii etc.

a) după izvorul de drept în care sunt încorporate și după funcția lor juridică, normele de drept pot fi cuprinse în:

- Norme juridice cuprinse în Constituție;
- Norme juridice cuprinse în legi organice;
- Norme juridice cuprinse în legi ordinare;
- Norme juridice cuprinse în hotărâri;
- Norme juridice cuprinse în decrete;
- Norme juridice cuprinse în ordonanțe;
- Norme juridice cuprinse în alte acte normative.

d) după modul de cuprindere a părților structurale ale normei juridice pot fi:

- complete - atunci când cuprind toate elementele constitutive;
- de trimitere - care se completează cu norme din același act normativ sau cu norme din alte acte normative;

- norme juridice în alb- care urmează să se completeze cu dispoziții din acte normative ce urmează să apară.

e) după sfera de aplicare și gradul de generalitate

- *normele generale* - au sfera cea mai largă de aplicare, cu tendință de a epuiza întreaga arie a sistemului de drept. Uneori se spune că aceste norme formează dreptul comun;

- *normele speciale* - sunt acelea care își limitează efectul la raporturi și arii bine determinate. De exemplu, partea specială din dreptul penal se ocupă în mod concret de diferite categorii de infracțiuni. Același lucru l-am putea spune și despre normele juridice care constituie partea specială din Dreptul civil sau despre procedurile speciale din Codul de procedură civilă etc.;

- *normele de excepție* - se abate de la regula generală. Aici se întâlnesc și excepții la excepții care duc la regula generală.

f) după criteriul conduitei pe care subiectele de drept trebuie să o aibă într-o anumită relație socială se disting:

- *norme juridice imperative* - care impun o anumită acțiune sau inacțiune; ele sunt normele de la care nu se poate deroga; normele imperative pot fi:

a) norme onerative – care prescriu în mod expres obligația săvârșirii unei acțiuni. Drept exemplu ne poate servi alineatul (4) al art.48 al Constituției Republicii Moldova prevede: „Copiii sunt obligați să aibă grijă de părinți și să le acorde ajutor”;

b) norme prohibitive –sunt acele care interzic săvârșirea unei acțiuni, a unei fapte. Acestei categorii de norme juridice îi aparțin marea majoritate a normelor de drept penal, numeroase norme de drept administrativ.

Astfel de normă prohibitivă este cea prevăzută de Codul familiei, care arată că „este oprită căsătoria între rude în linie dreaptă, precum și în linie colaterală până la al patrulea grad”.

Împărțirea normelor în onerative și prohibitive nu trebuie văzută mecanic, întrucât depinde din ce punct de vedere abordăm norma pentru a vedea dacă interzice sau obligă săvârșirea unei acțiuni. De exemplu, interzicând căsătoria între anumite persoane, norma juridică dă dreptul organelor de stat să anuleze căsătoria încheiată cu încălcarea dispozițiilor.

- *norme juridice dispozitive* - sunt acele norme care acordă posibilitatea unui larg compartiment subiecților de drept, adică normele care nici nu obligă nici nu interzic o acțiune.

Astfel dreptul de recurs al părților în proces este o normă dispozitivă pentru că lasă la aprecierea părților dacă vor uza sau nu de această cale de atac.

La rândul lor aceste norme pot fi:

a) norme permissive –sunt acele norme care permit o anumită conduită. Ele lasă la latitudinea subiectului de drept posibilitatea de a-și alege singur comportarea și de a-și stabili singur poziția într-un raport juridic.

Majoritatea autorilor drept exemplu dau declararea apelului împotriva sentințelor instanțelor judecătorești de apel, la contestațiile în anulare a hotărârilor judecătorești irevocabile ori la cererile de revizuirea a hotărârilor judecătorești rămase definitive. Normele permissive lasă la aprecierea părții din proces posibilitatea de a declara sau nu apel împotriva sentințelor pronunțate de prima instanță de judecată sau de a declara recurs împotriva hotărârilor instanțelor de apel.

b) normele supletive –sunt acele norme care acordă posibilitatea subiectului să aleagă una din variantele de conduită prevăzute de normă. Ca exemplu ne poate servi art.19 al Codului familiei „la încheierea căsătoriei soții, după dorința lor își aleg numele de familie al unuia dintre soți ca nume de familie comun al lor sau fiecare soț își păstrează numele de familie de dinainte de căsătorie”.

Legiuitorul oferă celor interesați, sub forma unor norme supletive, contracte tip pregătite în întregime, adoptate nevoilor curente ca de exemplu contractul de vânzare, împrumut, mandat, pentru că încheierea actelor de drept privat să fie rapidă, părțile rezumându-se să stabilească doar elementele esențiale, ca de exemplu, cuantumul chiriei sau durata încheierii. Respectarea normelor supletive nu este însă facultativă. În cazul în care norma juridică nu a fost înlăturată prin dispoziția de voință contrară a celor interesați, norma supletivă obligă, în aceeași măsură, ca și norma de la care nu poate deroga nici părțile, nici judecătorul.

După alte criterii normele juridice se clasifică în:

I. Norme juridice organizatorice – acele care privesc organizarea instituțiilor și organelor sociale, în conținutul normei fiind reglementate: modul

de înființare, scopurile, competențele, relațiile cu alte instituții. Scopul primordial al acestei norme este acela de a fundamenta cadrul legal de funcționare a instituțiilor și organismelor respective. Ca exemplu ne poate servi: legile de organizare și funcționare a ministerelor, Curții Constituționale, Avocatului Poporului ș.a.

2. *Norme juridice punitive* – sunt cele prin care se aplică sancțiuni, potrivit procedurilor pe care legea le stabilește.

3. *Norme juridice simulative* –sunt cele care prevăd mijloacele și forme de cointeresare a subiecților; distincte, premii, decorații, recompense, titluri de onoare, ele precizează cu exercitate condițiile în care acestea pot fi acordate de către instituțiile și organele abilitate de lege.

4. *Norme supletive* –sunt cele care, când subiecții tac, suplinesc voința acestora.

5. *Norme de împuternicire sau de competență* –sunt acele norme prin care se formează anumite drepturi și obligații sau atribuții ale subiecților de drept.

Literatura de specialitate cunoaște și alte criterii conform cărora normele juridice se clasifică: conținutul lor (se disting norme materiale sau de conținut și norme procedurale sau de formă) sau durata acțiunii lor (în raport cu care avem norme stabile sau cu durată nedeterminată și norme temporare sau cu durată determinată).

Acțiunea normelor juridice în timp

Acțiunea normelor juridice în timp este delimitată de momentul intrării în vigoare și de cel al încetării existenței lor. Aplicându-se numai la faptele care se petrec în timpul cât sunt în vigoare, ele nu sunt nici retroactive, nici ultraactive.

Sub aspectul acțiunii în timp a normelor de drept acționează principiul neretroactivității legii, ceea ce presupune stabilirea momentului inițial și a momentului final al acțiunii legii.

În principiu, normele juridice intră în vigoare la data publicării lor în Monitorul Oficial, sau la data aducerii lor la cunoștință celor cărora li se adresează. Scopul publicării legii este de a aduce la cunoștința destinatarilor prevederile sale. Legile pot fi publicate doar după ce sunt promulgate de președintele Republicii Moldova. Actele normative urmează a fi publicate în Monitorul Oficial în termen de 10 zile de la data adoptării. Publicarea legii este

o condiție esențială, și generală. Dacă legiuitorul este de părerea că până la intrarea în vigoare a unui act normativ este necesară o perioadă de timp pentru asigurarea pregătirii organizatorice sau altă natură, în vederea introducerii noilor reglementări, atunci se stabilește data intrării în vigoare după o perioadă considerată necesară pentru aducerea la îndeplinire a acestor măsuri.

Excepție fac actele normative în conținutul cărora se prevede intrarea în vigoare la o altă dată decât cea a publicării normei. Spre exemplu, Codul civil a fost publicat la 22 iunie 2002 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-86, și a intrat în vigoare la 12 iunie 2003. Acest lucru este stabilit expres în Legea pentru punerea în aplicare a Codului civil al Republicii Moldova. O astfel de măsură se dispune de cele mai dese ori în cazul unor legi de importanță majoră pentru întreaga societate. Din momentul intrării sale în vigoare norma juridică guvernează deplin relațiile sociale: din acest moment nimeni nu se poate sustrage imperativului normei juridice, neexistând prezumția de necunoaștere a legii.

De la aplicarea principiului neretroactivității legii există și excepții, când legile se aplică retroactiv, și anume:

- ◆ în situația când legea prevede expres că se aplică unor fapte petrecute anterior, fără ca prin aceasta să se îngreădească drepturile fundamentale garantate prin Constituție;

- ◆ în cazul când este necesară înlăturarea unor piedici care frânează procesul transformărilor sociale;

- ◆ în cazul legilor interpretative care clarifică înțelesul unor norme juridice și care se aplică de la data ultimului act de executare au apărut mai multe legi care sancționează diferit aceeași faptă, se va aplica legea penală cu sancțiunea mai blândă.

Actul prin care încetează existența unei norme juridice se numește abrogare. Ea poate fi:

- *expresă direct* când într-un act normativ nou se arată în mod expres că actul normativ anterior sau doar unele articole se abrogă;

- *expresă indirect* când legea nouă se limitează să menționeze că dispozițiile anterioare contrare prevederilor ei se abrogă, fără a se menționa direct actul normativ sau articole care se abrogă;

➤ *tacită*- când noul act normativ nu abrogă expres pe cele vechi, dar prin regulile pe care le prescrie se abate de la vechea reglementare

➤ *căderea în desuetudine* - reprezintă încetarea efectelor unei norme neabrogate, dar care își încetează aplicarea, întrucât relațiile sociale pe care le reglementează sunt depășite.

Abrogarea nu trebuie confundată cu derogarea și suspendarea.

Derogarea reprezintă o reglementare diferită, o abatere sau o excepție de la reglementarea existentă pe care nu o abrogă, ci îi îngustează sfera de aplicare.

Suspendarea acțiunii în timp a unei norme juridice are loc, în cazuri excepționale pentru cauze determinate.

Literatura de specialitate menționează și alte acțiuni de încetare a normei juridice:

➤ *Expirarea termenului prin care ea a fost editată*. Legea are putere juridică pe un termen nelimitat dacă ea nu prevede altfel. Astfel, pe lângă legi cu termen nelimitat, există legi temporare și legi cu termen. *Temporară* este legea emisă pentru o anumită situație provizorie, de exemplu pentru starea excepțională (cutremur, război etc). Odată cu încetarea stării excepționale, își pierde efectul și legea respectivă. Legea *cu termen* se elaborează, de regulă, în cazul în care se poate prevedea cu precizie timpul necesar aplicării ei.

➤ *Căderea în desuetudine (a devenit caducă)*

O normă juridică se consideră *căzută în desuetudine*, atunci când, deși, formal ea este în vigoare, doar în rezultat al dezvoltării relațiilor sociale, schimbărilor social-politice și economice survenite în societate, faptului că stările de lucruri care au determinat necesitatea elaborării acestui act normativ au încetat să mai existe. De exemplu, în perioada 1995-2003 nu se mai putea vorbi de aplicarea prevederilor din Codul civil din 1964 referitoare la proprietatea gospodăriei de colhoznic, fiindcă nu mai existau gospodării colhoznice.

Acțiunea normelor juridice în spațiu și asupra persoanelor

În general, o normă juridică, în virtutea suveranității statului, se aplică și acționează asupra întregului teritoriu al țării care a emis-o.

Prin teritoriu, în sens juridic, se înțelege totalitatea întinderilor de uscat și apă, spațiul înconjurător- subsolul și spațiul aerian, asupra cărora statul își manifestă autoritatea.

Limitele teritoriului sunt cele indicate prin frontiera de stat. Frontierele aeriene sunt precizate cu ajutorul unor linii perpendiculare care pornesc de pe frontierele terestre sau acvatice în sus până la limita liniei inferioare a spațiului cosmic.

Teritoriul și frontierele sunt inviolabile și regimul lor juridic este stabilit prin tratate internaționale și norme juridice interne.

Normele juridice produc efecte juridice pe un anumit teritoriu. După acest criteriu normele juridice pot fi divizate în două grupe:

➤ *Norme juridice internaționale.* Ele reglementează relațiile dintre state, în conformitate cu principiul teritorialității. Aceste norme juridice sunt obligatorii și produc efecte juridice în măsură în care se acceptă cu respectarea principiului suveranității statului asupra teritoriului și populației. Dacă statul a aderat la unele acte normative internaționale ele devin prioritare față de cele interne.

➤ *Norme juridice interne.* Referitor la actele normative interne un rol important îl are forma statului. În statele cu o structură compusă, actele normative ale organelor federale creează efecte juridice asupra teritoriului tuturor statelor federative, iar actele normative ale unui stat membru sunt valabile în limitele sale teritoriale. În cazul unei contradicții între ele prioritate are norma juridică federală.

În statele simple aplicarea normelor juridice în spațiu este guvernată de principiul teritorialității. Ele se împart în două grupe:

- a) centrale (produc efecte juridice pe întreg teritoriul statului);
- b) locale (au o acțiune limitată la unitatea administrativ-teritorială sau economică asupra căreia se extinde autoritatea organului de stat respectiv).

Acțiunile normelor juridice asupra persoanelor

Destinatorul oricărui act normativ este omul privit individual, ca persoană fizică sau colectivă, ca persoană juridică. În unele cazuri ca subiect apare statul sau organele de stat. Acțiunea normelor juridice asupra persoanelor se clasifică după mai multe criterii:

a) După cercul de subiecți ai raportului juridic distingem:

- individuale
- colective

b) După caracterul normelor juridice se disting:

- norme juridice cu caracter general de aplicare pentru toți subiecții de drept;

- norme juridice care se aplică numai persoanelor fizice;
- norme juridice care se aplică numai persoanelor juridice;
- norme juridice speciale, care se aplică numai unor categorii de persoane

(de ex: se aplică numai de judecători sau față de pensionari).

- norme juridice cu un caracter individual, care se aplică unei singure persoane (de ex: dispozițiile constituționale referitoare la Președintele R.M).

c) după statutul juridic al persoanelor fizice se deosebesc:

- cetățenii statului propriu –zis;
- cetățenii străini;
- persoanele fără cetățenie (apatrizii);

În Republica Moldova actele normative se aplică în mod egal tuturor cetățenilor, fără deosebire de rasă, naționalitatea sau sex.

3.4. Izvoarele dreptului

Dreptul obiectiv se referă la distincția dintre dreptul pozitiv în două subansamble:

- al normelor juridice (dreptul obiectiv în vigoare);
- al prerogativelor subiecților de drept de a-și exercita în mod concret drepturile ce le revin, ce decurg din normele ce formează dreptul obiectiv (dreptul subiectiv).

Este necesar a se face distincție între izvoarele materiale și formale ale dreptului pozitiv. Izvoarele materiale, denumite și reale, sunt reprezentate de realitatea exterioară, care determină acțiunea legiuitorului. Ele cuprind condițiile naturale și socio – psihologice de viață specifice unei comunități.

În consecință, prin izvor de drept, în sens material, înțelegem viața socială, economică, și culturală în complexitatea ei, progresul social care determină nașterea unor reguli de drept și instituții.

Din punct de vedere juridic, noțiunea de „izvor formal al dreptului” cuprinde multitudinea de aspecte și modalități prin care conținutul normei de drept devine un act de conduită și se impune ca model de urmat în relațiile sociale. Deci, izvorul formal al dreptului îl reprezintă regula de conduită prescrisă și exteriorizată, cuprinse într-o anumită haină juridică.

Clasificarea izvoarelor:

1. După modul de transmitere

- obiceiul (izvor nescris);
- norma juridică -(norma scrisă).

2. După caracterul oficial sau neoficial al izvorului de drept:

- legea – (izvor oficial);
- obiceiul, doctrina – (izvoare neoficiale).

3. Din punct de vedere al modului de impunere:

- izvoare directe - actele normative;
- izvoare indirecte - obiceiul sau normele elaborate de organizațiile nestat: pentru a deveni obligatorii trebuie să fie validate de o autoritate statală.

4. După modul de creare a normei:

- izvoare creatoare: legea și cutuma, deoarece crează legi noi;
- izvoare interpretative: jurisprudența și doctrina care interpretează legile existente.

Enumerativ, izvoarele formale ale dreptului sunt: obiceiul juridic (cutuma), practica judiciară (jurisprudența); precedentul juridic, doctrina, contractul norma normativ.

Legea, în sensul restrâns al termenului, desemnează actul normativ emis de puterea legislativă a statului. Deoarece reglementează în mod primar cele mai importante relații sociale (modul de exercitare a puterii publice, regimul politic, forma de guvernământ) legea și actele normative, în general, reprezintă categoria cea mai importantă a izvoarelor dreptului în toate sistemele de drept. Fiind un act conștient și volitiv al unui organ al statului, legea are o superioritate

față de cutumă. Ea este revoluționară pe când cutuma este esențialmente conservatoare; legea poate să modifice oricând o situație de drept pozitiv, poate chiar desființa o cutumă și introduce dispoziții cu totul noi. În fapt, ea niciodată nu poate intervenii decât până la conformitatea cu nevoite și cu conștiința juridică a societății respective, pentru că altfel devine inaplicabilă. Sub denumirea de act juridic normativ apar toate normele juridice edictate de organele statului: lege, decret, hotărâre, cod, regulament, constituție ș.a.

În limbajul juridico-politic, termenul de lege se folosește într-un sens foarte larg, acela de drept scris, cuprinzând orice formă a actelor normative. În categoria legii intră și Constituția ca lege fundamentală și Codul. De aici decurge și cea mai generală clasificare a actelor normative în:

- legi
- acte normative subordonate legii.

Astfel, legea este actul normativ cu valoare juridică superioară, cel mai important izvor al dreptului, ce emană de la Parlament, organul suprem al puterii de stat, exponent al puterii suverane a poporului.

Clasificarea legilor:

➤ *constituționale* sau fundamentale; acestea fiind Constituția și legile de revizuire a Constituției, sau alte legi de modificare Constituțională;

➤ *organice*; sunt acelea prin care se reglementează cele mai importante relații în cadrul societății, privitoare la organizarea și funcționarea autorităților esențiale ale statului, precum și în alte domenii limitativ și expres prevăzute în Constituție, ca: sistemul electoral, organizarea judecătorească, statutul funcționarilor publici, apărarea națională, contenciosul administrativ etc.;

➤ *ordinare*, se adoptă în celelalte domenii nesupuse reglementării prin lege organică și se caracterizează în plus printr-o procedură mai simplă în adoptare și se adoptă cu votul membrilor prezenți ai majorității.

Conținutul tuturor legilor trebuie să fie conform cu Constituția, cu prevederile acesteia. Nici o dispoziție dintr-o lege sau din alte acte normative sau izvoare de drept nu poate contraveni în nici un fel Constituției.

Ca izvor al dreptului de același nivel cu legea sunt considerate a fi și unele *acte internaționale* semnate și ratificate. Actele internaționale: tratate, convenții, acorduri etc. se încheie și se adoptă potrivit procedurii și competenței specifice

organului emitent, în multe privințe deosebite de normele juridice interne. Odată semnate aceste tratate și acorduri internaționale, statul se obligă, se angajează să respecte conținutul lor. Constituția primează în raport cu acordurile internaționale, dar dacă există neconcordanță între pactele și tratatele referitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care Republica Moldova este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale.

Competența emiterii legii aparține puterii legislative, unicul organ legiuitor fiind Parlamentul.

Actele normative subordonate legii sunt:

➤ *decretele* (acte ale șefului statului). Decretul este un act juridic adoptat fie de către un organism al puterii legislative, fie de șeful statului. Potrivit Constituției, președintele Republicii Moldova emite decrete ca acte juridice normative numai în anumite domenii foarte restrânse, iat pentru că este singura autoritate care emite astfel de acte normative, actul se numește numai decret, nu și prezidențial;

➤ *decretele lege*. Decretul - Lege este o formă de concretizare a activității de reglementare utilizată de autoritățile statului în perioada de criză politică fundamentală. Aceste decrete-legi pot să modifice atât legi organice, cât și legi ordinare. Ele presupun o situație tranzitorie specifică schimbării unei forme de guvernământ sau unui regim politic, perioade de război, situații revolutionare, după lovituri de stat, când noua forță politică ce a preluat putere până la constituirea unor autorități legitime democratice, guvernează țara prin astfel de acte normative;

➤ *hotărârile* (se emit pentru executarea legii) cu valoare deosebită din punct de vedere juridic și privesc reglementări de organizare internă a Parlamentului și alte domenii limitativ prevăzute de Constituție;

➤ *regulamentele, ordinele, instrucțiunile, deciziile* (acte ale organelor centrale executive sau ale organelor locale).

Legea consfințește juridic sistemul politic al unei societăți, dă legalitate formei de guvernământ, regimului politic, drepturilor și libertăților cetățeanului, instituției proprietății, bugetului statului, infracțiunilor și pedepselor.

Legea este adoptată după o anumită procedură, distingându-se de celelalte acte normative. Procedura de adoptare a legii, din care ea își trage forța,

superioară față de celelalte acte ale Parlamentului, presupune două etape, fiecare având mai multe faze:

- prima etapă vizează inițiativa legislativă, avizarea proiectului de lege, dezbateră sa, votarea, trimiterea actului pentru dezbateră și votare, medierea divergențelor, în cazul în care există;
- a doua etapă vizează îndeplinirea formelor posterioare adoptării, semnarea actului normativ de către președintele camerei, promulgarea legii de către Președinte și asigurarea opozabilității față de cetățeni prin publicarea ei în Monitorul Oficial.

Legea are întotdeauna caracter normativ. Celelalte acte ale organelor executive pot avea atât caracter normativ, cât și caracter individual. Normativitatea presupune generalitatea, impersonalitatea, tipizarea, abstractizarea și obligativitatea, întrucât în absența acestei obligativități o lege nu ar fi decât o petiție, o declarație de principii lipsită de vreo eficiență juridică.

Un izvor de drept contemporan îl constituie *dreptul comunitar*. După cel de-al doilea Război mondial, în 1951 s-a semnat Tratatul Comunității Europene a cărbunelui și oțelului. În 1957 s-au semnat două tratate: unul reglementa instituția Comunității europene pentru energie atomică, al doilea Comunitatea economică europeană. Piața Comună, având șase state semnatare – Franța, Italia, Germania federală și Beneluxul. Între aceste state s-a instituit o liberă circulație a produselor industriale și agricole, a serviciilor, precum și o protecție a liberei concurențe, o uniune vamală. Prin tratatul din 1965 de la Bruxelles s-a realizat unificarea instituțiilor – Consiliul Comunității economice europene și Comisia comunităților europene. În 1979 au loc alegerile membrilor primului Parlament european, actul unificării fiind semnat în 1986. În 2008 la Comunitatea europeană au aderat 27 de state.

Dreptul comunitar este alcătuit din regulamente, directive și decizii care devin aplicabile nemijlocit și în dreptul intern al statelor membre. Astfel, în cadrul acestor state membre, dreptul comunitar reprezintă izvor de drept intern întrucât au intrat în această comunitate.

Prin situație juridică înțelegem un ansamblu de drepturi și obligații care decurge din dreptul obiectiv pentru o persoană aflată în anumite condiții, descrise de ipoteza normei în vigoare (G.C. Mihai, 2008). Situația juridică în

care se află pârâtul, într-un proces civil, situația juridică în care se află infractorul într-un proces penal, în situațiile descrise de ipotezele normelor în vigoare, decurg din dreptul obiectiv.

Dintre izvoarele dreptului subiectiv putem exemplifica faptele juridice (sunt faptele rezultate din acțiunile nemijlocite desfășurate de autorii lor, fie din acțiuni ale altor factori, dare de care legea leagă consecințele juridice ale constituirii, modificării sau stingerii drepturilor subiective). Aceste fapte juridice rezultate din acțiunile oamenilor sunt: fie propriu-zise (voluntare sau involuntare, licite sau ilicite), fie actele juridice.

3.5. Sistemul dreptului

Dreptul există ca un sistem cu o structură complexă ce implică o rețea de relații a căror organizare și ierarhizare îl alcătuiește în ansamblu. În teoria dreptului este utilizată analiza de sistem atât în ceea ce privește juridicul, ca dimensiune inalienabilă a existenței umane (parte componentă a realității sociale – *sistemul juridic*), în ce privește legislația (*sistemul legislației*), dar și cu privire la organizarea dreptului, ca fenomen normativ, pe ramuri și instituții (*sistemul dreptului*).

Unitatea ramurilor și a instituțiilor de drept alcătuiesc sistemul dreptului, care apare ca o unitate determinată.

Norma juridică este legată de sistem ce derivă din schema sa și implică funcția pe care o va juca sistemul ca atare. Între elementele sistemului dreptului (norme, instituții, ramuri) există o strânsă interdependență, ele nefiind izolate.

În cadrul sistemului dreptului cea mai largă grupare de norme juridice o reprezintă *ramura de drept*. Ea este ansamblul normelor juridice care reglementează relațiile sociale dintr-un anumit domeniu al vieții sociale, în conformitate cu anumite metode specifice și bazate pe principii comune. Criteriile în temeiul cărora de structurează ramurile sistemului dreptului sunt:

- ❖ *obiectul reglementării juridice* (relațiile sociale ce cad sub incidența normelor juridice);

- ❖ *metoda reglementării* (modalitatea practică de influențare a conduitei în cadrul anumitor relații sociale);

❖ *principiile comune ramurii de drept respective.*

Obiectul reglementării juridice reprezintă împreună cu principiile comune reglementări din ramura respectivă, *criterii obiective* ale edificării unei ramuri. Metoda de reglementare ca ansamblu de modalități prin care se conduce conduita umană spre o direcție utilă, eficientă, constituie un *criteriu subiectiv*.

De exemplu în ramura dreptului civil, obiect de reglementare îl reprezintă relațiile sociale cu conținut patrimonial și relații personale, nepatrimoniale, însă acestea cad sub incidența și a altor ramuri de drept: dreptul administrativ, dreptul financiar, dreptul funciar etc. Rezultă astfel că pe lângă criteriul obiectului reglementării juridice există și cel al metodei de reglementare juridică. Dreptului civil îi este specifică metoda egalității părților, spre deosebire de dreptul administrativ sau de cel financiar, a căror metode sunt cele de subordonare a părților (metoda autoritaristă).

În cadrul fiecărei ramuri de drept, normele juridice se grupează în ansambluri normative mai reduse – *instituții juridice*.

Instituția juridică constituie totalitatea de norme juridice organice legate, ce aparțin unei ramuri de drept și care reglementează un grup de relații sociale înrudite, conform metodei de reglementare specifice acestei ramuri concrete.

Dreptul pozitiv se divide în drept public și drept privat.

În dreptul public intern intră: dreptul consitucional; dreptul administrativ; dreptul financiar; dreptul penal; dreptul procesural penal; vamal; funciar.

În dreptul privat intern intră: dreptul civil; dreptul economic; dreptul afacerilor; dreptul muncii și protecției sociale; dreptul familiei.

Ramurile dreptului ce intră în componența dreptului public au ca obiect de reglementare:

- relațiile sociale din domeniul organizării puterilor publice, distribuirea competențelor în stat (dreptul constituțional);
- organizarea puterii executive la nivel central și local (dreptul administrativ);
- apărarea socială împotriva faptelor infracționale ce pun în pericol ordinea de drept (dreptul penal);
- relațiile financiare, bancare (dreptul financiar);
- relațiile cu privire la regimul vamal (dreptul vamal);

- relațiile ce privesc buna desfășurare a procesului judiciar penal (dreptul procesual penal);
- relațiile funciare și a ocrotirii drepturilor persoanelor juridice și fizice în această sferă (dreptul funciar).

Ramurile dreptului ce intră în componența dreptului privat au ca obiect de reglementare relațiile sociale patrimoniale și personale nepatrimoniale la care participă particularii.

Dependența sistemului dreptului de relațiile sociale se justifică și prin apariția unor noi ramuri de drept. Astfel, Y. Eminescu (1976) afirma: „apariția unor ramuri noi de drept caracterizate printr-o anumită tehnicitate și neutralitate față de sistemul de drept în care se integrează fără dificultate, ca discipline autonome, cum sunt dreptul spațial, dreptul energiei nucleare etc.”.

Rezultă o dinamică a sistemului de drept, pe fondul unor profunde mutații sociale, economice și culturale.

3.6. Raportul juridic

Privite prin prisma normelor juridice, raporturile juridice apar ca o realizare a lor. Apariția unui raport juridic este determinată mai întâi de existența unei norme juridice care îl prevede. Este faptul pentru care adesea raportul juridic este definit succint ca un raport social reglementat de o normă de drept.

Raportul juridic poate fi definit ca un raport social, constituit pe baza normelor juridice în vigoare, în care participanții (subiectele) apar ca titulari de drepturi și obligații reciproce, drepturi ce pot fi realizate, la nevoie, cu ajutorul organelor de stat.

Elementele raportului juridic sunt expuse în Figura 9:

- *subiectele*- aceștia sunt oamenii, priviți individual (persoanele fizice) sau încadrați în anumite organizații, colective (persoanele juridice).
- *conținutul* - este format din drepturi subiective și din obligații aparținând subiecților. Dreptul subiectiv este puterea subiectului unui raport juridic de a acționa într-un anumit fel sau de a pretinde celui alt subiect o anumite

comportare, o anumite prestație, putând la nevoie apela la ajutorul organelor de stat.

▪ *obiectul* - reprezintă conduita părților ce poate consta dintr-o atitudine activă (de a da, de a face) sau dintr-o atitudine pasivă (de a nu face).

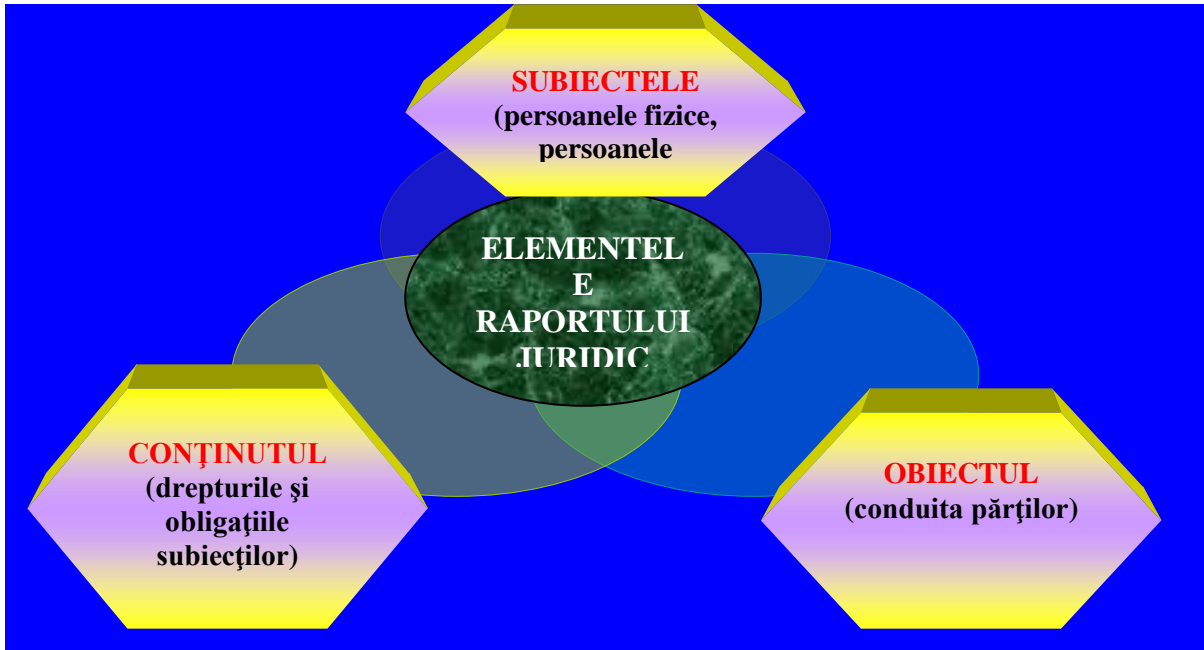

Figura 9. Elementele raportului juridic

Trăsăturile specifice raportului juridic sunt următoarele:

- este un raport social (un raport între oameni și bunuri);
- este un raport de suprastructură (el suportă influența tuturor raporturilor sociale ce intră în suprastructura juridică);
- este un raport volițional (este un raport de voință); literatura de specialitate prevede un dublu caracter volițional al raportului juridic (*voința statului*, exprimată în norma de drept, care consacră drepturile și obligațiile participanților și *voința subiecților*);
- este un raport valoric (cuprind valorile esențiale ale societății, a căror nerespectare atrage sancționarea făptuitorului, prin intermediul statului și a normelor instituite de acesta);
- este o categorie istorică, întrucât fiecare tip de organizare socială generează raporturi juridice (ca și forme de administrație) proprii.

✚ *Subiectele raportului juridic nu pot fi decât oamenii* - fie individual, fie grupați în forme organizate. Subiectul de drept este un fenomen social real și

poartă amprenta tipului formelor de organizare economico – socială în care oamenii își duc existența.

Astfel, omul este subiect de drept; el participă la raporturi juridice ca titular de drepturi și obligații în baza recunoașterii acestei calități de către normele de drept. Această aptitudine recunoscută de lege, omului, de a avea drepturi și obligații juridice, poartă denumirea de *capacitate juridică*. Ea are două dimensiuni:

✓ *capacitatea de folosință* (aptitudinea generală și abstractă, recunoscută persoanelor de legea în vigoare, de a avea drepturi subiective;

✓ *capacitatea de exercițiu* (capacitatea persoanelor de a-și exercita drepturile și de a-și asuma obligațiile prin săvârșirea de acte juridice).

Subiectele raporturilor juridice se clasifică în:

- ❖ subiecte individuale (persoana fizică);
- ❖ subiecte colective (persoana juridică).

Art. 23 din Codul Civil al Republicii Moldova republicat în M.O. nr.66-75 din 01.03.2019, stipulează că „Persoană fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi și de obligații civile”, iar potrivit Art. 171. al.1 “persoana juridică este subiectul de drept constituit în condițiile legii, avînd o organizare de sine stătătoare și un patrimoniu propriu și distinct, afectat realizării unui anumit scop conform cu legea, ordinea publică și bunele moravuri. Potrivit al (2) al aceluiași articol “persoana juridică poate să dobândească și să exercite în nume propriu drepturi patrimoniale și personale nepatrimoniale, să-și asume obligații, poate fi reclamant și pârât în instanță de judecată. Conform al. (3) “persoana juridică poate fi organizată în mod corporativ sau în baza calității de membru, poate fi dependentă sau independentă de un anumit număr de membri, poate avea scop lucrativ sau nelucrativ.

Cetățenii statului, în principiu, pot să participe la toate raporturile juridice, bucurându – se, în acest sens, de capacitatea juridică generală. Cetățenii pot intra în raporturi de drept atât între ei, cât și cu statul, cu organele statului, cu organizațiile economice sau cu cele nestatale.

Statul participă în calitate de subiect de drept, atât în raporturi juridice interne, cât și în raporturi juridice de drept internațional.

Organele statului, în procesul de realizare a dreptului, au și ele calitatea de subiecte de drepturi îndeplinind cel puțin trei categorii de competențe: exercitarea conducerii de stat în diverse domenii, soluționarea problemelor privind temeinicia legală a pretențiilor unor subiecte de drept față de altele și asigurarea constrângerii de stat în cazurile necesare, restabilirea ordinii de drept încălcate, recuperarea prejudiciilor.

Exercițiul drepturilor subiective este orientat de câteva principii metodologice:

✓ dreptul subiectiv se exercită de către titular potrivit cu scopul lui licit;

✓ dreptul subiectiv se exercită de către titular cu respectarea moralei comunității respective;

✓ dreptul subiectiv se exercită de către titularul său cu bună – credință.

✚ *Conținutul* raportului juridic este format din ansamblul drepturilor și obligațiilor subiectelor într-un raport juridic determinat, drepturi și obligații prevăzute de norma juridică. În conținutul raportului juridic se reflectă conexiunea indisolubilă dintre regula de drept ce determină conduita posibilă și dreptul participantului la raportul juridic.

Drepturile și obligațiile subiectelor în raporturi juridice sunt fenomene juridice de cea mai mare importanță, iar explicarea corectă a manifestării lor condiționează o bună înțelegere a conținutului raportului de drept.

Dreptul subiectiv reprezintă facultatea juridică individuală, a unei persoane sau organizații într-un raport juridic determinat. El se numește drept subiectiv pentru a-l deosebi de dreptul pozitiv (sau obiectiv), adică de ansamblul drepturilor și obligațiilor cuprinse în normele de drept. Dreptul subiectiv se clasifică în drept *absolut* (opozabil erga omnes, care trebuie, deci, să fie respectat de toți ceilalți, fiind un drept general, în sensul că sfera persoanelor obligate a-l respecta este nedeterminată) și drept relativ.

Obligația juridică reprezintă măsura dreptului subiectiv.

Dreptul subiectiv și obligația juridică apar, astfel, ca fenomene sociale care se află într-o legătură indisolubilă. În realitate, nu există drept subiectiv (ca fenomen juridic), dacă el într-un fel sau altul nu este legat de obligație.

✚ *Obiectul* raportului juridic îl reprezintă acțiunile pe care titularul dreptului subiectiv le întreprinde sau le solicită în procesul desfășurării acestui raport. Obiectul raportului juridic îl formează, deci, chiar conduita la care se referă conținutul.

O cauză sau premisă esențială a apariției sau stingerii unui raport juridic o formează *faptul juridic*. Acesta reprezintă o împrejurare care are efecte juridice, care crează, modifică sau stinge raporturi juridice. De menționat că, nu orice împrejurare din natură sau din viața socială este fapt juridic, ci numai acelea de existența cărora normele de drept leagă anumite consecințe juridice și care, de regulă, sunt descrise în ipoteza normei juridice.

3.7. Răspunderea juridică a subiectului de drept

Un principiu fundamental al dreptului îl reprezintă responsabilitatea socială. Dacă omul este autonom, alegător între valori, în deciziile și angajamentele sale cu privire la actele spirituale și materiale, atunci putem afirma că el este responsabil.

Responsabilitatea constă în asumarea de către personalitate a valorii acelor acte, a căror valoare le apreciază ca dezirabile pentru sine și pentru comunitatea sa și a căror înlăptuire o decide autonom ori la care aderă în mod liber (G.C. Mihai, 2008).

Astfel, numai ființa umană individuală poate fi responsabilă.

În baza responsabilității se constituie răspunderea, ce transpune subiectul de drept în multitudinea relațiilor ce cad sub incidența normelor juridice în vigoare.

„Sensul frecvent al noțiunii de răspundere – afirma M. Costin -, indiferent de forma sub care se manifestă este acela de obligație de a suporta consecințele nerespectării unor reguli de conduită, obligație ce incubă autorului faptei contrare acestor reguli și care poartă întotdeauna amprenta dezaprobării sociale a unei fapte” (M. Eliescu, 1972).

Putem defini *răspunderea juridică* ca fiind obligația care revine unui subiect de drept de a suporta consecințele faptei sale ilicite, prevăzute de legea în vigoare, prin care a adus atingere unui drept subiectiv.

Caracterele răspunderii juridice sunt:

- obligația de a suporta consecințele prevăzute de legea în vigoare într-un sistem de drept;

- această obligație revine unui subiect de drept.

Structura răspunderii juridice relevă dreptul subiectiv al autorităților investite cu autoritatea de a sancționa pe cei care au încălcat un drept subiectiv și obligația acestora de a executa sancțiunea în limitele prevăzute de lege.

Temeiul răspunderii juridice este fapta ilicită, iar consecința acesteia – aplicarea sancțiunii juridice.

În funcție de ramura de drept căreia aparține, instituția răspunderii juridice se specifică în mai multe forme:

- instituția *constituțională* a răspunderii juridice, reglementată de dreptul constituțional și studiată de știința dreptului constituțional;

- instituția *penală* a răspunderii juridice, reglementată de dreptul penal și studiată de știința dreptului penal;

- instituția *civilă* a răspunderii juridice, reglementată de dreptul civil și studiată de știința dreptului civil;

- instituția *administrativă* a răspunderii juridice, reglementată de dreptul administrativ și studiată de știința dreptului administrativ;

- instituția de dreptul muncii a răspunderii juridice, reglementată de dreptul muncii și studiată de știința dreptului muncii.

Răspunderea juridică este reglementată de mai multe principii de aplicare a legii în cazul săvârșirii faptelor ilicite și concretizate astfel:

- principiul răspunderii pentru fapta ilicită săvârșită cu vinovăție (subiectul de drept răspunde numai pentru faptele săvârșite cu vinovăție);

- principiul răspunderii juridice personale (numai cel care a săvârșit fapta ilicită, direct sau indirect, poate fi tras la răspundere);

- principiul justeții sancțiunii aplicate (justețea sancțiunii garantează ordinea normativă a societății);

- principiul celerității (promptitudinii) tragerii la răspundere (este necesară aplicarea cu promptitudine a sancțiunii pentru fapta ilicită săvârșită).

Pentru existența răspunderii juridice este necesară cumularea unor condiții (Figura 10):

Figura 10. Condițiile existenței răspunderii juridice

- a. *să existe o conduită ilicită* (un comportament – acțiune sau inacțiune – care nu respectă o normă juridică în vigoare) care poate să se exprime în forme diferite: cauzarea de prejudicii, abaterea disciplinară, contravenția, infracțiunea;
- b. *să existe vinovăția făptuitorului* (vinovăția reprezintă atitudinea psihică a celui ce comite o faptă ilicită față de fapta sa și față de consecințele acesteia);
- c. *să existe rezultatul socialmente periculos* (lezarea, tulburarea, punerea în pericol a exercitării unui drept subiectiv);
- d. *să existe un raport causal între fapta ilicită și rezultatul socialmente periculos* (rezultatul ilicit să fie consecința acțiunii subiectului; acțiunea sa să fie cauza producerii efectului păgubitor pentru ordinea de drept).

Legislația Republicii Moldova stabilește următorii subiecți ai răspunderii juridice a statului: statul Republica Moldova, organele de stat și funcționarii publici. Art. 53 din Constituția țării stipulează la alin. (1) Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri este îndreptată să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei.; Alin.(2) Statul răspunde patrimonial, potrivit legii pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procese penale de c de către organele de anchetă și instanțele judecătorești.

În acest context, și potrivit principiului separației puterilor în stat, *subiecți ai faptelor ilicite* în instituția răspunderii juridice a statului pot fi după cum urmează: președintele statului, organele puterii legislative, executive, judecătorești și funcționarii acestora, dar și angajații instituțiilor de stat,

organelor de supraveghere și control care, în virtutea funcției deținute, dispun de atribuții de decizie față de persoanele care nu le sunt supuse în baza ierarhiei instituției respective sau de atribuții de luare a deciziilor obligatorii pentru cetățeni sau organizații, indiferent de ierarhia organizațională a lor .

În opinia autorului G.Avornic cu referire la noțiunea răspunderii juridice se menționează că „răspunderea juridică este o măsură de constrângere aplicată de către stat pentru comiterea unei fapte ilicite, exprimată prin aplicarea unor sancțiuni cu caracter material, organizațional sau de ordin patrimonial”, invocând de asemenea că răspunderea juridică reprezintă „un raport statornicit de lege, de norma juridică între autorul încălcării normelor juridice și stat, reprezentat prin agenții autorității, care pot fi instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice”. În funcție de ramura de drept căreia aparține, instituția răspunderii juridice se specifică în mai multe forme :

- instituția *constituțională* a răspunderii juridice, reglementată de dreptul constituțional și studiată de știința dreptului constituțional;
- instituția *penală* a răspunderii juridice, reglementată de dreptul penal și studiată de știința dreptului penal;
- instituția *civilă* a răspunderii juridice, reglementată de dreptul civil și studiată de știința dreptului civil;
- instituția *administrativă* a răspunderii juridice, reglementată de dreptul administrativ și studiată de știința dreptului administrativ;
- instituția de dreptul muncii a răspunderii juridice, reglementată de dreptul muncii și studiată de știința dreptului muncii.

Astfel, putem menționa că răspunderea juridică poate fi de mai multe feluri: penală, civilă, administrativă, contravențională, disciplinară, etc.

Cu alte cuvinte, sfera răspunderii juridice are un domeniu de cuprindere foarte întins și, în multe ipoteze, între aceste forme ale răspunderii pot exista interconexiuni și chiar suprapuneri. Spre exemplu, dacă o persoană săvârșește o faptă de natură penală prin care se produce și un prejudiciu material sau moral unei alte persoane, autorul va fi ținut să răspundă, atât pentru faptele sale de natura penală, angajându-se răspunderea sa penală, cât și în temeiul încălcării normelor de drept civil, în ceea ce privește cauzarea unui prejudiciu, fiind astfel

angajată și răspunderea sa delictuală civilă. Răspunderea civilă delictuală și cea penală nu se exclud una pe alta.

- **Răspunderea penală**

Răspunderea penală reprezintă o formă a răspunderii juridice și constituie consecința nerepsectării dispoziției normei juridice penale. De regulă, membrii societății se conformează de bunăvoie conduitei pretinse de normele dreptului penal. Există însă și un anumit număr de persoane care nu se conformează exigențelor legii penale și săvârșesc infracțiuni. În acest caz, realizarea ordinii de drept penal este posibilă numai prin constrângere, adică prin aplicarea sancțiunilor prevăzute de normele încălcate față de cei care au săvârșit faptele interzise prin normele incriminatoare.

Constrângerea juridică penală are loc, ca și constrângerea juridică în general, nu în mod direct, ci indirect, prin intermediul răspunderii juridice. Răspunderea penală, ca formă a răspunderii juridice, are ca și temei săvârșirea unui fapt ilicit, respectiv o infracțiune. Se impune deci ca fapta interzisă de legea penală să satisfacă toate cerințele legale pentru a constitui infracțiune.

Răspunderea penală este un raport juridic penal de constrângere născut ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni. El se stabilește între stat și infractor. În cadrul acestui raport juridic, statul are dreptul să tragă la răspundere pe infractor, să-i aplice sancțiunea prevăzută de lege și să-l constrângă să o execute. Infractorul este obligat să răspundă pentru fapta sa și să se supună pedepsei aplicate.

În dreptul civil legiuitorul consideră a fi delict „orice fapta a omului” care a produs un prejudiciu altei persoane, având ca efect juridic repararea integrală a acestuia. Dimpotrivă, în dreptul penal sunt considerate delikte numai acele fapte antisociale denumite infracțiuni și care potrivit Codului penal reprezintă „o fapta ilegală periculoasă, săvârșită cu vinovăție”.

Astfel, putem discuta despre existența unei infracțiuni numai atunci când legea penală califică o faptă determinată ca infracțiune, cu alte cuvinte incriminează anumite fapte ca infracțiuni, pentru care prevede și anumite pedepse, potrivit adagiului „*nulla poena sine lege*” (nici o pedeapsă care să nu

fie prevazuta de lege) sau mai exact „*nullum crimen sine lege*” (nici o incriminare care să nu fie prevazută de lege).

Atât delictul civil, cât și delictul penal sunt fapte ilicite, indiferent dacă sunt strict incriminate sau nu. Aceste fapte au ca efect fie antrenarea răspunderii civile delictuale, fie a răspunderii penale, dar este de menționat că uneori infracțiunea constituie și delict civil (furtul, omorul), întrucât se înregistrează și prejudicii materiale și morale care se răsfrâng asupra victimei. În aceste situații cele două forme ale răspunderii juridice pot coexista, fără a se exclude una pe alta.

- **Răspunderea administrativă**

Răspunderea administrativă cunoaște trei forme principale reflectate în Figura 11:

- ✓ *răspunderea administrativ-disciplinară* – intervine în situația producerii de abateri care nu au caracterul unei contravenții;

- ✓ *răspunderea administrativ-contravențională* – intervine în situația când o persoană fizică sau persoană juridică săvârșește o contravenție.

Regimul juridic al contravențiilor este reglementat de Codul contravențional al Republicii Moldova. Potrivit art.2 din acest cod „scopul legii contravenționale constă în apărarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei, apărarea proprietății, ordinii publice, a altor valori ocrotite de lege, în soluționarea cauzelor contravenționale, precum și în prevenirea săvârșirii de noi contravenții”. Astfel, legea contravențională apără valorile sociale, care nu sunt ocrotite prin legea penală. Legea definește contravenția ca fiind fapta săvârșită cu vinovație, stabilită și sanctionată prin lege sau hotărâre a guvernului, hotărâre a consiliului raional sau municipal;

- ✓ *răspunderea administrativ-patrimonială* – intervine în sarcina statului pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare săvârșite în procesele penale, pentru pagubele cauzate prin actele administrative emise sau prin resolutionarea în termenul legal a cererilor adresate autorităților publice.

Figura 11. Forme ale răspunderii administrative

✓ **Răspunderea patrimonială din dreptul muncii**

Cu privire la răspunderea reparatorie, putem menționa că răspunderea materială poate fi invocată de partea contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) care a cauzat, în legătură cu exercitarea obligațiilor sale de muncă, un prejudiciu material și/sau moral celeilalte părți repară acest prejudiciu conform prevederilor prezentului cod și altor acte normative.

Contractul individual și/sau cel colectiv de muncă pot specifica răspunderea materială a părților. În acest caz, răspunderea materială a angajatorului față de salariat nu poate fi mai mică, iar a salariatului față de angajator – mai mare decât cea prevăzută de Codul Muncii și de alte acte normative. Încetarea raporturilor de muncă după cauzarea prejudiciului material și/sau a celui moral nu presupune eliberarea părții contractului individual de muncă de repararea prejudiciului prevăzută de prezentul cod și de alte acte normative. Partea contractului individual de muncă repară prejudiciul material pe care l-a cauzat celeilalte părți în urma acțiunii sau inacțiunii sale ilegale și culpabile, dacă prezentul cod sau alte acte normative nu prevăd altfel. Fiecare parte a contractului este obligată să dovedească cuantumul prejudiciului material care i-a fost cauzat. Angajatorul este obligat să repare integral prejudiciul material și cel moral cauzat salariatului în legătură cu îndeplinirea de către acesta a obligațiilor de muncă sau ca rezultat al privării ilegale de posibilitatea

de a munci, dacă prezentul cod sau alte acte normative nu prevăd altfel. Prejudiciul moral se repară în formă bănească sau într-o altă formă materială determinată de părți. Litigiile și conflictele apărute în legătură cu repararea prejudiciului moral se soluționează de instanța de judecată, indiferent de mărimea prejudiciului material ce urmează a fi reparat.

- *Răspunderea angajatorului.*

Angajatorul este obligat să compenseze persoanei salariul pe care aceasta nu l-a primit, în toate cazurile privării ilegale de posibilitatea de a munci. Această obligație survine, în particular, în caz de:

- ✓ refuz neîntemeiat de angajare;
- ✓ eliberare ilegală din serviciu sau transfer ilegal la o altă muncă;
- ✓ staționare a unității din vina angajatorului, cu excepția perioadei șomajului tehnic;
- ✓ reținere a eliberării carnetului de muncă;
- ✓ reținere a plății salariului;
- ✓ reținere a tuturor plăților sau a unora din ele în caz de eliberare din serviciu;
- ✓ răspândire, prin orice mijloace (de informare în masă, referințe scrise etc.), a informațiilor calomnioase despre salariat;
- ✓ neîndeplinire în termen a hotărârii organului competent de jurisdicție a muncii care a soluționat un litigiu (conflict) având ca obiect privarea de posibilitatea de a munci.

Prin acordul părților, prejudiciul material poate fi reparat în natură. Cererea scrisă a salariatului privind repararea prejudiciului material și celui moral se prezintă angajatorului. Angajatorul este obligat să înregistreze cererea respectivă, s-o examineze și să emită ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) corespunzător în termen de 10 zile calendaristice din ziua înregistrării acesteia, aducându-l la cunoștință salariatului sub semnătură. Dacă ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) nu a fost emis în termenul prevăzut la alin.(1), salariatul este în drept să se adreseze cu o cerere în instanța de judecată pentru soluționarea litigiului individual de muncă apărut.

- *Răspunderea salariatului.*

Salariatul este obligat să repare prejudiciul material cauzat angajatorului, dacă Codul muncii al Republicii Moldova sau alte acte normative nu prevăd altfel. La stabilirea răspunderii materiale, în prejudiciul ce urmează a fi reparat nu se include venitul ratat de angajator ca urmare a faptei săvârșite de salariat. Dacă prejudiciul material a fost cauzat angajatorului printr-o faptă ce întrunește semnele componenței de infracțiune, răspunderea se stabilește potrivit Codului penal. Salariatul este absolvit de răspundere materială dacă prejudiciul a fost cauzat în cazuri de forță majoră, confirmate în modul stabilit, de extremă necesitate, de legitimă apărare, de executare a unei obligații legale sau contractuale, precum și în limitele riscului normal de producție. Salariații nu răspund pentru pierderile inerente procesului de producție, care se încadrează în limitele prevăzute de normele tehnologice sau de legislația în vigoare, pentru prejudiciile materiale provocate în circumstanțe neprevăzute care nu puteau fi înlăturate, precum și în alte cazuri similare. Ținând cont de circumstanțele concrete în care a fost cauzat prejudiciul material, angajatorul este în drept să renunțe, integral sau parțial, la repararea acestuia de către salariatul vinovat.

Divergențele apărute între salariat și angajator se examinează în modul prevăzut pentru soluționarea litigiilor individuale de muncă. Pentru prejudiciul cauzat angajatorului, salariatul poartă răspundere materială în limitele salariului mediu lunar dacă prezentul cod sau alte acte normative nu prevăd altfel.

Răspunderea materială deplină a salariatului constă în obligația lui de a repara integral prejudiciul material cauzat. Salariatul poate fi tras la răspundere materială deplină pentru prejudiciul material cauzat doar în cazurile prevăzute de Codul Muncii. Cazurile de răspundere materială deplină a salariatului între salariat și angajator își produc efectele juridice numai dacă:

- ✓ între aceștia a fost încheiat un contract de răspundere materială deplină pentru asigurarea integrității bunurilor și altor valori care i-au fost transmise pentru păstrare sau în alte scopuri (art.338);
- ✓ salariatul a primit bunurile și alte valori spre decontare în baza unei procuri unice sau în baza altor documente unice;
- ✓ prejudiciul a fost cauzat în urma acțiunilor sale culpabile intenționate, stabilite prin hotărâre judecătorească;

✓ prejudiciul a fost cauzat de un salariat aflat în stare de ebrietate alcoolică, narcotică sau toxică, stabilită în modul prevăzut la art.76 lit.k);

✓ prejudiciul a fost cauzat prin lipsă, distrugere sau deteriorare intenționată a materialelor, semifabricatelor, produselor (producției), inclusiv în timpul fabricării lor, precum și a instrumentelor, aparatelor de măsurat, tehnicii de calcul, echipamentului de protecție și a altor obiecte pe care unitatea le-a eliberat salariatului în folosință;

✓ în conformitate cu legislația în vigoare, salariatului îi revine răspunderea materială deplină pentru prejudiciul cauzat angajatorului în timpul îndeplinirii obligațiilor de muncă;

✓ prejudiciul a fost cauzat în afara exercițiului funcțiunii.

Între părți poate exista și un contract. Contractul scris cu privire la răspunderea materială deplină poate fi încheiat de angajator cu salariatul care a atins vârsta de 18 ani și care deține o funcție sau execută lucrări legate nemijlocit de păstrarea, prelucrarea, vânzarea (livrarea), transportarea sau folosirea în procesul muncii a valorilor ce i-au fost transmise.

- *Răspunderea materială colectivă (de brigadă).*

În cazul în care salariații execută în comun anumite genuri de lucrări legate de păstrarea, prelucrarea, vânzarea (livrarea), transportarea sau folosirea în procesul muncii a valorilor ce le-au fost transmise, fiind imposibilă delimitarea răspunderii materiale a fiecărui salariat și încheierea cu acesta a unui contract cu privire la răspunderea materială individuală deplină, poate fi instituită răspunderea materială colectivă (de brigadă). Răspunderea materială colectivă (de brigadă) se instituie de către angajator de comun acord cu reprezentanții salariaților. Contractul scris cu privire la răspunderea materială colectivă (de brigadă) se încheie între angajator și toți membrii colectivului (brigăzii).

La repararea benevolă a prejudiciului material, gradul de vinovăție al fiecărui membru al colectivului (brigăzii) se determină prin acordul dintre toți membrii colectivului (brigăzii) și angajator. La stabilirea prejudiciului material de către instanța de judecată, gradul de vinovăție al fiecărui membru al colectivului (brigăzii) se determină de judecată. Mărimea prejudiciului material cauzat angajatorului se determină conform pierderilor reale, calculate în baza datelor de evidență contabilă. În cazul sustragerii, pierderii, distrugerii sau

deteriorării bunurilor angajatorului atribuite la mijloacele fixe, mărimea prejudiciului material se calculează pornindu-se de la costul de inventar (prețul de cost) al valorilor materiale, minus uzura, conform normelor stabilite. În caz de sustragere, lipsă, distrugere sau deteriorare intenționată a valorilor materiale (cu excepția celor menționate prejudiciul se stabilește pornindu-se de la prețurile din localitatea respectivă la data cauzării prejudiciului, conform datelor statistice.

Până la emiterea ordinului (dispoziției, deciziei, hotărîrii) privind repararea prejudiciului material de către salariatul în cauză, angajatorul este obligat să efectueze o anchetă de serviciu pentru stabilirea mărimii prejudiciului material pricinuit și a cauzelor apariției lui.

Pentru efectuarea anchetei de serviciu, angajatorul este în drept să creeze, prin ordin (dispoziție, decizie, hotărîre), o comisie cu participarea specialiștilor în materie. Pentru stabilirea cauzei apariției prejudiciului material este obligatorie solicitarea unei explicații în scris de la salariat. Refuzul de a o prezenta se consemnează într-un proces-verbal semnat de câte un reprezentant al angajatorului și, respectiv, al salariaților. Salariatul are dreptul să ia cunoștință de toate materialele acumulate în procesul anchetei de serviciu.

Salariatul vinovat de cauzare angajatorului a unui prejudiciu material îl poate repara benevol, integral sau parțial. Se permite repararea prejudiciului material cu achitarea în rate dacă salariatul și angajatorul au ajuns la un acord în acest sens. În acest caz, salariatul prezintă angajatorului un angajament scris privind repararea benevolă a prejudiciului, cu indicarea termenelor concrete de achitare. Dacă salariatul care și-a asumat acest angajament a încetat raporturile de muncă cu angajatorul, datoria neachitată se restituie în modul stabilit de legislația în vigoare.

Cu acordul scris al angajatorului, salariatul poate repara prejudiciul material cauzat substituindu-l printr-un echivalent sau îndreptând ceea ce a deteriorat.

Reținerea de la salariatul vinovat a sumei prejudiciului material care nu depășește salariul mediu lunar se efectuează prin ordinul (dispoziția, decizia, hotărîrea) angajatorului, care trebuie să fie emis în termen de cel mult o lună din ziua stabilirii mărimii prejudiciului. Dacă suma prejudiciului material ce

urmează a fi reținută de la salariat depășește salariul mediu lunar sau dacă a fost omis termenul menționat, reținerea se efectuează conform hotărîrii (deciziei) instanței de judecată. În cazul în care angajatorul nu respectă modul stabilit pentru repararea prejudiciului material, salariatul este în drept să se adreseze în instanța de judecată.

În caz de apariție a divergențelor privind modul de reparare a prejudiciului material, părțile sunt în drept să se adreseze în instanța de judecată în termen de un an din ziua constatării mărimii prejudiciului.

Prejudiciul material cauzat unității din vina conducătorului ei se repară în condițiile Codului muncii și ale altor acte normative în vigoare. Proprietarul unității decide dacă conducătorul acesteia va repara prejudiciul material cauzat. Proprietarul unității este în drept să rețină suma prejudiciului material de la conducătorul unității numai în baza hotărîrii (deciziei) instanței de judecată. Ținînd cont de gradul și forma vinovăției, de circumstanțele concrete și situația materială a salariatului, instanța de judecată poate să micșoreze mărimea prejudiciului ce urmează a fi reparat de acesta. Instanța de judecată este în drept să aprobe tranzacția dintre salariat și angajator privind micșorarea mărimii prejudiciului material ce urmează a fi reparat. Micșorarea mărimii prejudiciului material ce urmează a fi reparat de salariat sau de conducătorul unității nu se admite dacă acesta a fost cauzat intenționat, fapt confirmat în modul stabilit. La fiecare plată a salariului, cuantumul total al reținerilor nu poate să depășească 20 la sută, iar în cazurile prevăzute de legislația în vigoare – 50 la sută din salariul ce i se cuvine salariatului.

- ***Răspunderea disciplinară din dreptul muncii***

Ansamblul normelor legale care definesc abaterile disciplinare, stabilesc sancțiunile și reglementează condițiile de fond și procedurale pentru aplicarea lor constituie o formă de răspundere juridică specifică dreptului muncii – răspunderea disciplinară.

În esență, răspunderea disciplinară se caracterizează prin următoarele trăsături:

- ✓ este de natură contractuală, pentru numai încheierea contractului individual de muncă are ca urmare statuarea ca obligație a salariatului a cerinței de a respecta toate regulile care configurează disciplina muncii;

✓ are un caracter exclusiv personal; caracterul *intuituu personae* al contractului de muncă face de neconceput o răspundere disciplinară pentru fapta altuia sau o transmitere a acestei răspunderi asupra moștenitorilor salariatului (ca în cazul răspunderii de natura civilă);

✓ exercită atât o funcție sancționatoare, cât și una preventivă și educativă (deoarece apără și restabilește ordinea interioară din unitate, atunci când a fost încălcată).

Abaterea disciplinară constituie condiția necesară și suficientă a declanșării răspunderii disciplinare a salariaților. Codul Muncii definește abaterea disciplinară astfel: „o faptă în legătură cu munca și care constă într-o acțiune sau inacțiune săvârșită cu vinovație de către salariat prin care acesta a încălcat normele legale, regulamentul intern, contractul individual de muncă aplicabil, ordinele și dispozițiile legale ale conducătorilor ierarhici”.

Conform art. 206 din Codul muncii sancțiunile disciplinare sunt:

- a) avertismentul;
- b) mustrarea;
- c) mustrarea aspră;
- d) concedierea (în temeiurile prevăzute la art.86 alin.(1) lit.g)-r).

Legislația în vigoare poate prevedea pentru unele categorii de salariați și alte sancțiuni disciplinare. Se interzice aplicarea amenzilor și altor sancțiuni pecuniare pentru încălcarea disciplinei de muncă. Pentru aceeași abatere disciplinară nu se poate aplica decât o singură sancțiune. La aplicarea sancțiunii disciplinare, angajatorul trebuie să țină cont de gravitatea abaterii disciplinare comise și de alte circumstanțe obiective.

3.8. Răspunderea juridică în sport

Sportul este o activitate socială ce cultivă efortul consecvent și intensiv, activitate care are reguli de desfășurare și un minim de cadru instituțional. Astfel, există un cadru instituțional și legal în care se desfășoară, de exemplu în Republica Moldova, Legea culturii fizice și sportului care structurează organizațiile sportive în federațiile sportive naționale, cu structurile sportive organizate în ligi, cluburi, asociații iar, la bază, sunt actorii principali – sportivii amatori și profesioniștii. În condițiile în care sume enorme sunt investite anual

în acest domeniu, sportul a devenit o afacere de mai multe sute de milioane de euro, și nu o activitate principală, tradițională de recreere a oamenilor după o zi de muncă.

Promovarea sportului este un element important al responsabilizării subiecților de drept în executarea obligațiilor prescrise de lege, iar unele măsuri de promovare a sportului pentru toți țin și de responsabilitatea statului care, prin mecanisme și acțiuni reglementate de actele normative în vigoare, asigură accesibilitatea, disponibilitatea și calitatea serviciilor sportive.

Pentru menținerea sănătății populației este nevoie de organizarea și exercitarea activităților sportive, de atitudine promptă a cetățenilor față de starea lor de sănătate și, nu în ultimul rând, de asigurarea populației întregi cu o infrastructură sportivă de calitate. Problemele statului trebuie să fie coordonate cu responsabilitatea cetățenilor. O politică eficientă în domeniul sportului nu trebuie să reducă responsabilitatea personală și dispoziția de asumare a răspunderii individului pentru modul său de viață sănătos, ci trebuie să fie promovată, motivată și asigurată de cele mai bune condiții.

Asigurarea tuturor oamenilor – indiferent de rasă, sex, naționalitate, religie, avere, apartenență politică cu servicii sportive de calitate constituie o responsabilitate ce reiese din sarcinile de bază atât a școlilor, organizațiilor sportive și nu în ultimul rând ale autorităților publice locale și centrale. Astfel în art.1, al.4 din Legea cu privire la cultura fizică și sport nr.330 din 25.03.1999, actualizată este reglementat faptul că „autoritățile administrației publice, instituțiile educative și organizațiile sportive, organizațiile neguvernamentale de profil au obligația să încurajeze sportul pentru toți și sportul de performanță, acordând o atenție specială creării condițiilor de practicare a acestora”. De asemenea, același act normativ stabilește la art.13, al.4 că “autoritățile administrației publice locale vor crea condiții pentru practicarea culturii fizice și sportului la locul de trai și de odihnă a populației, vor acorda ajutor organizațiilor sportive, indiferent de subordonarea lor departamentală, punându-le la dispoziție edificiile sportive, încăperile necesare, terenurile pentru ocupații”.

Sportul – în special cel de performanță - a devenit un fenomen social. Alături de educație fizică și turism, sportul cu cele trei ipostaze ale lui, constituie un fenomen social, cu o activitate concretă, cel al exercițiilor fizice.

Fenomenul de practicare al exercițiilor fizice este semnificativ prin varietatea activităților. Omul ca ființă hipercomplexă, cu performanțe din ce în ce mai mari în toate domeniile activității lui, nu putea eluda studiul științific al fenomenului sportiv. Biomecanica, fiziologia, psihologia, pedagogia, lingvistica, științele exacte au contribuit la formarea unei tradiții în domeniul cercetării activităților sportive. În jurul anilor 60 ai acestui secol s-a considerat că acest domeniu a dobândit o demnitate epistemică remarcabilă și s-a instituționalizat.

Activitatea de educație fizică și sport a devenit, și necesită în continuare, a fi obiect al preocupărilor juriștilor și a celor care doresc încadrarea acestei activități în contextul și în rigorile unei conduite civilizate, de cea mai înaltă moralitate, dar și de strictă legalitate și responsabilitate. Încălcarea unor drepturi inerente ființelor umane privind viața, sănătatea, integritate fizică și psihică prin erori profesionale (malpraxis) manifeste în managementul, la diferite nivele, a activităților sportive, pot crea prejudicii sportivilor și aparținătorilor acestora. În acest context, responsabilizarea tuturor participanților la activitățile sportive (inclusiv managerilor activităților sportive și organizațiilor, implicate în aceste activități) privind consecințele erorilor profesionale petrecute în activitățile de educație fizică și sport – fapte care pot antrena răspunderea juridică, în condițiile în care răspunderea profesională, în condițiile Codului civil moldovenesc și dreptului U.E. în materie:, s-a constituit ca formă a răspunderii civile.

Cartea Albă a Sportului intrată în vigoare concomitent cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona (01 Decembrie 1999) a preluat definiția dată sportului cuprinsă în Carta Europeană a Sportului (adoptată la 24 septembrie 1992, revizuită la 16 mai 2001) - art. 2, alin. 1, lit. a).

Astfel, prin *sport* se înțelege „toate formele de activități fizice care, prin participare organizată sau neorganizată, au ca obiectiv exprimarea sau ameliorarea condiției fizice și psihice, dezvoltarea relațiilor sociale sau obținerea de rezultate în întreceri de orice nivel”. Legea română nr. 69/2000 a educației fizice și sportului, care a suferit numeroase modificări și completări ulterioare datei publicării acesteia în Monitorul Oficial al României, Partea I, elaborată

ulterior intrării în vigoare a Cartei Europene a Sportului cuprinde o definiție diferită de cea a Cărții Albe a Sportului....„prin *educație fizică și sport* se înțeleg „toate formele de activitate fizică menite, printr-o participare organizată sau independentă, să exprime sau să amelioreze condiția fizică și confortul spiritual, să stabilească relații sociale civilizate și să conducă la obținerea de rezultate în competiții de orice nivel” (art. 1, alin. 2). Și o precizare (oarecum contrazicând accepțiunile atribuite atât sintagmei de educație fizică cât și noțiunii de sport potrivit căreia „Educația fizică și sportul cuprind următoarele activități: educația fizică, sportul școlar și universitar, sportul pentru toți, sportul de performanță, exercițiile fizice practicate cu scop de întreținere, profilactic sau terapeutic.”

Sportul, datorită caracterului de întrecere este totodată și un ansamblu dinamic de relații stabilite între parteneri: club, federații, colectivități locale, stat, instituții economice, școli, mass-media.

Fiecare instituție, fiecare persoană angajată și în particular conducătorii fenomenului sport își asumă responsabilități la nivel de cluburi și asociații, comitete locale, direcții de tineret și sport și asociații pe ramuri de sport, departamente și direcții sportive ale Ministerului Tineretului și Sportului își exercită autoritatea, competența și inițiativa în evoluția sportului.

Autoritatea și responsabilitatea implică cunoștințe și competențe din partea celor care își asumă răspunderi, cu titlul benevol sau salariat, în dezvoltarea structurilor sportului.

Dintre parteneriatele încheiate în sport cel mai des întâlnite în practica sportivă și care pot atrage răspunderea juridică după caz, putem enumera: contractul de sponsorizare prin care se înțelege orice acord/convenție/parteneriat în condițiile căreia una din părți "sponsorul" pune la dispoziția "sponsorizatului" mijloace materiale, financiare și/sau alte avantaje, în schimbul asocierii sale cu un sport sau un sportiv și îndeosebi a promisiunii de a folosi această asociere cu sportul sau sportivul în scopuri de reclamă mai ales de publicitate TV. De exemplu, marii campioni, marile competiții, C.E., C.M., J.O., realizează contracte cu societățile de televiziune, cu marile cotidiane de sport, care le gestionează prin contract sumele de bani pentru folosirea de spoturi publicitare, interviuri. De asemenea, și societăți de comercializare a unor produse economice, pot folosi contra cost - contractual, imaginea unor valori aie

sportului mondial. Totodată în practica sportivă se utilizează și *sponsorizarea pentru reclama produsului sportiv, astfel, se realizează de către firmele producătoare de echipament și materiale sportive care echipează loturile reprezentative ale unor țări sau ale unor federații, calificate la competiții cu renume mondial, C.M.; C.E.; J.O.* Aceste sponsorizări se oficializează prin contracte - în care ambele părți își realizează scopurile propuse - sponsorul, crearea unei imagini pozitive pentru comercializarea produsului realizat, iar sponsorizatul în beneficiul prin primirea gratuită de materiale și echipament promoțional de calitate.

Atunci când se vorbește de sponsorizarea unui sportiv, trebuie să se facă distincție între statutul de profesionist și cel de amator. În cazul în care sportivul este profesionist, acesta trebuie să încheie contractul cu firma sponsor și să asigure redarea mesajului stabilit prin contract. Dacă sportivul este amator, lucrurile decurg în același mod, cu singura deosebire că, pentru semnarea contractului pe lângă consensul sportivului, este necesară și aprobarea federației de care aparține sportivul respectiv.

În cazul în care este vorba de sponsorizarea unei asociații, pot apărea doi contractanți: societatea sau asociația sportivă respectivă, dacă este vorba de sponsorizarea unei echipe de club și federația sportivă națională, dacă cea care prezintă interes pentru firmă este echipa națională.

Problema este ceva mai complicată în cazul unei manifestări sportive, deoarece contractantul este organizatorul efectiv al acesteia. Devin astfel necesară identificarea acestuia : asociația sportivă, federația sportivă națională sau comitetul organizator al manifestării.

O diferențiere între aceste categorii este necesară pentru a determina motivul pentru care o firmă preferă o modalitate de sponsorizare altele și pentru a deduce cauza utilizării unui anumit tip de contract în unele împrejurări. În acest scop, trebuie să se țină seama de relația ce există între numele firmei și deci al produselor sale clasice, tradiționale sau numele unui produs căruia firma intenționează să-i facă reclama și bunurile tipice necesare desfășurării respectivei discipline sportive.

Prin urmare, chiar dacă există caracteristici comune care sunt indispensabile pentru crearea unui raport de sponsorizare în sport, posibilitatea

concretă de stabilire a unor relații diverse dintre diferite forme de contractanți demonstrează necesitatea analizării, în mod aparte, a unor diferite forme de contracte. Sponsorizarea unui eveniment mai important, care necesită prezența unui număr mai mare de sponsori, poate favoriza un sponsor, care cu greu va mai spera obținerea unor câștiguri însemnate pentru marca sa doar ca urmare a notorietății evenimentului. De aceea, pentru a obține rezultatul scontat, sponsorul va trebui să investească în acțiuni publicitare autonome, care să-1 pună în evidență ca sponsor al evenimentului.

Iată de ce unele firme urmăresc să încheie cu partenerul sportiv respectiv (asociație, federație sau comitet de organizare), un acord de "licencing" prin care să obțină dreptul oficial și exclusiv de exploatare publicitară a numelui manifestării.

În cadrul contractului sunt prevăzute și alte tipuri de obligații în sarcina sponsorizatului, prin care sponsorul urmărește să-și asigure o serie de avantaje.

Astfel, sponsorul este interesat să primească aprobarea instalării unor standuri, puncte de vânzare (chioșcuri de răcoritoare, servicii bancare) sau cu caracter promoțional (expoziție cu produsele firmei). De asemenea, el urmărește obținerea permisiunii de a folosi unele saloane pentru organizarea de mitinguri, conferințe de presă, etc. și posibilitatea de a asigura accesul și libera circulație în spațiul destinat manifestării, a atașajilor proprii pe lângă acțiunea respectivă, îmbrăcați astfel încât să poată aminti de firma sponsor, atrăgând în acest mod atenția publicului.

Trebuie precizat că sponsorizarea unei manifestări importante garantează nu numai un profit economic datorat notorietății pe care firma o dobândește în urma acțiunii, ci și posibilitatea sponsorului de a urmări evoluția tehnică a propriei producții, în scopul ameliorării calității și randamentului acesteia (de exemplu: computere, televizoare, articole electronice etc.).

Atunci când este vorba de sponsorizarea unor evenimente la fel de importante, dar de dimensiuni mai mici, obiectul contractului rămâne neschimbat. Ceea ce diferă, este implicarea sponsorului respectiv în evenimentul sportiv, precum și obligațiile pe care acesta este în măsură să le impună. Prin urmare, contractul va căpăta aspecte diferite în funcție de tipul de eveniment și de măsura în care sponsorul intenționează să susțină evenimentul. Rezultă că

obligațiile ce revin partenerului sportiv pot fi diferite, mergând de la posibilitatea oferită sponsorului de a da manifestării denumirea propusă de firmă, până la patronarea evenimentului sportiv de către sponsor. Această din urmă formă se concretizează prin obligația luată de organizatori de a cita numele sponsorului în orice formă de prezentare a evenimentului și prin anunțuri sonore în timpul desfășurării competițiilor sau în distribuirea unor premii oferite de sponsor.

În cadrul unui contract de sponsorizare a unei manifestări sportive, obligația principală a sponsorului constă în general, în plata unui echivalent, care de cele mai multe ori - mai ales în cazul manifestărilor cu caracter internațional - este o suma de bani. Nu este exclusă însă participarea la susținerea evenimentului și sub alte forme.

Din analiza diferitelor posibilități de sponsorizare sportivă rezultă complexitatea contractului de sponsorizare, datorată în special raporturilor diferite care iau naștere între cei doi parteneri. În cazul nerespectării condițiilor contractuale poate fi invocată răspunderea juridică contractuală după caz.

3.9. Probarea drepturilor subiective

Proba sau dovada reprezintă modalitatea prin care loc acțiunea intelectuală numită *a proba* sau *a dovedi*. Totuși, un drept subiectiv există independent există independent de dovada sa. Astfel, când un act juridic s-a petrecut, efectele sale îl evidențiază, chiar dacă un înscris destinat să îl dovedească n-a fost găsit; dacă un drept subiectiv nu a fost contestat, el poate fi exercitat chiar și fără dovedirea lui. Prin urmare trebuie să se facă distincția între regulile de probare și condițiile de existență a dreptului subiectiv. Organizarea și administrarea probelor sunt prevăzute prin codurile de procedură (penală și civilă). Părțile au obligația să propună probele lor fie prin cererea de chemare în judecată, fie prin referință; dovezile reclamantului, cât și cele ale pârâtului trebuie administrate în fața instanței, concomitent și înainte de a începe dezbaterile cauzei asupra fondului; ele trebuie să fie puse de către instanță în dezbaterile orale, contradictorie și publice a părților. Când se formulează concluziile în fond, noi dovezi nu mai pot fi propuse.

Potrivit art. 117 al (1) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova „probe în pricini civile sunt elementele de fapt, dobândite în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a pricinii”.

În conformitate cu același articol, al. (2) „în calitate de probe în pricini civile se admit elementele de fapt constatate din explicațiile părților și ale altor persoane interesate în soluționarea pricinii, din depozițiile martorilor, din înscrisuri, probe materiale, înregistrări audio-video, din concluziile experților”.

Probele trebuie să fie pertinente, concludente, convingătoare, adică ele trebuie să confirme sau să combată existența sau inexistența de circumstanțe ce sunt considerate a fi importante pentru soluționarea justă a cazului.

Sunt pertinente faptele a căror dovadă este utilă cauzei, iar concludente sunt faptele vecine și conexe care determină convingerea instanței de judecată cu privire la existența faptului generator de drepturi subiective.

Obiectul probei (dovedirii) îl constituie faptele care sunt sursă directă a drepturilor și obligațiilor subiecților titulari (pozitive sau negative, legal cunoscute, cunoscute de către judecător altfel decât prin administrarea probelor înaintea instanței, notorii, a căror dovadă nu e admisă de lege).

Prezumțiile sunt enunțuri despre fapte probatorii cunoscute din care se derivă concluzia că există fapte necunoscute ce urmează a fi dovedite. În cazul prezumțiilor legale absolute sau relative, legea consideră că există fapte cu privire la care judecătorul nu are dreptul să ceară probe sau la care e ținut să le considere că există până la proba contrarie.

Prezumțiile legale absolute sunt:

- acte ce legea le declară nule pentru că le privește făcute în fraudă dispozițiilor sale (prin „fraudă la lege” se înțelege încălcarea dispozițiilor legale prin ocolirea lor; de exemplu acte semnate de persoane lovite de incapacități reprezintă încălcări de dispoziții fără să fie ocolite);
- în cazurile când legea declară că dobândirea dreptului de proprietate rezultă din unele împrejurări determinate;
- puterea ce legea acordă autorității lucrului judecat.

Prezumțiile legale relative simple pot fi combătute prin orice mijloc de dovadă.

Faptele notorii sunt acele fapte cunoscute de toată lumea de pe o suprafață teritorială oarecare (localitate, comună, raion, municipiu etc.).

Potrivit art. 127al.1 din Codul de procedură civilă „participanții la proces interesați să prevină dispariția ori imposibilitatea administrării în viitor a unei probe utile pentru dovedirea pretențiilor pot cere instanței judecătorești asigurarea probei. Asigurarea se face prin audierea martorului, efectuarea expertizei, cercetarea la fața locului și prin alte modalități”.

Înscrisurile pot fi *preconstituite* (înscrisul autentic, înscrisul sub semnătură privată, tichetele și biletele emise în scopul de a constitui mijloace de probă) sau *constituite* (registrele comerciale, scrisorile obișnuite, mențiunile făcute de creditor pe titlul constatator al creanței sau pe chitanță).

Înscrisul autentic, înscrisul sub semnătură privată și scrisorile formează categoria înscrisurilor *semnate* care se pot divide la rândul lor în înscrisuri:

- *primordiale* (prin care părțile consemnează actul juridic încheiat);
- *recognitive* (prin care părțile înlocuiesc un înscris primordial dispărut);
- *confirmative* (prin care părțile consemnează confirmarea unui act juridic anulabil).

Înscrisul autentic este acela care s-a făcut conform unor solemnități oficiale de către un funcționar public și care are această competență conform legii. Dacă pentru existența actului juridic legea cere ca o condiție obligatorie forma înscrisului autentic, nerespectarea acestei condiții atrage nulitatea înscrisului, și implicit nulitatea absolută a actului juridic.

Depozițiile martorilor reprezintă relatările efectuate de către aceștia în fața instanței de judecată cu privire la fapte la a căror săvârșire a asistat sau despre care are anumite cunoștințe. Înscrisul nu poate fi răsturnat prin proba cu martori.

În conformitate cu dispozițiile art.142 al. (1) și (2) din Codul de procedură civilă al RM “Sunt *probe materiale* diferitele obiecte care, prin aspect, calitate, proprietăți, însușiri, schimbări, loc de aflare sau prin alte caracteristici, pot servi la constatarea circumstanțelor importante pentru soluționarea pricinii. Determinarea probelor materiale înseamnă desemnarea obiectelor de cercetare și stabilirea faptelor care urmează a fi dovedite prin aceste probe. Instanța

judecătorească poate dispune atragerea de specialiști și experți la cercetarea probelor materiale”.

Potrivit art.146 al (1) și (2) “persoana care prezintă o *înregistrare audio-video* pe un suport electronic sau de altă natură ori solicită reclamarea unor astfel de înregistrări este obligată să indice persoana care a efectuat înregistrarea, timpul și condițiile înregistrării. Nu poate servi ca probă înregistrarea audio-video ascunsă dacă nu este permisă prin lege”.

În cadrul unui proces uneori sunt necesare *expertizele* pentru a fi elucidate o serie de aspecte din domeniul științei, artei, tehnicii, meșteșugurilor artizanale și din alte domenii, apărute în proces, care cer cunoștințe speciale, caz în care judecătorul sau instanța dispune efectuarea acestora, la cererea părții interesate sau a unui alt participant la proces, iar în cazurile prevăzute de lege, din oficiu. Actele reviziei ori ale inspecțiilor departamentale, precum și raportul scris al specialistului, nu pot înlocui raportul de expertiză și nici exclude necesitatea efectuării expertizei în aceeași problemă (art.148 al. 1 din Codul de procedură civilă al RM). Asupra efectuării expertizei, judecătorul sau instanța se pronunță printr-o încheiere, care nu poate fi atacată cu recurs (art.148 al.2)”.

Argumentele probatorii au o valoare cognitivă, obiectivă și o valoare apreciativă, subiectivă. Forța argumentelor probatorii este tocmai rezultatul conlucrării dintre temeiul impus de valoarea cognitivă a informației transmise de mijlocul de probă și modul de evaluare a aceluiasi mijloc de probă de către subiect.

3.10. Cunoștințe și priceperi în elaborarea și aplicarea legislației

Crearea dreptului, adică ridicarea voinței de stat la rangul de lege, se realizează prin activitatea normativă a organelor de stat, activitate care se finalizează prin adoptarea actelor normative.

Activitatea normativă, îndeosebi la nivel legislativ, se desfășoară după următoarele principii:

- a) coerenței, corelației și subordonării actului normativ legii și actului normativ de nivel superior;
- b) consecutivității și echilibrului între reglementări;
- c) fundamentării științifice;

d) consecvenței și stabilității normelor juridice;

e) transparenței, publicității și accesibilității.

Art.5 din Legea privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale nr. 317-XV din 18.07.2003 stabilește condițiile generale obligatorii pe care trebuie să le întrunească actul normativ după cum urmează:

➤ Actul normativ trebuie să se integreze organic în sistemul legislației, scop în care:

a) proiectul său trebuie corelat cu prevederile actelor normative de nivel superior sau de același nivel, cu care se află în conexiune, cu prevederile legislației comunitare, precum și cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte;

b) proiectul de act normativ întocmit pe baza unui act de nivel superior nu poate depăși limitele competenței instituite prin acel act și nici nu poate contraveni scopului, principiilor și dispozițiilor acestuia.

Proiectul de act normativ cuprinde de regulă următoarele elemente:

➤ Titlul actului normativ servește la identificarea actului în cauză.

➤ Preambulul este o succintă introducere, în care se prezintă considerațiile extrajudiciare (de ordin social, economic, politic etc.) ale elaborării actului.

➤ Formula introductivă precizează temeiul juridic care stă la baza reglementării respective.

➤ Dispozițiile sau principiile generale sunt dispoziții ce privesc actul normativ în totalitatea sa.

➤ Dispoziții de conținut (cuprind subdiviziuni: capitole, paragrafe).

➤ Dispoziții finale. Pentru asigurarea aplicării noii reglementări, aceste dispoziții, când se dorește expres ca textul să stabilească o anumită dată, precizează momentul intrării în vigoare a actului normativ.

➤ Dispozițiile tranzitorii figurează atunci când noua reglementare antrenează consecințe asupra vechilor reglementări, determinând o situație tranzitorie.

Actul normativ are ca element structural de bază *articolul*, care cuprinde o dispoziție de sine stătătoare, fiind alcătuit din unul sau mai multe alineate.

Ierarhia actelor normative se structurează în funcție de categoria acestora și de autoritatea publică competentă de a le emite. Corelația actelor normative diferite după puterea lor juridică se stabilește în funcție de competența și statutul autorității publice emitente, precum și de caracterul actelor. Astfel, actele normative ale autorităților administrației publice centrale și locale trebuie să corespundă întocmai prevederilor constituționale, legilor, precum și hotărârilor și ordonanțelor Guvernului.

În sensul Legii privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale nr. 317-XV din 18.07.2003, actele normative structurate ierarhic sunt:

- a) hotărârile și ordonanțele Guvernului;
- b) actele normative ale autorităților administrației publice centrale;
- c) actele normative ale autorităților unităților teritoriale autonome cu statut juridic special și ale altor autorități ale administrației publice locale de nivelul întâi și de nivelul doi.

Constituția reprezintă treapta cea mai înaltă din punctul de vedere al dreptului pozitiv. Termenul de Constituție se referă la norma pozitivă care reglează producerea normelor generale de drept. Constituția trebuie să statueze obișnuința constituită prin comportamentul obișnuit al indivizilor supuși ordinii de drept statale – a subiecților statului ca stare de drept producătoare de drept.

Legea și dispoziția. Constituția delegă în principiu producerea normelor de drept generale de către Parlament, în timp ce unele norme generale pot fi emise de anumite organe administrative; sau, în anumite cazuri excepționale, împuternicește Guvernul, în locul Parlamentului, să emită toate normele necesare sau anumite norme generale. Normele generale care nu sunt emise de Parlament, ci de o administrație sunt numite dispoziții și sunt dispoziții care duc la îndeplinire legile sau le înlocuiesc. Acestea din urmă se mai numesc și dispoziții cu putere de lege. Se vorbește despre lege în sens formal spre deosebire de lege în sens material. Una denumește orice normă de drept generală, iar cealaltă fie norma de drept generală în formă legală, adică norma de drept generală decisă de Parlament și publicată într-o anumită formă, conform hotărârilor tipice ale celor mai multe Constituții; fie în general orice conținut care ia această formă.

Sursă a dreptului. Prin aceasta se poate înțelege motivul de valabilitate final, norma de bază al unei ordini de drept. Constituția este sursa normelor de drept generale produse prin legiferare sau obișnuiță, norma de drept generală este sursa deciziei judecătorești care o aplică și care reprezintă o normă individuală; însă decizia judecătorească poate fi considerată și sursa obligației statuate de ea și a îndreptățirii părților aflate în litigiu sau a împuternicirii organului care trebuie să ducă la îndeplinire această decizie. Într-un sens juridic pozitiv, sursa dreptului nu poate decât dreptul.

Interpretarea actelor normative reprezintă un sistem de operațiuni logice prin care se explică sensul exact și complet al dispozițiilor normative. Prin interpretare se oferă soluții juridice de realizare a normei de drept în sensul exact. Ea este oficială când se face prin acte normative de interpretare și ține de competența autorităților care le-au emis.

Aplicarea dreptului – înseamnă în același timp producerea dreptului. Aplicându-se Constituția se produc norme de drept generale prin legiferare și obișnuiță, iar aplicându-se aceste norme generale se produc norme individuale prin decizii judecătorești și administrative.

Actul normativ se aplică fără limită de timp, dacă în textul lui nu este prevăzut altfel. Actul normativ sau o parte a lui poate avea aplicare temporară, caz în care în actul normativ se indică termenul de aplicare ori evenimentul la a cărui survenire actul normativ sau partea lui își încetează acțiunea. Actul normativ nu are efect retroactiv (art.18 din aceeași lege). Producerea de drept și aplicarea de drept trebuie distinse de supunerea față de drept.

Supunerea de drept este acel comportament de al cărei opus se leagă actul coercitiv al sancțiunii. Toate aceste trei categorii reprezintă funcții juridice în sensul cel mai larg.

Procedura publicării, republicării actelor normative și a rectificărilor operate în ele se realizează cu respectarea tehnicii legislative (art.5 din Legea 92-XV din 01.04.2004 privind procedura publicării și republicării actelor normative și a rectificărilor operate în ele). Tot în conformitate cu dispozițiile aceleiași legi toate actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale se publică, sub responsabilitatea conducătorilor acestora, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, editat de Agenția

Informațională de Stat "Moldpres" și în Registrul de stat al actelor juridice al Republicii Moldova, în limba moldovenească, cu traducere în limba rusă și în alte limbi, conform legislației (art.2).

AUTOEVALUAREA CUNOȘTIȚELOR:

1. Identificați locul teoriei generale a dreptului în sistemul științei dreptului
2. Definiți și interpretați trăsăturile normei juridice
3. Interpretați acțiunea normei juridice în timp
4. Descrieți acțiunea normei juridice în spațiu și asupra persoanelor
5. Definiți raportul juridic și relația conținutului acestuia
6. Descrieți conținutul și obiectul raportului juridic
7. Distingeți condițiile de existență a răspunderii juridice
8. Plecând de la geneza, esența și accepțiunile dreptului formulați corelația dintre componentele sistemului juridic
9. Formulați conținutul și funcțiile dreptului
10. Determinați structura normei juridice
11. Clasificați izvoarele dreptului
12. Stabiliți conținutul sistemului dreptului și generalizați criteriile de clasificare ale ramurilor de drept
13. Formulați care sunt subiectele raportului juridic și stabiliți în ce constă capacitatea juridică a acestora
14. Comparați conceptele de responsabilitate și răspundere juridică a subiectelor de drept
15. Clasificați instituția răspunderii juridice și formulați principiile de reglementare a acesteia

CAPITOLUL 4. ASPECTE GENERALE PRIVIND UNELE RAMURI DE DREPT PUBLIC

În urma studierii acestui capitol studenții vor ști să:

- definească ramura de drept constituțional, drept administrativ și cea de drept penal;
- prezinte izvoarele și normele dreptului constituțional, dreptului administrativ și penal;
- relateze subiectele dreptului constituțional, dreptului administrativ și penal dreptului administrativ și penal ;
- identifice diferențierile Constituției față de alte legi;
- distingă organele puterii de stat și să stabilească competența acestora;
- stabilească competența autorităților publice locale;
- clasifice drepturile și libertățile fundamentale;
- definească controlul administrativ, explicând semnificația fiecărei forme în ansamblu;
- definească și să clasifice actele administrativ individuale;
- definească contractul administrativ;
- relateze în ce constă procedura contenciosului administrativ;
- identifice particularitățile răspunderii administrative;
- definească și să prezinte formele infracțiunii;
- prezinte trăsăturile esențiale ale răspunderii penale și cauzele care înlătură caracterul penal al faptei prevăzute de legea penală;
- distingă cauzele care înlătură răspunderea penală.

4.1. Dreptul constituțional

Sistemul unitar al dreptului este format din mai multe ramuri de drept, fiecare având un obiect de reglementare propriu limitat la o anumită sferă de relații sociale. Pentru ramura dreptului constituțional este caracteristic faptul că el reglementează, prin normele sale, relații sociale din domeniul consacării fundamentale a formelor politice și juridice de organizare și înlăturare a puterii stat, precum și modalitățile concrete de exercitare a puterii unice, depline și suverane a poporului.

Pentru definirea ramurii dreptului constituțional este necesară conturare mai exactă a noțiunilor de "organizare", "înlăturare" și "exercitare" a puterii de stat.

Organizarea puterii de stat se referă la stabilirea cadrului instituțional de manifestare activă, dinamică a puterii de stat. Prin organizarea puterii de se creează cadrul instituțional, organizat, de afirmare activă a puterii de stat.

Prin înfăptuirea puterii de stat se înțelege întreaga activitate a statului prin care puterea de stat se afirmă, dobândind o consistență reală și o expresie dinamică activă.

Exercitarea puterii de stat constituie cea mai importantă modalitate de înfăptuire a puterii suverane a poporului în stat.

Pe baza celor expuse putem defini *dreptul constituțional ca ramură principală a dreptului, care reglementează, prin normele sale, relații sociale al căror obiect îl constituie consacarea juridică fundamentală a trăsăturilor organizării social-economice și politice a statului, stabilirea sistemului de organe care formează cadrul instituțional de înfăptuire a puterii poporului suveran și consacarea modalităților concrete de exercitare a acesteia, precum și reglementarea statutului juridic de drepturi și îndatoriri fundamentale care definesc poziția cetățeanului în societate și stat.*

Remarcăm faptul că în procesul de apariție al dreptului, ramura de drept constituțional, spre deosebire de alte ramuri ale dreptului (cum ar fi, de exemplu, dreptul civil, dreptul penal etc), apare mult mai târziu. Din aceste considerente și conceptul clasic de drept constituțional se formează la sfârșitul sec. al XVIII-lea.

Prima catedră de drept constituțional a fost creată la Ferrara (Italia) în 1797, fiind încredințată lui Giuzeppe Campagnoni di Luzo. În Franța prima catedră de drept constituțional a fost creată în 1834, la Paris, iar cel care preda dreptul constituțional era italianul Pellegrino Rossi.

În România dreptul constituțional s-a predat inițial împreună cu dreptul administrativ, sub denumirea de drept public. În 1864 A.Codrescu își intitulează cursul publicat „Dreptul constituțional”. La Brăila, în 1881, apar "Elemente de drept constituțional" de Christ I. Suliotis. Conceptul de drept constituțional se înrădăcinează prin predarea (și publicarea) la facultatea de drept a Universității din Iași a cursului de drept constituțional al profesorului basarabean Constantin Stere și la facultatea de drept a Universității din București a cursului de drept constituțional al profesorului Constantin Dissescu.

În capitolul 1 al cursului defineam izvorul de drept ca fiind ansamblul condițiilor materiale de existență ce generează reglementările juridice. Această primă accepțiune mai este denumită și izvor material al dreptului. Prin izvor de

drept, în general, se înțelege forma de exprimare a normei juridice, acea formă pe care voința clasei dominante o îmbracă în procesul stabilirii și concretizării regulii de drept.

✚ *Izvorul dreptului constituțional* poate fi definit ca fiind forma specifică de exprimare a normelor de drept constituțional.

Actul normativ constituie primul și cel mai important izvor pentru dreptul constituțional. Pentru identificarea actelor normative, urmează a se ține seama de cel puțin două criterii:

- autoritatea publică care a emis actul;
- conținutul normativ al actului.

Conform primului criteriu sunt considerate izvoare de drept constituțional acele acte care se adoptă de către Parlament, organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului.

Potrivit celui de-al doilea criteriu, sunt considerate izvoare de drept constituțional doar actele care reglementează relațiile sociale ce țin de obiectul de reglementare juridică constituțională.

Astfel, izvoare ale dreptului constituțional pot fi toate legile constituționale și legile organice cum ar fi acelea care reglementează: sistemul electoral, organizarea și desfășurarea referendumului; organizarea și funcționarea Parlamentului; organizarea și funcționarea Guvernului; organizarea și funcționarea Curții Constituționale, a Consiliului Superior al Magistraturii, a instanțelor judecătorești, a contenciosului administrativ; organizarea administrației publice locale, a teritoriului.

Un alt izvor de drept constituțional este tratatul internațional. Constituția Moldovei, în scopul valorificării potențialului standardelor internaționale pune în rândul izvoarelor de drept constituțional tratatele sau acordurile internaționale la care Republica Moldova este parte.

Pentru ca un tratat internațional să fie izvor al dreptului constituțional trebuie să aibă un caracter aplicativ direct, nemijlocit, să fie ratificat conform dispozițiilor constituționale și să cuprindă reglementări ale relațiilor specifice dreptului constituțional.

✚ *Normele de drept constituțional* constituie o modalitate, o categorie distinctă de norme juridice.

Normele constituționale, pe lângă unele prevederi care reglementează nemijlocit unele relații sociale, includ și prevederi care conțin formularea unor principii. Aceste principii au de asemenea un caracter normativ. Astfel, art.6 al Constituției Republicii Moldova conține un principiu-cheie, ce ține de organizarea și exercitarea puterii de stat, respectiv principiul separării și colaborării puterilor.

Normele de drept constituțional reglementează relațiile sociale fundamentale ce apar în procesul instaurării, menținerii și exercitării puterii de stat. Ele de asemenea, determină, în linii generale cadrul juridic pentru exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului.

În dreptul constituțional pot fi identificate mai multe elemente specifice ale elementelor structurale ale normelor (ipoteză, dispoziție, sancțiune). De exemplu, sunt sancțiuni specifice dreptului constituțional: revocarea mandatului parlamentar; revocarea unui organ de stat, declararea neconstituționalității unui act normativ etc.

Subiectele raporturilor de drept constituțional

Raportul juridic poate fi definit ca un raport social, constituit pe baza normelor juridice în vigoare, în care participanții (subiectele) apar ca titulari de drepturi și obligații reciproce, drepturi ce pot fi realizate, la nevoie, cu ajutorul; organelor de stat.

Plecând de la această definiție, raportul juridic constituțional poate fi definit ca fiind relația socială, reglementată de norma de drept constituțional ce apare în procesul instaurării, menținerii și exercitării puterii de stat. Subiectele raporturilor de drept constituțional sunt reflectate în Figura 12:

a) *poporul* - potrivit Constituției Republicii Moldova poporul poate și trebuie considerat subiect de drept constituțional. Conform Constituției, poporul este unicul generator al puterii. El o poate exercita în mod direct sau prin organele sale reprezentative.

b) *statul* - apare ca subiect al raporturilor de drept constituțional, atât direct, cât și prin organele sale;

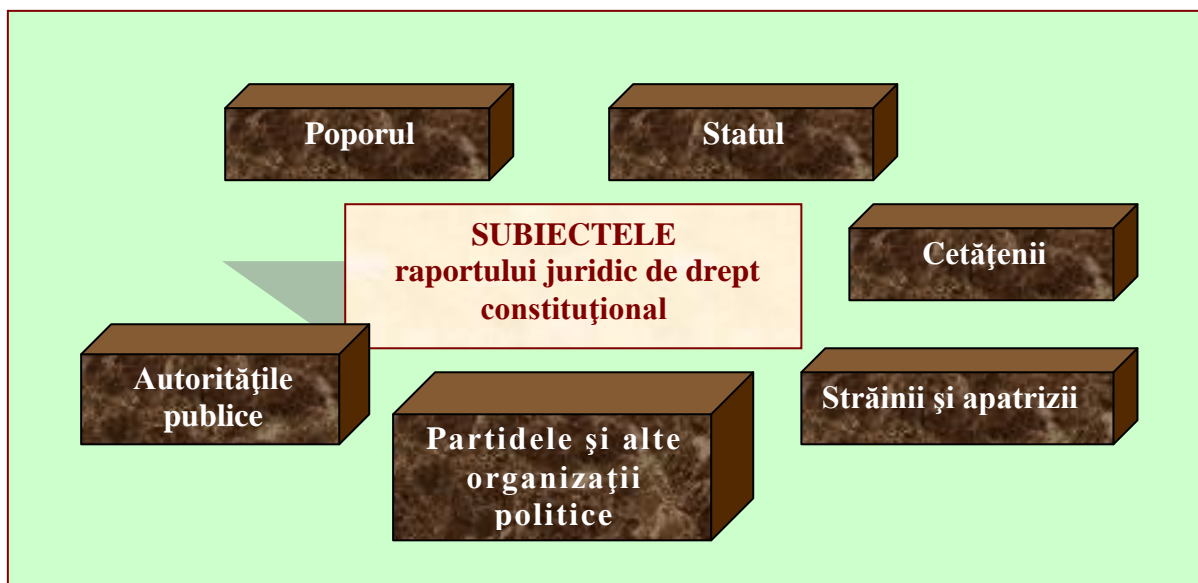

Figura 12. Subiectele raporturilor de drept constituțional

c) *autoritățile publice (organele statului)* - ele pot fi subiecte ale raporturilor de drept constituțional cu îndeplinirea condițiilor cerute subiectelor de drept constituțional (raportul dat să fie reglementat de norma juridică constituțională); celelalte autorități (executive, judecătorești) pot fi subiecte ale raporturilor de drept constituțional numai dacă participă la un raport juridic în care celălalt subiect este poporul, statul sau organele legiuitoare și dacă raportul apare în procesul instaurării, menținerii și exercitării puterii;

d) *partidele și alte organizații politice* - acestea desfășurându-și activitatea în condițiile legii" contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor și, în condițiile legii, participă la alegeri"-Constituția RM art.41.al.1.

e) *cetățenii* - ei pot apărea ca persoane fizice, în cazul realizării drepturilor lor fundamentale; de asemenea, pot fi și persoane investite cu anumite funcții într-un organ de stat (deputat, judecător, procuror, Președinte al RM etc). Ei pot fi organizați pe circumscripții electorale (electorat).

f) *străinii și apatrizii* - aceștia pot apărea ca subiecte ale raporturilor de drept constituțional în raporturile ce apar în legătură cu acordarea cetățeniei RM, a azilului politic.

Constituția - legea supremă a statului

Etimologic cuvântul constituție provine de la latinescul "constitutio", înseamnă-așezare cu temei", "starea unui lucru". În dreptul roman termenul de constituție era echivalent cu cel de lege. Cu toate acestea nici societatea antică,

nici cea medievală n-au știut despre constituție ca fiind legea fundamentală a statului. Constituțiile în sens propriu, statal al cuvântului au apărut mai târziu, în cursul revoluțiilor burgheze. Constituția se deosebește de alte legi:

- a) din punct de vedere al obiectului ei;
- b) din punct de vedere formal;
- c) din punct de vedere al forței juridice.

Constituția, cât și legile constituționale reglementează, în principal, instituționalizarea puterii și exercitarea ei. Constituțiile cuprind modalitățile de organizare a puterii: forma, regimul politic, sistemul autorităților publice, principiile fundamentale de organizare și funcționare a acestora, principiile fundamentale ale sistemului electoral.

Constituția, de asemenea, cuprinde reglementarea detaliată sau de principiu a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale.

Celelalte legi, chiar reglementând asemenea probleme, detaliază doar prescripțiile constituționale și se subordonează cu totul acestora.

Din punct de vedere formal, constituțiile și legile constituționale sunt supuse unor proceduri speciale de adoptare și modificare. În Republica Moldova, Parlamentul este în drept să adopte o lege constituțională după cel puțin șase luni de la data prezentării inițiativei corespunzătoare. Legea se adoptă cu votul a două treimi din deputați.

Constituția este acea lege care, având forță juridică superioară celorlalte legi, reglementează, în baza celor obținute, structurile economice și formele proprietății, organizarea de stat, statutul juridic al omului și cetățeanului și consfințește perspectiva politicii interne și externe a statului.

Supremația Constituției impune un control strict asupra constituționalității legilor. Curtea Constituțională este organul de control al constituționalității.

Deciziile Curții Constituționale sunt obligatorii și definitive. Avizele Curții Constituționale, deși au un caracter consultativ, au un rol extrem de important în soluționarea de mai departe a problemelor.

Puterea de stat. Autoritățile Publice

Constituția Republicii Moldova într-un titlu distinct - titlul III „Autoritățile Publice” - reglementează puterile publice, competența lor și raporturile dintre ele. El este structurat în deplină conformitate cu principiul separării celor trei

puteri: legislativă, executivă și judecătorească. Fiecare dintre aceste trei puteri este investită cu anumite prerogative, nici una dintre ele neavând posibilitatea de uzurpare a atribuțiilor.

Principiul separării puterilor în stat nu permite a vorbi de "un organ suprem al puterii de stat". Un asemenea organ de stat nu există și nici nu poate exista. Astfel, poate fi vorba de "organele supreme" ale fiecărei din aceste trei puteri: Parlament, Președintele Republicii și Guvernul, Curtea Supremă de Justiție.

a) Parlamentul.

În doctrina dreptului constituțional se consideră că originea Parlamentului este în Anglia. Apariția lui aici pe la sfârșitul sec.XIII a fost condiționată de necesitatea limitării puterii monarhului, mai apoi a parlamentarismul este acclimatizat în Franța, într-o serie de state din Europa și din întreaga lume.

Parlamentul constituie o instituție publică, al cărei rol este de a reprezenta populația unui stat și, în această calitate, de a exercita prerogativele prevăzute în Constituție.

Parlamentul Republicii Moldova are un dublu rol:

- ❖ de a fi organul reprezentativ suprem al poporului RM;
- ❖ de a fi unica autoritate legislativă a statului.

Ca autoritate generată de popor, Parlamentul exercită diferite funcții:

- funcția legislativă (legiferarea);
- funcția de stabilire a direcțiilor principale ale activității social-economice, culturale, statale și juridice;
- funcția de alegere, formare, avizarea formării, numirea sau revocarea unor autorități statale;
- funcția de conducere în politică externă;
- funcția de organizare internă a sa;
- funcția de control.

În conformitate cu dispozițiile art. 66 din Constituție atribuțiile de bază ale Parlamentului sunt:

- a. adoptă legi, hotărâri și moțiuni;
- b. declară referendum;
- c. interpretează legile și asigură unitatea reglementărilor legislative pe întreg teritoriul țării;

- d. aprobă direcțiile principale ale politicii interne și externe a statului;
- e. aprobă doctrina militară a statului;
- f. exercită controlul parlamentar asupra puterii executive, sub formele și în limitele prevăzute de Constituție;
- g. ratifică, denunță, suspendă și anulează acțiunea tratatelor internaționale încheiate de Republica Moldova;
- h. aprobă bugetul statului și exercită controlul asupra lui;
- i. exercită controlul asupra acordării împrumuturilor de stat, asupra ajutorului economic și de altă natură acordat unor state străine, asupra încheierii acordurilor privind împrumuturile și creditele de stat din surse străine;
- j. alege și numește persoane oficiale de stat, în cazurile prevăzute de lege;
- k. aprobă ordinele și medaliile Republicii Moldova;
- l. declară mobilizarea parțială sau generală;
- m. declară starea de urgență, de asediu și de război;
- n. inițiază cercetarea și audierea oricăror chestiuni ce se referă la interesele societății;
- o. suspendă activitatea organelor administrației publice locale, în cazurile prevăzute de lege;
- p. adoptă acte privind amnistia;
- q. îndeplinește alte atribuții, stabilite prin Constituție și legi.

b) *Președintele RM*

În Republica Moldova instituția șefului de stat a apărut în septembrie 1990, găsindu-și reflectarea și în Constituția RM adoptată la 29 Iulie 1994.

În Republica Moldova, inițial, legislația prevedea alegerea Președintelui de către Parlament. Ulterior, conform Legii din 18 septembrie 1991 cu privire la alegerile Președintelui RM, a fost stabilit sufragiul universal direct. La alegeri, pentru funcția de Președinte pot candida doar cetățenii RM. Este declarat ales Președinte candidatul care a întrunit cel puțin jumătate din voturile alegătorilor ce au participat la alegeri. Rezultatul alegerilor pentru funcția de președinte este validat de Curtea Constituțională. În prezent potrivit art.78 al.1 – 6 din Constituția RM Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret cu respectarea următoarelor condiții:

- ✓ are 40 de ani împliniți;

✓ locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat;

✓ a întrunit cel puțin jumătate din voturile alegătorilor ce au participat la alegeri (dacă nici un candidat nu a întrunit numărul necesar de voturi, se organizează al doilea tur de scrutin între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului descrescător de voturi obținute în primul tur). Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi, cu condiția că numărul acestora e mai mare decât numărul voturilor exprimate împotriva candidatului.

Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organic (Art.78, al.6).

Președintele Republicii Moldova cooperează cu Guvernul, unul din subiecții puterii executive. Astfel, Președinteșe RM:

◆ poate lua parte la ședințele Guvernului și prezidează ședințele în acest caz;

◆ poate consulta Guvernul în probleme urgente și de importanță deosebită.

Ca șef al statului, Președintele dispune de o serie de căi specifice de contact cu Parlamentul. Atribuțiile șefului de stat în domeniul politicii externe (art.86 din legea supremă a RM):

◆ poartă tratative și ia parte la negocieri, încheie tratate internaționale numele RM și le prezidează spre ratificare Parlamentului;

◆ la propunerea Guvernului, acreditează și recheamă reprezentanții diplomatici ai RM și aprobă înființarea, desființarea sau schimban rangului misiunilor diplomatice;

◆ primește scrisorile de acreditare și rechemare ale reprezentanților diplomatici și ale altor state în RM.

Atribuții ale Președintelui în domeniul apărării (art.87 din legea supremă a RM):

◆ poate declara, cu aprobarea prealabilă a Parlamentului, mobilizarea parțială sau generală;

◆ în caz de agresiune armată îndreptată împotriva țării, ia măsuri pentru respingerea acesteia, declară stare de război și le aduce, neîntârziat la cunoștința Parlamentului;

◆ ia măsuri pentru asigurarea securității naționale și a ordinii publice.

Potrivit art.93 din legea supremă, Președintele Republicii Moldova promulgă legile. Acesta este în drept, în cazul în care are obiecții asupra unei legi, să o trimită, în termen de cel mult două săptămîni, spre reexaminare, Parlamentului. În cazul în care Parlamentul își menține hotărîrea adoptată anterior, Președintele promulgă legea.

Art.89 stabilește cazurile de suspendare ale Președintelui RM, respectiv în cazul săvârșirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției (cu condiția votării a 2/3 din deputați în Parlament). Dacă propunerea de suspendare din funcție este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Președintelui.

d) *Guvemul* asigură realizarea politicii interne și externe a statului, exercită conducerea generală a administrației publice și este responsabil în fața Parlamentului (art.2 din Legea cu privire la Guvern nr.136 din 07.07.2017).

În conformitate cu Art.5 ale aceluiași act normativ și pentru realizarea programului său de activitate Guvernului exercită următoarele funcții de bază :

a) *de organizare și planificare strategică*, prin care se asigură elaborarea și aprobarea documentelor de politici, inclusiv a celor necesare punerii în aplicare a programului de activitate al Guvernului;

b) *de reglementare*, prin care se asigură elaborarea și aprobarea cadrului normativ și instituțional necesar realizării programului de activitate al Guvernului și organizării executării legilor;

c) *de administrare a proprietății și finanțelor publice*;

d) *de gestionare și prestare a serviciilor publice* pentru care este responsabil Guvernul;

e) *de reprezentare a statului* pe plan intern și extern, în limitele stabilite de normele constituționale și actele normative;

f) *de asigurare a aplicării și respectării* reglementărilor în domeniile de activitate;

g) *alte funcții* care decurg din rolul Guvernului de a reprezenta și a exercita puterea executivă în Republica Moldova sau din prevederile actelor normative.

Guvernul are următoarea componență: Prim-ministru; prim-viceprim-ministru, viceprim-ministru, miniștrii și alți membri prevăzuți prin lege organică. Funcția de membru al Guvernului este incompatibilă cu exercitarea

oricărei alte funcții retribuite, iar alte incompatibilități se stabilesc prin lege organică (art.99 din Constituția RM)

Art.6 din legea cu privire la Guvern reglementează atribuțiile acestuia în vederea realizării funcțiilor sale. Astfel, Guvernul are următoarele atribuții:

- a) exercită conducerea generală a administrației publice;
- b) asigură realizarea politicii interne și externe a statului;
- c) asigură executarea actelor normative ale Parlamentului și decretelor Președintelui Republicii Moldova, adoptate în conformitate cu normele constituționale, și a prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;
- d) realizează programul său de activitate;
- e) înaintează Parlamentului inițiative legislative;
- f) aprobă, prin hotărâre, și înaintează Președintelui Republicii Moldova proiecte de decrete în condițiile legii;
- g) avizează inițiative legislative, inclusiv proiecte de legi, și examinează propuneri legislative;
- h) aprobă documente de politici și acte normative;
- i) elaborează, prezintă Parlamentului spre adoptare și asigură executarea bugetului de stat, bugetului asigurărilor sociale de stat și fondurilor de asigurare obligatorie de asistență medicală;
- j) asigură accesul, prestarea, verificarea, evaluarea calității și modernizarea serviciilor publice;
- k) asigură administrarea eficientă și transparentă a proprietății publice;
- l) monitorizează și analizează eficiența implementării actelor normative;
- m) asigură realizarea controlului administrativ al activității autorităților administrației publice locale;
- n) îndeplinește alte atribuții prevăzute de cadrul normativ sau care decurg din rolul și funcțiile Guvernului.

În conformitate cu Art.7 și pentru realizarea funcțiilor și atribuțiilor sale Guvernul are următoarele împuterniciri:

- a) aprobă Regulamentul Guvernului;
- b) stabilește modul de organizare și funcționare, domeniile de activitate, structura și efectivul-limită ale ministerelor, ale altor autorități administrative

centrale subordonate Guvernului și ale structurilor organizaționale din sfera lor de competență, coordonează și controlează activitatea acestora;

c) asigură constituirea, reorganizarea și dizolvarea ministerelor, în condițiile legii;

d) înființează în subordinea sa alte autorități administrative centrale pentru realizarea politicii statului într-un domeniu de activitate care nu intră în competența nemijlocită a ministerelor, precum și în domenii de activitate în care competențele ministerelor se intersectează, precum și le reorganizează și dizolvă;

e) decide asupra constituirii, reorganizării și dizolvării structurilor organizaționale din sfera de competență a ministerelor și altor autorități administrative subordonate Guvernului;

f) asigură finanțarea activității ministerelor, a altor autorități administrative centrale subordonate Guvernului și a structurilor organizaționale din sfera lor de competență în conformitate cu bugetele aprobate;

g) suspendă, abrogă sau anulează, în condițiile legii, actele miniștrilor, ale conducătorilor altor autorități administrative centrale subordonate Guvernului și ale conducătorilor structurilor organizaționale din sfera lor de competență dacă acestea contravin Constituției Republicii Moldova, actelor normative ale Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărîrilor, ordonanțelor și dispozițiilor Guvernului;

h) decide asupra inițierii negocierilor, aprobă semnarea tratatelor internaționale și aprobă tratate interguvernamentale și interinstituționale, în condițiile legii;

i) numește în funcție, modifică raporturile de serviciu, suspendă și eliberează din funcție secretarul general al Guvernului, secretarii generali adjuncți ai Guvernului, secretarii generali de stat, secretarii de stat, reprezentantul Guvernului în Parlament și la Curtea Constituțională, reprezentantul Guvernului în teritoriu și adjunctul acestuia, conducătorii și adjuncții conducătorului autorităților administrative centrale subordonate Guvernului;

j) în cazurile stabilite de legislație, la propunerea ministrului, a conducerii Cancelariei de Stat și, respectiv, a conducătorului autorităților administrative

centrale subordonate Guvernului, numește, modifică raporturile de serviciu, suspendă și eliberează din funcție conducătorii și adjuncții conducătorului structurilor organizaționale din sfera de competență a ministerelor, a Cancelariei de Stat și, respectiv, a altor autorități administrative centrale subordonate Guvernului;

k) creează grupuri de lucru, comisii și comitete interministeriale, desemnează membrii acestora și aprobă regulamentele de activitate ale acestora;

l) aprobă planul de acțiuni al Guvernului și monitorizează executarea acestuia;

m) numește judecătorii Curții Constituționale din partea Guvernului;

n) înaintează Președintelui Republicii Moldova propuneri privind numirea și demiterea persoanelor care, din oficiu, intră în componența Comandamentului Suprem al Forțelor Armate;

o) înaintează Președintelui Republicii Moldova propuneri privind acreditarea și rechemarea șefilor misiunilor diplomatice, precum și privind înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice;

p) desemnează, din partea Guvernului, un reprezentant în Consiliul de Integritate;

q) instituie premii de stat și aprobă condițiile de decernare a acestora, precum și înaintează Președintelui Republicii Moldova propuneri privind decernarea distincțiilor de stat;

r) deține și alte împuterniciri prevăzute de cadrul normativ sau care decurg din rolul, funcțiile și atribuțiile Guvernului.

Guvernul este condus și coordonat de un Prim-ministru, iar Prim-viceprim-ministrul și viceprim-miniștrii coordonează domeniile de activitate date în competența acestora prin hotărâre a Guvernului (Art.25 din Legea 136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern).

Guvernul se convoacă în ședințe ordinare și ședințe extraordinare. Ședințele Guvernului sunt conduse de către Prim-ministru, iar prin decizia acestuia ședințele pot fi conduse de prim-viceprim-ministru, unul dintre viceprim-miniștri sau unul dintre miniștri, respectând această consecutivitate în caz de absență a membrului respectiv al Guvernului.

Ministerele promovează o politică statală de cadre îndreptată spre completarea propriului aparat central și a organelor de resort cu specialiști de înaltă calificare, creează sistemul ramural de instruire continuă a cadrelor, organizează pregătirea specialiștilor cu studii superioare și medii de specialitate, asigură pregătirea cadrelor, inclusiv în străinătate. În virtutea sarcinilor, ministerele au dreptul de a face remanieri în aparatele lor prin reînnoirea contractelor de muncă sau prin atestarea funcționarilor de stat.

Potrivit art.31, Cancelaria de Stat este autoritatea publică care asigură organizarea activității Guvernului, stabilește cadrul general pentru definirea priorităților Guvernului, asigură suport metodologic, organizatoric și de coordonare pentru sistemul de planificare, elaborare și implementare a politicilor publice la nivelul ministerelor și al altor autorități administrative centrale, monitorizează implementarea programului de activitate al Guvernului, prezintă materialele analitice și informaționale, pregătește proiectele de hotărâri, ordonanțe și dispoziții ale Guvernului și verifică executarea acestora. Aceasta elaborează, promovează și implementează politica statului în domeniul resurselor umane în administrația publică și coordonează realizarea managementului resurselor umane în cadrul ministerelor, al altor autorități administrative centrale subordonate Guvernului și al structurilor organizaționale din sfera lor de competență.

Cancelaria de Stat este condusă de secretarul general al Guvernului, numit și eliberat din funcție de către Guvern, fiind subordonat direct Prim-ministrului.

Cabinetul Prim-ministrului este o subdiviziune separată în cadrul Cancelariei de Stat, constituită din consilieri, asistenți și secretari ai Prim-ministrului și condusă de șeful Cabinetului. Modul de organizare și funcționare a Cabinetului Prim-ministrului se stabilește prin regulament aprobat de către Guvern (Art.33, al.1 și 2).

Pentru asigurarea interacțiunii eficiente dintre Guvern și Parlament și dintre Guvern și Curtea Constituțională, Guvernul poate desemna unul sau mai mulți reprezentanți ai Guvernului în Parlament și la Curtea Constituțională (Art.41, al 1).

Membrii Guvernului sunt în drept să participe la ședințele Parlamentului și ale comisiilor parlamentare și să-și exprime opiniile pe marginea subiectelor examinate (Art.42).

Art.44 reglementează raporturile dintre Guvern și Președintele RM. Astfel, al. 2) al acestui articol consfințește că președintele Republicii Moldova suspendă actele Guvernului ce contravin legislației până la adoptarea hotărârii definitive a Curții Constituționale.

Raporturile Guvernului cu autoritățile administrației publice locale se bazează pe principiile autonomiei locale, descentralizării, colaborării și consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit, în scopul asigurării de către Guvern a respectării legalității și realizării corespunzătoare a competențelor delegate la nivel local (Art.46 din același act normativ).

e) *Organele centrale de specialitate* ale statului sunt *ministerele*. Ele traduc în viață, în temeiul legii, politica Guvernului, hotărârile și dispozițiile lui, conduc domeniile încredințate și sînt responsabile de activitatea lor (Art.107 din legea supremă a RM). În scopul conducerii, coordonării și exercitării controlului în domeniul organizării economiei și în alte domenii care nu intră nemijlocit în atribuțiile ministerelor, se înființează, în condițiile legii, și alte autorități administrative.

f) Autorități ale administrației publice locale

În Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006 la art.1. este stipulat că „administrația publică locală reprezintă totalitatea autorităților publice locale constituite, în condițiile legii, pentru promovarea intereselor generale ale locuitorilor unei unități administrativ-teritoriale. Administrația publică locală este autoritatea reprezentativă, organizată de populația unității administrativ-teritoriale pentru soluționarea problemelor de importanță locală, pornind de la interese și necesități, în conformitate cu Constituția. Administrația publică locală se instituie în sate (comune), (municipii) și raioane.

Unitățile administrativ - teritoriale sunt persoane juridice. Ele au denumire, beneficiază, în condițiile legii de autonomie financiară și de autonomie în coordonarea finanțelor publice, dispun de patrimoniu și de dreptul de inițiativă în administrarea intereselor publice locale. Acestea sunt:

❖ *Autorități ale administrației publice locale de nivelul întâi* sunt autoritățile publice, luate în ansamblu, care sunt constituite și activează pe teritoriul satului (comunei), orașului (municipiului) pentru promovarea intereselor și soluționarea problemelor colectivităților locale.

❖ *Autorități ale administrației publice locale de nivelul al doilea* sunt autoritățile publice, luate în ansamblu, care sunt constituite și activează pe teritoriul raionului, municipiului Chișinău, unității teritoriale autonome cu statut juridic special pentru promovarea intereselor și soluționarea problemelor populației unității administrativ-teritoriale respective.

❖ *Primarul este* autoritatea reprezentativă a populației unității administrativ-teritoriale și executivă a consiliului local, aleasă prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

❖ *Primăria* este o structură funcțională care asistă primarul în exercitarea atribuțiilor sale legale.

❖ *Consiliu local* este autoritatea reprezentativă și deliberativă a populației unității administrativ-teritoriale de nivelul întâi sau al doilea, aleasă în vederea soluționării problemelor de interes local.

❖ *Președinte al raionului* este autoritatea publică executivă a consiliului raional.

❖ *Aparatul președintelui raionului* reprezintă o structură funcțională care asistă președintele raionului în exercitarea atribuțiilor sale legale.

Unitatea administrativ-teritorială este persoană juridică de drept public și dispune, în condițiile legii, de un patrimoniu distinct de cel al statului și al altor unități administrativ-teritoriale (art.4 din Legea privind administrația publică locală).

h) Autoritatea judecătorească se realizează prin organele sale:

➤ Judecătoriile;

➤ Curțile de Apel;

➤ Curtea Supremă de Justiție;

➤ Judecătorii specializate (funcționează potrivit legii pentru anumite categorii de cauze).

Judecătorul este persoana investită constituțional cu atribuții de îndeplinire a justiției, pe care le execută în baza legii. Judecătorii instanțelor judecătorești

sunt independenți, imparțiali și inamovibili și se supun numai legii. Judecătorii iau decizii în mod independent și imparțial și acționează fără niciun fel de restricții, influențe, presiuni, amenințări sau intervenții, directe sau indirecte, din partea oricărei autorități, inclusiv judiciare. Organizarea ierarhică a jurisdicțiilor nu poate aduce atingere independenței individuale a judecătorului (Art.1 din Legea nr.544 – XIII din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului)..

Mandatul judecătorului se află sub protecție specială (art.18 din Legea nr.544 – XIII din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului judecătorii sunt independenți în exercitarea mandatului lor:

a) ei sunt inamovibili pe durata exercitării funcțiilor cu excepția cazurilor prevăzute la art.25.

b) ei nu pot fi trași la răspundere penală, arestați sau supuși aducerii sau măsurilor de influență administrativă. Urmărirea penală împotriva judecătorului poate fi pornită doar de Procurorul General, cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii și al Președintelui Republicii Moldova sau, după caz, al Parlamentului, în condițiile Codului de procedură penală. Judecătorul nu poate fi reținut, supus aducerii silite, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau tras la răspundere penală fără acordul Consiliului Superior al Magistraturii și al Președintelui Republicii Moldova sau, după caz, al Parlamentului (art.19 al.5 din Legea nr.544 – XIII din 20.07.1995). Judecătorul poate fi supus sancțiunilor administrative numai de către instanța de judecată, cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii. Judecătorul reținut în cazul în care este bănuit că a săvârșit o contravenție administrativă urmează a fi eliberat imediat după identificare (art.19 al.6 al aceleași legi).

În conformitate cu dispozițiile art. 122 al.1. din Constituția RM “Consiliul Superior al Magistraturii este alcătuit din judecători și profesori titulari aleși pentru o durată de 4 ani. Din Consiliul Superior al Magistraturii fac parte de drept: Președintele Curții Supreme de Justiție, ministrul justiției și Procurorul General”(2).

Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova (art.1. din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317-XIII din 13.12.94). Ea este independentă, se supune numai Constituției,

conducându-se în activitatea sa de prezenta lege și de Codul Jurisdicției Constituționale.

În aliniatul 3 al art.1 din aceeași lege, Curtea Constituțională:

- a) garantează supremația Constituției;
- b) asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească;
- c) garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Principiile de activitate ale Curții Constituționale sunt reflectate în art.3 al Legii respective și sunt următoarele:

- a) independenței;
- b) colegialității;
- c) legalității;
- d) publicității.

Atribuțiile Curții Constituționale se regăsesc stipulate în art.4 al aceleași legi fiind concretizate în următoarele:

- a) exercită la sesizare controlul constituționalității legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;
- b) interpretează Constituția;
- c) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;
- d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;
- e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, validează mandatele deputaților și al Președintelui Republicii Moldova;
- f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova, interimatul funcției de Președinte, imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;
- g) rezolvă excepțiile de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție;

h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

Competența Curții Constituționale este prevăzută de Constituție și nu poate fi contestată de nici o autoritate publică.

Procuratura este un alt organ al puterii jurisdicționale care potrivit art. 124 al.1 din legea supremă a RM „reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor, conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele judecătorești, în condițiile legii”. Sistemul organelor Procuraturii cuprinde:

- ✓ Procuratura Generală;
- ✓ Procuraturile teritoriale;
- ✓ Procuraturile specializate

Cetățenia

Potrivit Legii cetățeniei nr.1024-XIV din 02.06.2000 (Monitorul Oficial nr.98-101 din 10.08.2000) - cetățenia stabilește între persoana fizică și Republica Moldova o legătură juridico-politică permanentă, care generează drepturi și obligații reciproce între stat și persoană.

Dovada cetățeniei Republicii Moldova se face cu buletinul de identitate, cu pașaportul, cu certificatul de naștere în cazul copilului sau cu un certificat eliberat de organele competente ale RM.

Dobândirea cetățeniei Republicii Moldova.

Cetățenia Republicii Moldova se dobândește prin :

a) *naștere*. Este considerat cetățean al RM copilul:

- ◆ născut din părinți, ambii sau unul dintre care, la momentul nașterii copilului, este cetățean al RM;
- ◆ născut pe teritoriul RM din părinți apatrizi;
- ◆ născut pe teritoriul RM din părinți care au cetățenia unui alt stat sau unul dintre care este apatrid, iar celălalt străin.

b) *prin recunoaștere*:

- ◆ sunt recunoscute ca cetățeni ai RM persoanele care au dobândit și au păstrat această cetățenie potrivit legislației anterioare, precum și persoanele care au dobândit cetățenia conform legii cetățeniei;

◆ sunt recunoscute ca cetățeni ai RM persoanele care și-au exprimat dorința de a deveni cetățeni ai RM și anume:

✓ persoanele născute pe teritoriul RM sau persoanele unul dintre ai căror părinți sau bunei s-a născut pe teritoriul numit;

✓ persoanele care până la 28 iunie 1940 au locuit în Basarabia, în Nordul Bucovinei, în ținutul Herța și în R.A.S.S.M, urmașii lor, dacă domiciliază în mod legal și obișnuit pe teritoriul Republicii Moldova;

✓ persoanele deportate sau refugiate de pe teritoriul RM începând cu 28 iunie 1940, precum și urmașii lor.

c) *prin înfiere.*

• Copilul apatrid dobândește automat cetățenia RM prin înfiere dacă înfietorii sunt cetățeni ai RM.

• Asupra cetățeniei copilului apatrid înfiat de soți în care unul dintre ei are cetățenie a RM, iar celălalt este cetățean străin, hotărâsc, de comun acord, înfietorii.

• Copilul cetățean străin înfiat de soți ambii sau numai unul dintre ei fiind cetățean al RM sau unul fiind cetățean al RM și celălalt cetățean străin sau apatrid poate deveni cetățean al RM dacă renunță la cetățenia statului străin, cu excepția cazurilor prevăzute de acordurile internaționale la care RM este parte.

d) *prin redobândire.*

◆ Persoana care a avut anterior cetățenia RM o poate redobândi la cerere, păstrându-și, la dorință cetățenia străină, dacă nu cade sub incidența refuzului de a i se acorda cetățenia potrivit legii speciale.

◆ Persoana căreia i s-a retras cetățenia RM, din cauza săvârșirii a unor fapte deosebit de grave și prin care s-au adus prejudicii grave statului, nu o mai poate redobândi, iar în restul cazurilor o poate redobândi numai în condițiile naturalizării și numai după 5 ani de domiciliu legal și obișnuit pe teritoriul RM din momentul retragerii cetățeniei.

e) *prin naturalizare.* Condițiile naturalizării:

◆ cetățenia RM se poate acorda la cerere persoanei care a împlinit vârsta de 18 ani și care:

✓ nu s-a născut pe acest teritoriu, domiciliază legal și obișnuit aici de cel puțin 10 ani sau este căsătorită cu un cetățean al RM de cel puțin 3 sau

domiciliază legal și obișnuit nu mai puțin de 3 ani la părinți sau copii (inclusiv înfietorii și înfiații) cetățeni ai RM;

✓ domiciliază legal și obișnuit pe teritoriul RM timp de 5 ani înaintea împlinirii vârstei de 18 ani;

✓ este apatrid sau recunoscută ca fiind refugiat, conform prevederilor legii naționale și domiciliază legal și obișnuit pe teritoriul RM nu mai puțin de 8 ani;

✓ cunoaște limba de stat și respectă prevederile Constituției;

✓ cunoaște limba de stat în măsura suficientă pentru a se integra în viața socială;

✓ are surse legale de existență;

✓ pierde sau renunță la cetățenia unui alt stat, dacă o are cu excepția cazurilor când pierderea sau renunțarea nu este posibilă sau nu poate fi rezonabil cerută.

 Pierderea cetățeniei. Cetățenia RM se pierde:

a) *prin renunțare.* Renunțarea la cetățenia RM se aprobă persoanei care a împlinit vârsta de 18 ani, cu excepția cazurilor în care:

◆ nu va prezenta adeverința deținerii sau dobândirii cetățeniei unui alt stat, ori garanția dobândirii unei alte cetățenii;

◆ a primit ordin de chemare sau se află în serviciu militar în termen sau de alternativă, cu condiția deținerii unui domiciliu legal și obișnuit în RM.

b) *prin retragere.* Retragera cetățeniei RM poate fi retrasă printr-un decret al Președintelui RM persoanei care:

◆ a dobândit cetățenia RM în mod fraudulos, prin informație falsă sau prin ascunderea unui fapt pertinent;

◆ s-a înrolat în forțe armate străine;

◆ a săvârșit fapte deosebit de grave prin care aduc prejudicii esențiale statului;

Retragerea cetățeniei nu se admite în baza temeiurilor de mai sus dacă persoana va deveni apatrid, cu excepția primului caz.

Retragerea cetățeniei RM persoanei nu produce nici un efect asupra cetățeniei soțului și copiilor ei. Pluralitatea de cetățenii se permite în RM în următoarele cazuri:

◆ copiilor care au dobândit automat la naștere cetățenia RM și cetățenia unui

alt stat;

- ◆ cetățenilor săi care dețin concomitent cetățenia unui alt stat, când această cetățenie este dobândită automat prin căsătorie;

- ◆ copiilor cetățeni ai RM care au dobândit cetățenia unui alt stat în urma înfierii;

- ◆ dacă această pluralitate rezultă din prevederile acordurilor internaționale la care RM este parte;

- ◆ în cazul când renunțarea la cetățenia unui alt stat sau pierderea ei nu este posibilă sau nu poate fi rezonabil cerută;

- ◆ în alte cazuri prevăzute de lege.

Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale omului

Drepturile omului reprezintă un imperativ moral și politic, o instituție constituțional-juridică specifică oricărui stat de drept democrat și modern. Drepturile omului constituie pilonul valoric al aplicării "coordonatelor umane" nu numai în raport cu statul, legea și justiția, ordinea de drept, dar și în raport cu societatea civilă. După declararea suveranității și independenței Republicii Moldova, au fost întreprinse măsuri importante pentru consfințirea standardelor și normelor internaționale cu privire la drepturile omului în legislația națională. În această perioadă a fost declarată egalitatea tuturor oamenilor și dreptul inalienabil la viață, libertate și bunăstare. Statul garantează tuturor cetățenilor săi și apatrizilor care locuiesc pe teritoriul său drepturile și libertățile prevăzute de Constituția Republicii Moldova, de alte acte legislative, precum și de normele și principiile universale ale dreptului internațional. Statul garantează tuturor partidelor politice, organizațiilor și curentelor politice și sociale, precum și cetățenilor care activează în limitele prevăzute de Constituție, șanse egale de a-și desfășura nestânjenit activitatea.

Statul garantează tuturor cetățenilor Republicii Moldova, grupurilor etnice și lingvistice exercitarea drepturilor sociale, economice și culturale, libertăților politice.

Ca o confirmare a respectării principiilor și normelor universale ale dreptului internațional, de către Republica Moldova, Parlamentul prin Hotărârea nr.217-XII din 28 iulie 1990, proclamă aderarea Republicii Moldova la

Declarația universală a drepturilor omului din 10 decembrie 1948, ratificarea Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice și Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, adoptate de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966, ratifică, prin Hotărârea nr.1298-XII din 24 iulie 1997, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratifică, de asemenea, un șir de alte acte internaționale ce reglementează standardele de bază ale drepturilor omului în anumite domenii, cum ar fi drepturile femeii, copilului, refugiaților, minorităților naționale, precum și un număr considerabil de convenții ale Organizației Internaționale a Muncii (OIM). Republica Moldova depune eforturi considerabile pentru ca legislația națională în domeniul apărării drepturilor omului și aplicarea acesteia pe teritoriul său să corespundă standardelor și normelor stabilite în documentele ONU, OIM, Consiliului Europei și Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).

Un șir de convenții și pacte internaționale fundamentale la care Republica Moldova este parte (Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei și Convenția cu privire la drepturile copilului stipulează procedura de prezentare periodică de către statele membre a rapoartelor despre respectarea obligațiilor asumate prin ratificarea acestor convenții.

O procedură similară este prevăzută și de Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale. Republica Moldova a prezentat, deși cu întârziere, comitetelor respective ale ONU rapoarte asupra convențiilor menționate. Unele rapoarte au fost deja examinate de comitetele abilitate, care au adresat Guvernului Republicii Moldova recomandări concrete în vederea îmbunătățirii situației din domeniul drepturilor omului în Republica Moldova.

Procedura de prezentare a rapoartelor naționale cu privire la respectarea convențiilor ONU constituie un mecanism eficient de promovare a drepturilor omului, care contribuie la înregistrarea unor succese în domeniul respectării lor.

Guvernul Republicii Moldova acordă o atenție deosebită respectării recomandărilor internaționale.

Obligațiile interne ale țării noastre în domeniul drepturilor omului sunt stipulate în legea fundamentală a țării Constituția Republicii Moldova, al cărei titlu al doilea include, practic, toate drepturile și libertățile recunoscute de comunitatea internațională și consfințite într-o serie de alte acte legislative naționale.

Cetățenilor Republicii Moldova li se garantează dreptul la viață, la integritate fizică și psihică, la libertatea opiniei și exprimării, dreptul la informație, libertatea conștiinței, un șir de drepturi și libertăți politice, cum ar fi dreptul de a participa la conducerea țării, libertatea întrunirilor, dreptul la asociere, precum și dreptul la judecată obiectivă și justă, dreptul la proprietate și la viața privată, dreptul la protecție socială, dreptul la educație, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la un mediu sănătos etc.

Constituția stipulează în calitate de obligație primară a statului respectarea și protecția persoanei, respectarea principiului egalității tuturor cetățenilor în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială, asigurarea accesului liber la justiție și asigurarea dreptului la petiționare, precum și a dreptului la restabilirea în drepturi și la reparația de către stat a prejudiciilor cauzate de acțiunile autorităților de urmărire penală judecătorești sau alte autorități publice.

Legea fundamentală a țării stipulează, că prevederile constituționale cu privire la drepturile și libertățile omului sunt în consens cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Legislația națională garantează populației din Republica Moldova drepturile și libertățile fundamentale. Totuși declararea universalității drepturilor și libertăților omului, declararea fidelității față de standardele internaționale cu privire la drepturile omului și consfințirea lor în legislația națională nu asigură respectarea drepturilor și libertăților omului. Principiile și normele internaționale fundamentale reflectate în Constituție și în alte acte legislative naționale încă nu sunt respectate pe deplin și încă nu ocupă locul cuvenit în viața societății și a statului. Deformarea conceptului de justiție din ultimul deceniu, disprețul tacit

față de drepturile și libertățile omului, nihilismul juridic și neîncrederea în stat au format, în ansamblu, sentimentul lipsei de securitate, al neîncrederii în capacitatea statului de a apăra drepturile omului.

În baza legislației în vigoare s-a format totuși un mecanism de apărare a drepturilor și libertăților omului și minorităților naționale. Sistemul judiciar este principalul mecanism de apărare a drepturilor omului. Instanțele judecătorești sunt independente de Guvern și Parlament; nici puterea legislativă, nici cea executivă nu poate influența deciziile lor. Legislația în vigoare acordă persoanelor cu venituri modeste posibilitatea apelării gratuite la justiție și beneficiarii în proces asistate de un avocat din oficiu. Cu toate acestea, o problemă serioasă în protecția judiciară a drepturilor cetățenilor constă în nerespectarea hotărârilor judecătorești.

Cetățenii Republicii Moldova nu au dreptul de a sesiza direct Curtea Constituțională, deși țara noastră, la ratificarea Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, și-a asumat obligația de a acorda acest drept.

După intrarea Republicii Moldova în Consiliul Europei și aderarea ei la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, cetățenii ei au primit posibilitatea de a apela la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, unde sunt înregistrate foarte multe apeluri contra Republicii Moldova. Un mecanism nejudiciar important de apărare a drepturilor omului în Republica Moldova a fost stabilit prin înființarea institutului avocaților parlamentari și crearea Centrului pentru Drepturile Omului, instituție națională independentă pentru apărarea și promovarea drepturilor omului. Centrul a început să activeze în anul 1998 în baza Legii cu privire la avocații parlamentari, adoptate la 17 octombrie 1997. În conformitate cu prevederile acestei legi, 3 avocați parlamentari sunt aleși de către Parlament pentru un mandat de 5 ani. Ei sunt independenți față de instituțiile de stat și de funcționarii publici și se călăuzesc în activitatea lor de Constituția Republicii Moldova, de alte acte legislative naționale, de actele juridice internaționale cu privire la drepturile omului la care Republica Moldova este parte. Avocații parlamentari sunt chemați să contribuie la apărarea eficientă și la respectarea drepturilor omului în republică prin soluționarea petițiilor împotriva încălcării acestor

drepturi, prin inițierea de investigații independente asupra cazurilor de încălcare a lor. prin elaborarea unor propuneri de modificare a legislației, prin sesizarea autorităților judecătorești și a Curții Constituționale, să promoveze drepturile omului prin intermediul mijloacelor de informare în masă, publicării de literatură de interes general cu privire la drepturile omului. organizării de seminare și conferințe.

Una dintre modalitățile de ameliorare a situației din domeniul drepturilor omului constă în îndeplinirea Planului național de acțiuni recomandat în documentele Conferinței mondiale pentru drepturile omului (1993) - Declarația de la Viena și Programul de acțiuni.

Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului se elaborează pentru a se asigura implementarea unei politici și strategii unice a instituțiilor și a societății civile menite să îmbunătățească situația în domeniul drepturilor omului prin identificarea și formularea sarcinilor prioritare și printr-o asigurare a îndeplinirii lor, prin stabilirea termenelor de efectuare a acțiunilor planificate, prin desemnarea instituțiilor și organizațiilor responsabile de îndeplinirea măsurilor incluse în el.

Respectarea insuficientă a acestor drepturi afectează în egală măsură interesele tuturor cetățenilor. Totodată, în societatea noastră există anumite categorii de populație ale căror drepturi trebuie protejate în mod special. Astfel, s-a decis că, în Planul național, să se acorde atenție deosebită acestor categorii. În capitole separate sunt prevăzute acțiuni orientate pentru respectarea următoarelor drepturi:

- ❖ drepturile copilului și ale familiei;
- ❖ drepturile femeii în contextul șanselor egale;
- ❖ drepturile minorităților naționale;
- ❖ drepturile deținuților;
- ❖ drepturile militarilor;
- ❖ drepturile refugiaților și ale migranților;
- ❖ drepturile persoanelor cu orientare sexuală netradițională.

Clasificarea drepturilor și libertăților fundamentale:

✚ prima categorie de drepturi fundamentale va cuprinde acele drepturi care au drept obiect ocrotirea persoanei umane și a vieții private față de orice amestec din afară. De aici fac parte următoarele drepturi:

- ✓ dreptul la viață și integritate fizică și psihică;
- ✓ libera circulație;
- ✓ inviolabilitatea domiciliului și reședinței, secretul corespondent și a celorlalte mijloace de comunicare;

- ✓ libertatea conștiinței;
- ✓ dreptul la informație.

✚ a doua categorie - denumite drepturi social - economice au drept obiect asigurarea dezvoltării materiale sau culturale a cetățenilor. Fac parte din această categorie:

- ✓ dreptul la muncă;
- ✓ dreptul la ocrotirea sănătății;
- ✓ dreptul la grevă;
- ✓ dreptul la proprietatea privată;
- ✓ dreptul la moștenire;
- ✓ dreptul la învățătură;
- ✓ dreptul celui vătămat într-un drept al său de o autoritate publică;
- ✓ liberul acces la justiție.

✚ a treia categorie de drepturi fundamentale denumite drepturi politice - au ca obiect exclusiv asigurarea participării cetățenilor la conducerea statului, cum ar fi:

- ✓ dreptul de a alege și de a fi ales în organele reprezentative locale sau naționale;
- ✓ de a vota în cadrul referendumurilor.

✚ a patra categorie de drepturi fundamentale- drepturi social politice - se caracterizează prin faptul că pot fi exercitate de cetățeni, la alegerea lor, atât în vederea participării lor la conducerea de stat, cât și în scopul asigurării dezvoltării lor materiale sau culturale. De aici fac parte următoarele drepturi:

- ✓ libertatea de exprimare;
- ✓ libertatea cultelor;
- ✓ libertatea întrunirilor;

- ✓ dreptul de asociere;
- ✓ dreptul de petiționare.
- ✚ *Îndatoririle fundamentale ale cetățenilor.*

Corelativ cu drepturile fundamentale, cetățenii au și niște îndatoriri. Existența acestor îndatoriri se impune, deoarece este de a membrii unei colectivități umane să nu aibă alături de drepturi și anumite îndatoriri, anumite obligații față de societatea în care trăiesc. Îndatoririle fundamentale mobilizează oamenii la realizarea scopurilor societății, constituind în același timp garanții, că drepturile fundamentale se pot realiza efectiv.

Îndatoririle fundamentale ale cetățenilor sunt acele obligații ale cetățenilor, considerate esențiale de către popor pentru realizarea intereselor generale, înscrise în Constituție și asigurate în realizarea lor prin convingere sau la nevoie prin forța de constrângere a statului.

Conform Constituției, o primă îndatorire fundamentală a cetățenilor o constituie:

- ✓ fidelitatea față de țară;
- ✓ respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor;
- ✓ apărarea țării;
- ✓ contribuțiile financiare;
- ✓ buna credință și respectul drepturilor altuia.

DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI

La prezenta Declarație trebuie să tindă toate popoarele și națiunile pentru ca toate persoanele și toate organele societății să se străduiască, prin învățatură și educație, să dezvolte respectul pentru aceste drepturi și libertăți și să asigure, prin măsuri progresive de ordin național și internațional, recunoașterea și aplicarea lor universală și efectivă, atât în cadrul statelor membre însăși, cât și în teritoriile aflate sub jurisdicția lor.

Art.1. Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de celelalte în spiritul fraternității.

Art.2. Fiecare se poate prevala de toate drepturile și de toate libertățile proclamate în prezenta Declarație, fără nici o deosebire, ca de exemplu, de rasă,

de culoare, de sex, de limbă, de religie, de opinie politică sau de orice altă opinie, de origine națională sau socială, de avere, de naștere sau decurgând din orice altă situație.

Pe lângă aceasta, nu se va face nici o deosebire bazată pe statut politic, juridic sau internațional al țării sau al teritoriului de care aparține o persoană, fie că această țară sau teritoriu este independent, sub tutelă, neautonom sau supus unei limitări oarecare a suveranității.

Art.3. Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale.

Art4. Nimeni nu va fi ținut în sclavie nici în robie; sclavia și traficul cu sclavi sunt interzise sub toate formele lor.

Art.5. Nimeni nu va fi supus la tortură, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Art.6. Fiecare are dreptul să i se recunoască personalitatea sa juridică, oriunde s-ar afla.

Art.7. Toți oamenii sunt egali în fața legii și au dreptul, fără deosebire, la protecție egală a legii. Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar viola prezenta Declarație și împotriva oricărei provocări la o astfel de discriminare.

Art8. Orice persoană are dreptul să se adreseze, în mod efectiv, instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale care îi sunt recunoscute de Constituție sau de lege.

Art.9. Nimeni nu poate fi arestat, reținut sau exilat în mod arbitrar.

Art.10. Orice persoană are dreptul, în deplină egalitate, să fie ascultată în mod echitabil și public asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva ei.

Art.11. Orice persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită, în mod legal, în cursul unui proces public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale. Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul în care au fost comise, nu constituiau infracțiuni potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât aceea care era aplicabilă în momentul în care a fost săvârșită infracțiunea.

Art.12. Nimeni nu va fi supus unor imixtiuni arbitrare în viața sa particulară, în familia sa, la domiciliul său ori în corespondență, nici unor atingeri aduse sau reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor astfel de imixtiuni sau atingeri.

Art.13. Orice persoană are dreptul să circule liber și să-și aleagă reședința în interiorul oricărui stat.

Orice persoană are dreptul să părăsească orice țară, inclusiv pe a sa și de a reveni în aceasta.

Art.14. în cazul persecuției, orice persoană are dreptul să caute azil și să beneficieze de azil în alte țări.

Acest drept nu poate fi invocat în cazul unor urmăriri penale, bazate pe comiterea unei infracțiuni de drept comun sau pe acțiuni contrare scopurilor și principiilor Națiunilor Unite.

Art.15. Oricine are dreptul la o cetățenie.

Nimeni nu poate fi lipsit, în mod arbitrar, de cetățenia sa, nici de dreptul de a-și schimba cetățenia.

Art.16. Cu începere de la vârsta nubilă, bărbatul și femeia, fără nici o restricție în privința rasei, cetățeniei sau religiei, au dreptul să se căsătorească și să întemeieze o familie. Ei au drepturi egale la încheierea căsătoriei, la durata căsătoriei și la desfacerea ei.

Căsătoria nu poate fi încheiată decât cu consimțământul liber și deplin al viitorilor soți.

Familia este elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului.

Art.17. Orice persoană are dreptul la proprietate, atât singură cât și în asociere cu alții.

Nimeni nu va fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa.

Art.18. Orice persoană are dreptul la libertatea gândirii, a conștiinței și a religiei; acest drept implică libertatea de a-și schimba religia sau convingerile, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile sale, individual sau în colectiv, atât în public cât și în mod privat, prin învățământ, practici, cult și îndeplinirea de ritualuri.

Art.19. Orice persoană are dreptul la libertatea de opinie și de exprimare, ceea ce implică dreptul de a nu fi tulburat pentru opiniile sale și acela de a căuta, de a primi și de a răspândi, fără a se ține seama de granițe, informații și idei prin orice mijloc de exprimare.

Art.20. Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire și de asociere pașnică.

Nimeni nu poate fi obligat să facă parte dintr-o asociație.

Art.21. Orice persoană are dreptul să participe la conducerea treburilor publice ale țării sale, fie direct, fie prin intermediul unor reprezentanți liber aleși.

Orice persoană are dreptul de acces, în condițiile de egalitate, la funcțiile publice din țara sa.

Voința poporului este fundamentul autorității puterilor publice; această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri libere, care trebuie să aibă loc periodic, prin sufragiu universal egal și prin vot secret sau după o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului.

Art.22. Orice persoană, în calitate de membru al societății, are dreptul la securitate socială; ea este îndreptățită să obțină satisfacerea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea și libera dezvoltare a personalității sale, prin efort național și cooperare internațională, ținându-se seama de organizarea și de resursele fiecărei țări.

Art.23. Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la ocrotire împotriva șomajului.

Toți oamenii au dreptul, fără nici o discriminare, la salariu egal pentru muncă egală.

Orice om care muncește are dreptul la o remunerație echitabilă și satisfăcătoare, care să-i asigure lui, precum și familiei sale, o existență conformă cu demnitatea umană și completată, dacă este cazul, cu alte mijloace de protecție socială.

Orice persoană are dreptul să întemeieze cu alte persoane sindicate și a se afilia la sindicate, pentru apărarea intereselor sale.

Art.24. Orice persoană are dreptul la odihnă și la timp liber și, îndeosebi, la o limitare rezonabilă a timpului de muncă, precum și la concedii periodice plătite.

Art.25. Orice persoană are dreptul la un nivel de viață corespunzător sănătății sale, bunăstării proprii și a familiei, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum și servicii sociale necesare, dreptul la asigurare în caz de șomaj, de boală, de invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în alte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, ca urmare a unor împrejurări independente de voința sa.

Mama și copilul au dreptul la ajutor și ocrotire speciale. Toți copii indiferent dacă s-au născut în cadrul sau în afara căsătoriei, se bucură de aceeași ocrotire socială.

Art.26. Orice persoană are dreptul la educație. Educația trebuie să gratuită cel puțin în ce privește învățământul tehnic și profesional trebuie fie accesibil tuturor, iar accesul la studii superioare trebuie să fie deschis tuturor, pe baza deplinei egalități, în funcție de merit.

Educația trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului pentru drepturile omului și libertății fundamentale. Ea trebuie să stimuleze înțelegerea, toleranța și prietenia între națiunile, grupurile rasiale sau religioase, ca și dezvoltarea activității Națiunilor Unite pentru menținerea păcii.

Părinții au, cu prioritate, dreptul să aleagă felul educației care urmează să fie dată copiilor săi.

Art.27. Orice persoană are dreptul să ia parte, în mod liber, la viața culturală a colectivității, să se bucure de arte și să participe la progresul științific și la binefacerile care rezultă din acesta.

Fiecare are dreptul la protecția intereselor morale și materiale care decurg din orice operă științifică, literară sau artistică al cărei autor este.

Art.28. Fiecare are dreptul să beneficieze, pe plan social și internațional, de existența unei ordini care să permită ca drepturile și libertățile enunțate în prezenta Declarație să-și poată găsi o realizare deplină.

Art.29. Fiecare are îndatoriri față de colectivitate, numai în cadrul acesteia fiind posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității sale.

În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare este supus numai îngrădirilor stabilite de lege, în scopul exclusiv al asigurării recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților celorlalți și în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ale ordinii publice ale bunăstării generale, într-o societate democratică.

Aceste drepturi și libertăți nu vor putea să fie exercitate, în nici un caz, contrar scopurilor și principiilor Națiunilor Unite.

Art.30. Nici o prevedere a prezentei Declarații nu poate fi interpretată implicând pentru un stat, un grup sau pentru o persoană dreptul de a se deda la vreo activitate sau de a săvârși vreun act care să conducă la desființarea drepturilor și libertăților enunțate în aceasta.

4.2. Dreptul administrativ

Dreptul administrativ reprezintă una dintre cele mai importante ramuri ale dreptului public ce reglementează relațiile sociale din sfera administrației publice și cel ce garantează cetățenilor buna funcționare a acesteia în cadrul statului de drept, democratic și social, fundamentat de Constituția Republicii Moldova.

Ca orice ramură a dreptului, *dreptul administrativ* constituie un ansamblu de concepte, noțiuni și reguli de drept prin cunoașterea cărora reușim să înțelegem modul cum funcționează autoritățile publice, instituțiile politico – administrative, precum și alte persoane de drept public, precizând atât conținutul raporturilor sociale ce apar în administrația publică moldovenească, organizarea acesteia, executarea legilor, cât și modalitățile de exercitare a controlului necesar pentru asigurarea legalității activității sale.

Totodată dreptul administrativ evidențiază, rolul statului (A. Demichel, P. Lalumiere, 1996; C. Manda, 2008), ca și a altor administrații publice, în organizarea și funcționarea societății moldovenești contemporane, a realizării siguranței, liniștei și ordinii sociale, a satisfacerii nevoilor și trebuințelor de interes general și local. Datorită acestui fapt, dreptul administrativ semnifică ansamblul regulilor juridice care reglementează activitatea administrativă a persoanelor de drept public, ca și a altor persoane care desfășoară o astfel de activitate.

✚ *Obiectul activității dreptului administrativ* îl reprezintă fenomenul administrativ, administrația publică (organizarea și funcționarea sa), mijloacele de care dispune aceasta, contenciosul administrativ și controlul său în ansamblu. Astfel, putem preciza că obiectul dreptului administrativ moldovenesc constă dintr-un ansamblu de norme juridice ce reglementează anumite relații sociale din sfera de administrare a activității statului și a colectivităților locale.

Concret administrația este o “activitate realizată de un grup de oameni pentru a satisface nevoi și interese ale altor grupuri de oameni”, într-un “spațiu politico - administrativ” (P. Bandet, L. Mehl, 2002).

În acest context, dreptul nostru administrativ apare și el ca un “drept comun al puterii publice”, iar regimul administrativ este regimul de drept comun al activităților statului și al persoanelor publice (Y.Gaudement, 1988; C. Manda, 2008).

Dreptul administrativ, ca ramură distinctă a dreptului public, are conexiuni cu toate celelalte ramuri ale sistemului de drept național. Astfel acesta are legături cu:

❖ *Dreptul constituțional*, care reprezintă acea ramură a dreptului unitar ce cuprinde ansamblul normelor juridice, instituite sau sancționate prin legea supremă a statului, Constituția și alte acte normative, având ca obiect raporturile sociale care iau naștere în procesul exercitării puterii de stat (A. Iorgovan, 1993). Conexiunea acestei ramuri de drept cu cea administrativă se reflectă prin faptul că o categorie de norme constituționale conțin principii fundamentale de organizare și funcționare a administrației publice; unele norme de drept constituțional reglementând astfel relații specifice și ale altor ramuri de drept, constituind raporturi cu dublă natură juridică, în speță de drept constituțional și de drept administrativ (I. Deleanu, 2001). Totodată, dreptul administrativ creează cadrul juridic adecvat organizării și funcționării administrației publice centrale și locale, în strictă concordanță cu normele constituționale și celelalte norme ce aparțin dreptului constituțional (I. Deleanu, 2001; C. Manda, 2008).

❖ *Dreptul financiar* – cuprinde ansamblul normelor privind formarea, administrarea, întrebuințarea și controlul resurselor financiare necesare trebuințelor publice (D. Drosu – Șaguna, 1994). Conexiunea se evidențiază în principal datorită unei anumite grupe de norme ale dreptului financiar, ce

formează legislația administrativă financiară. Această ramură cuprinde, de regulă, tot norme de drept administrativ, însă au un obiect specific de reglementare, financiar.

❖ *Dreptul penal.* Corelația intervine îndeosebi în realizarea diverselor instituții ale dreptului penal, cum ar fi de exemplu în cazul reținerii persoanei sau arestării preventive, caz în care se efectuează prin intermediul autorităților administrative ale Ministerului de Interne al RM, respectiv ale organelor de poliție, cu aprobarea prealabilă a procurorilor.

❖ *Dreptul civil.* Legătura se poate reflecta prin instituția personalității juridice, întrucât cele mai multe autorități ale administrației publice au atât capacitate administrativă, cât și pe cea civilă.

❖ *Dreptul procesual civil și penal.* Aceste ramuri de drept cuprind ansamblul normelor ce reglementează organizarea, competența și activitatea instanțelor de judecată care judecă și litigiile de natură administrativă. De asemenea, cu dreptul procesual civil, corelația cu dreptul administrativ se reflectă în cazul activității administrativ – jurisdicționale, când reglementarea administrativă se completează cu normele procedurii civile.

✚ *Izvoarele dreptului administrativ* reprezintă modalitățile de exprimare a normelor dreptului administrativ care nasc, modifică sau sting raporturi de drept administrativ. Acestea sunt:

➤ *Constituția RM.* Ea cuprinde dispoziții fundamentale ce reglementează organizarea și funcționarea organelor administrației publice constituind cel mai important izvor al dreptului administrativ.

➤ *Codul Administrativ al Republicii Moldova.*

➤ *Legea* este al doilea izvor de importanță majoră al dreptului administrativ, în special în cazurile în care ea conține norme de drept administrativ care statornicesc reguli generale și obligatorii ce reglementează relațiile sociale din sfera administrației publice.

➤ *Decretele prezidențiale.* Președintele RM emite în exercitarea atribuțiilor sale, decrete.

➤ *Hotărârile și ordonanțele Guvernului* sunt izvoare ale dreptului administrativ numai în măsura în care sunt acte administrative normative.

➤ *Ordinele și instrucțiunile miniștrilor și ale conducătorilor celorlalte organe centrale ale administrației publice.* Acestea sunt izvoare de drept administrativ când au caracter normativ, atât în domeniul lor de activitate, dar și în alte domenii, în funcție de sfera subiectelor de drept care intră în raporturi ce se nasc, se modifică sau se sting în baza normelor administrative emise.

➤ *Actele administrative adoptate sau emise de către autoritățile administrației publice locale* (hotărârile consiliilor locale când acestea au caracter normativ și numai în cazuri de excepție, dispozițiile normative ale primarului).

➤ *Tratatele și convențiile internaționale* – sunt izvoare ale dreptului administrativ numai dacă se aplică în mod direct și nemijlocit în ordinea internă (Guy Braibant, 1997).

Dintre izvoarele nescrise putem menționa:

❖ *regula cutumiară* fiind acceptată ca izvor de drept administrativ numai dacă îndeplinește două condiții (E. Paraschiv, 2007):

- o practică îndelungată;
- convingerea cetățenilor asupra caracterului său obligatoriu.

❖ *doctrina*, reprezintă opinii, concepții și construcții juridice – ea putând fi considerată izvor al dreptului administrativ întrucât ea este în primul rând un izvor interpretativ și numai în mod secundar un izvor creator (C.Hamangiu, 1996);

❖ *jurisprudența*, adică modul cum sunt interpretate legile de către autoritățile judecătorești.

✚ *Norma de drept administrativ* alcătuiește elementul primar al sistemului de drept, vectorul prin care mesajul legiuitorului ajunge la subiect (N. Popa, op.cit, p.100).

Ca orice normă juridică, și norma de drept administrativ sub aspectul structurii logico-juridice cuprinde: ipoteza, dispoziția și sancțiunea.

Principalele forme ale sancțiunii normei de drept administrativ sunt:

✓ sancțiunile administrativ – disciplinare (ex. - destituirea din funcție, revocarea alegerii);

✓ sancțiunile administrativ – contravenționale (ex. - amenda, confiscarea);

- ✓ sancțiunile administrativ –patrimoniale (ex.- obligarea la repararea prejudiciului produs printr-o daună materială sau morală);
- ✓ măsuri de executare silită (demolare sau desființare de construcții);
- ✓ măsuri privind actele juridice (anularea, suspendarea acestora).

Sub aspectul structurii tehnico-legislative, normele dreptului administrativ sunt și ele alcătuite din articole, aliniate, cărți, părți, titluri, capitole, secțiuni, paragrafe.

✚ *Raporturile de drept administrativ* sunt acele relații sociale din sfera administrației publice, reglementate de normele dreptului administrativ. Elementele acestui raport sunt aceleași ca și ale raportului juridic, respectiv *subiecții* (în care cel puțin unul dintre subiecți trebuie să fie o autoritate a administrației publice), *conținutul* (ansamblul drepturilor și obligațiilor care revin subiectelor raportului de drept administrativ) și *obiectul* (îl constituie acțiunile sau conduita la care se referă conținutul).

Raporturile de drept administrativ pot fi clasificate în raporturi de *subordonare* și raporturi de *colaborare*.

Raporturile de subordonare sunt acele raporturi de drept administrativ în care unul dintre subiecți acționează pe baza autorității ierarhice, ca subiect supraordonat, având dreptul de a conduce, controla și uneori chiar sancționa pe celălalt subiect subordonat. Raporturile de subordonare apar între o autoritate a administrației publice și un alt subiect de drept, care poate fi o altă autoritate publică, o persoană fizică sau o persoană juridică.

Raporturile de colaborare sunt acele raporturi de drept administrativ în care subiecții participanți se află pe picior de egalitate colaborând, chiar și în cazul în care unul dintre subiecți este obligatoriu o autoritate a administrației publice.

✚ Organele Administrației Publice.

Activitatea administrativă se realizează prin intermediul unor organe de stat, numite organe ale administrației publice. Fiecare organ al administrației publice reprezintă o organizație, un colectiv de persoane investite cu atribuții speciale conferite de stat, cu scopul de a realiza activitatea de administrare în stat.

Organele administrației publice au aceleași împuterniciri. Practic ele se realizează prin emiterea în numele statului a actelor normative obligatorii, iar asigurarea îndeplinirii lor se face prin folosirea în numele statului a măsurilor de

educație, convingere și stimulare, prin îndeplinirea controlului asupra îndeplinirii cerințelor ce survin din actele normative, prin apărarea acestor acte de valori, luând diferite măsuri de constrângere.

Autoritate publică se consideră orice structură organizatorică sau organ instituită/instituit prin lege sau printr-un alt act normativ, care acționează în regim de putere publică în scopul realizării unui interes public (Art.7 din Codul Administrativ al RM).

Regimul de putere publică reprezintă ansamblul competențelor prevăzute de lege în vederea realizării sarcinilor autorităților publice, care le conferă posibilitatea de a se impune cu forță juridică obligatorie în raporturile lor cu persoane fizice sau juridice public (Art.8 din Codul Administrativ al RM).

Enumerarea și competența organelor administrației publice centrale și locale a fost deja stabilită la ramura de drept constituțional.

✚ *Statul ca persoană juridică.* Noțiunea personalității juridice a statului are unele trăsături specifice pe care nu le întâlnim la oricare altă persoană juridică. Astfel, vom constata că statul suveran are unele trăsături specifice:

- ✓ o populație stabilă pe un anumit teritoriu;
- ✓ dreptul de a administra interesele generale, de a comanda tuturor și de a nu fi comandat de nimeni;
- ✓ are un patrimoniu propriu.

✚ Ca persoane juridice, unitățile administrativ – teritoriale sunt titulare ale drepturilor și obligațiilor ce decurg din contractele privind administrarea bunurilor care aparțin domeniului public și privat în care acestea sunt parte, precum și din raporturile cu alte persoane fizice sau juridice, în condițiile stabilite prin lege.

În conformitate cu art. 4 al (1) – (4) al Legii privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova nr. 764-XV din 27.12.2001 “teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în unități administrativ-teritoriale: raioane, orașe și sate.

Statutul satului (comunei), orașului (municipiului) se elaborează în baza statutului-cadru, aprobat de Parlament, și se aprobă de consiliul local.

Statutul special de autonomie al localităților din stânga Nistrului și al unor localități din sudul țării se stabilește prin legi organice, potrivit art.111 din Constituția Republicii Moldova.

Organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova se efectuează pe două niveluri: satele (comunele) și orașele (municipiile) constituie nivelul întâi, raioanele constituie nivelul al doilea. ”

În ceea ce privește formarea acestor unități administrativ teritoriale art.17 și 18 ale aceleași legi stabilește că Formarea, desființarea și schimbarea statutului unității administrativ-teritoriale se efectuează de către Parlament după consultarea cetățenilor.

Unitatea administrativ-teritorială de sine stătătoare se formează dacă are o populație, de regulă, de cel puțin 1500 de locuitori și dispune de mijloace financiare suficiente pentru întreținerea aparatului primăriei și instituțiilor sferei sociale.

În cazuri excepționale, Parlamentul poate stabili, prin lege organică, formarea unei unități administrativ-teritoriale de sine stătătoare cu un număr de locuitori mai mic decât cel prevăzut la alin.(2), modificând anexa respectivă a prezentei legi.

Art.18 stabilește că „modificarea hotarelor unității administrativ-teritoriale cauzată de necesitatea transferării localităților dintr-o unitate administrativ-teritorială în alta, precum și transferarea centrului administrativ se efectuează de către Parlament după consultarea cetățenilor.

În conformitate cu dispozițiile art. 111 al. 1 și 2 din Constituția RM „Găgăuzia este o unitate teritorială autonomă cu un statut special care, fiind o formă de autodeterminare a găgăuzilor, este parte integrantă și inalienabilă a Republicii Moldova și soluționează de sine stătător, în limitele competenței sale, potrivit prevederilor Constituției Republicii Moldova, în interesul întregii populații, problemele cu caracter politic, economic și cultural. Pe teritoriul unității teritoriale autonome Găgăuzia sunt garantate toate drepturile și libertățile prevăzute de Constituția și legislația Republicii Moldova.”

Autoritățile administrației publice, prin care se exercită autonomia locală în sate și în orașe, sunt consiliile locale alese și primarii aleși (art.112 din legea supremă).

✚ Proprietatea publică aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale (art.127, al.3 din Constituție), iar potrivit al.4 al aceluiași articol „bogațiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice”.

„Proprietatea publică este o proprietate administrativă, cu un regim de drept public, pe când proprietatea privată este o proprietate cu un regim de drept civil” (A. Iorgovan, 1994).

În conformitate cu art.75 din legea administrației publice locale „din domeniul public al unității administrativ-teritoriale fac parte bunurile determinate de lege, precum și bunurile care, prin natura lor, sunt de uz sau de interes public local. Interesul public implică afectarea bunului la un serviciu public sau la orice activitate care satisface necesitățile colectivității, fără a presupune accesul nemijlocit al acesteia la utilizarea bunului conform destinației. (2) La categoria bunurilor domeniului public de interes local pot fi raportate terenurile pe care sînt amplasate construcții de interes public local, porțiunile de subsol, drumurile, străzile, piețele, obiectivele acvatice separate, parcurile publice, clădirile, monumentele, muzeele, pădurile, zonele de protecție și zonele sanitare, precum și alte obiective care, conform legii, nu aparțin domeniului public al statului. (3) Bunurile domeniului public de interes local sunt inalienabile, imprescriptibile și insesizabile. (4) Consiliul local poate decide, potrivit legii, transferarea bunurilor din domeniul privat al unității administrativ-teritoriale în domeniul public de interes local al acesteia”.

Art.76 stabilește că „din domeniul privat al unității administrativ-teritoriale fac parte bunurile care, în modul stabilit de lege, nu sunt transferate în domeniul public de interes local sau raional, după caz. (2) Din domeniul privat pot face parte și alte bunuri dobândite, în condițiile legii, de unitatea administrativ-teritorială.”

✚ Administrația publică necesită supunere față de multiple forme de control, în vederea asigurării îndeplinirii valorilor politice (A. Negoită, 1991). Astfel, pentru a asigura conformitatea activității organelor administrației publice

cu exigențele stabilite de forurile politice, este nevoie de instituirea unui vast și complex control asupra acestei activități

Controlul administrativ este reglementat prin Legea administrației publice locale nr. 436-XVI din 28.12.2006 și include *controlul legalității* și *controlul oportunității* activității autorităților administrației publice locale. El se efectuează din oficiu sau la cerere.

Potrivit art.62 din această lege principiile controlului administrativ sunt:

a) exercitarea acestuia numai potrivit procedurilor și în cazurile prevăzute de legislația în vigoare;

b) respectarea proporționalității între amploarea intervenției autorității de control și importanța intereselor pe care le protejează;

c) neadmiterea limitării dreptului autorității administrației publice locale de a administra în mod autonom, în condițiile legii, afacerile ce țin de propria competență.

Controlul administrativ vizează, în principal, legalitatea activității autorităților administrației publice locale, iar exercitarea controlului administrativ de oportunitate de către autorități de nivel superior se admite doar în cazul realizării competențelor delegate de către stat autorităților administrației publice locale (al. 2 și 3 ale art.62).

Controlul administrativ este organizat și exercitat nemijlocit de Cancelaria de Stat sau de oficiile sale teritoriale, conduse de reprezentanții Guvernului în teritoriu.

Alte forme de control:

❖ *Controlul obligatoriu* se efectuează asupra următoarelor acte ale autorităților administrației publice locale:

a) deciziilor consiliilor locale de nivelurile întâi și al doilea;

b) actelor normative ale primarului, ale președintelui raionului și ale pretorului;

c) actelor privind organizarea licitațiilor și actelor privind atribuirea de terenuri;

d) actelor de angajare și cele de încetare a raporturilor de serviciu sau de muncă ale personalului administrației publice locale;

e) actelor care implică cheltuieli sau angajamente financiare de peste 30 mii lei – în unitatea administrativ-teritorială de nivelul întâi și de peste 300 mii lei – în unitatea administrativ-teritorială de nivelul al doilea;

f) actelor emise în exercitarea unei atribuții delegate de stat autorităților administrației publice locale.

❖ *Controlul facultativ.* Oficiul teritorial al Cancelariei de Stat poate supune controlului legalității orice act care nu constituie obiectul unui control obligatoriu în termen de 30 de zile de la data primirii listei actelor emise de primar sau de președintele raionului în luna precedentă (art.65 din aceeași lege).

❖ *Controlul solicitat de autoritatea administrației publice locale* („Consiliul local de nivelul întâi sau al doilea poate solicita oficiului teritorial al Cancelariei de Stat să verifice legalitatea oricărui act adoptat de autoritatea executivă respectivă în cazul în care consideră că acesta este ilegal” – art.66 al.1).

❖ *Controlul solicitat de persoanele vătămate* („Orice persoană fizică sau juridică ce se consideră vătămată într-un drept al său printr-un act administrativ emis de o autoritate a administrației publice locale poate solicita oficiului teritorial al Cancelariei de Stat controlul legalității actului”. – art.67 al.1).

❖ *Controlul financiar public intern.* („În scopul utilizării fondurilor publice conform principiilor de transparență și răspundere, economicitate, eficiență și eficacitate, legalitate și echitate, etică și integritate, în sectorul public se implementează controlul financiar public intern, care include:

- a) managementul financiar și controlul;
- b) auditul intern;
- c) coordonarea și armonizarea centralizată” – art.86 din lege).

Potrivit art.89 al.1 „Ministerul Finanțelor este responsabil de elaborarea și monitorizarea politicii în domeniul controlului financiar public intern.

✚ *Activitatea administrativă* reprezintă totalitatea actelor administrative individuale și normative, a contractelor administrative, a actelor reale, precum și a operațiunilor administrative realizate de autoritățile publice în regim de putere publică, prin care se organizează aplicarea legii și se aplică nemijlocit legea (Art.5 din Codul administrativ al RM nr.116 din 19.07.2018, publicat în Monitorul Oficial Nr. 309-320 art. 466.

✚ *Procedura administrativă* este regementată prin Art.6, al.1 și 2 al aceluiași Cod și presupune activitatea autorităților publice cu efect în exterior, îndreptată spre examinarea condițiilor, pregătirea și emiterea unui act administrativ individual, spre examinarea condițiilor, pregătirea și încheierea unui contract administrativ sau examinarea condițiilor, pregătirea și întreprinderea unei măsuri strict de autoritate public.

✚ Actul administrativ individual este orice dispoziție, decizie sau altă măsură oficială întreprinsă de autoritatea publică pentru reglementarea unui caz individual în domeniul dreptului public, cu scopul de a produce nemijlocit efecte juridice, prin nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice de drept public (Art.10 din Codul administrative al RM).

În Figura 13 prezentăm formele actului administrativ individual.

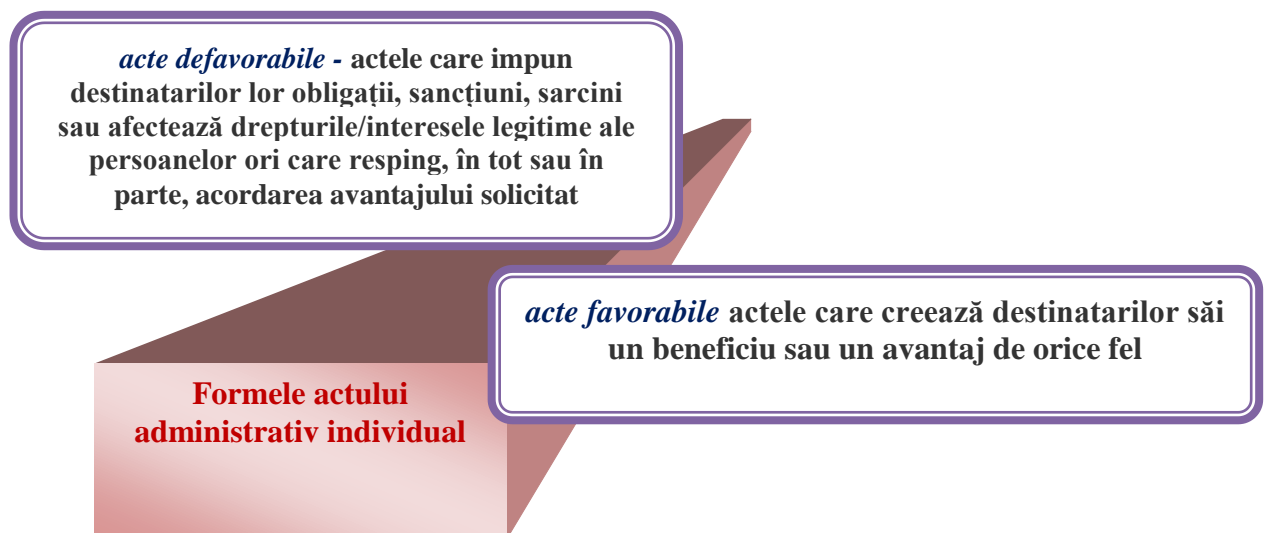

Figura 13. Formele actului administrativ individual
(Codul Administrativ al RM, art.11)

Conform , Art.12 din Codul Administrativ – “Un *act administrativ normativ* este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice”.

Trăsăturile actului administrativ:

❖ actul administrativ reprezintă esența unui întreg și proces complex de decizii, un moment important în cadrul conducerii societății, ce intervine în toate

sectoarele și domeniile de activitate-politic, juridic, social. Voința juridică de la care emană acest act administrativ este unilaterală, și nu este necesar în acord de voințe pentru a putea provoca efecte juridice;

❖ actul administrativ este emis prin executarea legii și este obligatoriu.

Operațiunile administrative sunt manifestările de voință sau activitățile autorităților publice care nu produc ca atare efecte juridice, iar acestea pot fi contestate doar concomitent cu actul administrativ individual, cu excepția operațiunilor administrative executorii sau îndreptate împotriva unui terț (Art.15 din Codul Administrativ al RM).

Autoritatea publică are posibilitatea de a opta între mai multe soluții posibile corespunzătoare scopului legii atunci când aplică o dispoziție legală, caz în care ne aflăm într-o situație de *drept direcționar*, iar exercitarea acestuia nu permite desfășurarea unei activități administrative arbitrare.

Dreptul vătămât este orice drept sau libertate stabilit/stabilită de lege căruia/căreia i se aduce atingere prin activitate administrativă.

Prin Art.18 al aceluiași cod se consfințește că interesul public vizează ordinea de drept, democrația, garantarea drepturilor și a libertăților persoanelor, precum și obligațiile acestora, satisfacerea necesităților sociale, realizarea competențelor autorităților publice, funcționarea lor legală și în bune condiții.

Legalitatea actului administrativ.

Legalitatea presupune respectarea formei și procedurii de emiterie a actelor administrative. Prin forma actului administrativ înțelegem modalitatea de exprimare a voinței juridice de către emitent ce se conturează în conținutul acestui act.

Procedura emiterii actelor administrative cuprinde mai multe activități ce pot fi grupate în trei faze:

✓ *activități pregătitoare* (culegerea, prelucrarea și transmiterea informației, întocmirea de rapoarte, referate etc);

✓ *activități concomitente emiterii actului* (motivarea, semnarea, ștampilarea, pregătirea extraselor pentru publicare etc);

✓ *activități posterioare emiterii actului* (comunicarea către persoane fizice și juridice interesate, afișarea, publicarea în presă etc).

Condițiile de legalitate ale actelor administrative pot fi grupate astfel:

- actul administrativ trebuie să fie emis de o autoritate competentă în limitele competenței sale;
- actul administrativ trebuie să fie emis în forma și potrivit procedurii stabilite de lege;
- conținutul actului administrativ trebuie să fie conform reglementărilor stabilite prin Constituția RM și celelalte acte normative în vigoare;
- actul administrativ trebuie să corespundă scopului urmărit de lege.

✚ *Efectele juridice ale actelor administrative*

Actele administrative sunt emise în scopul de a produce efecte juridice care se realizează din momentul *publicării* (în cazul actelor administrative normative) și cel al *comunicării* (în cazul actelor administrative individuale). Prin urmare, actele administrative produc efecte pentru viitor, sunt active și nu retroactive (A. Iorgovan, op.cit. p.318).

Există și unele excepții de la această regulă:

- actele administrative care prevăd o anumită dată ulterioară de la care intră în vigoare actele normative sau de la care produc efecte juridice cele individuale;
- actele administrative cu caracter retroactiv, respectiv cele care constată existența sau întinderea unor drepturi și obligații care au luat naștere anterior (actele declarative sau recognitive) ori inexistența lor.

Actele administrative produc efecte juridice până la momentul ieșirii lor din vigoare, care se face fie prin intervenția unui act juridic emis în acest scop, fie a unor fapte materiale prevăzute de lege care lipsesc de efecte juridice aceste acte. Actele administrative emise pentru *încetarea efectelor* unui act administrativ aparțin, de regulă, autorității emitente, autorității ierarhice acesteia, ori instanțelor judecătorești.

Modalitățile prin care încetează raporturile juridice administrative sunt prezentate schematic în Figura 14:

❖ *Anularea* actelor administrative este o operațiune juridică prin care autoritatea publică alta decât cea care a emis actul, face să înceteze producerea efectelor juridice, iar dacă acestea nu s-au produs, să nu se mai producă. Anularea actului administrativ o decide organul ierarhic superior sau instanța de judecată. Actul administrativ poate fi anulat în întregime sau parțial.

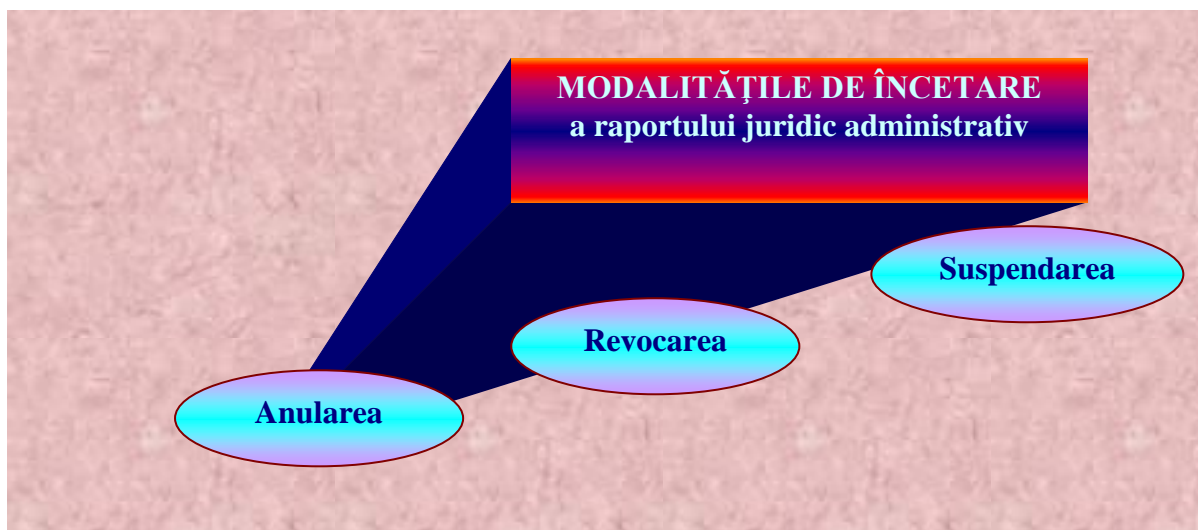

Fig.14. Modalitățile de încetare a actelor administrative

Anularea este o formă specifică de încetare a efectelor juridice ale actelor administrative, ea nu poate fi aplicată faptelor materiale juridice care produc transformări în lumea materială pentru că bunul transformat într-un fapt material nu poate fi readus în starea inițială printr-un act de anulare, ci, eventual, tot printr-un fapt material juridic. Actul juridic fiind o manifestare de voință va putea fi desființat în efectele lui juridice tot printr-o manifestare de voință (T.Drăgan, op.cit., p. 1172 – 174).

Doctrina menționează că în materia actelor administrative operează nulitatea absolută și cea relativă în funcție de interesul ocrotit de norma încălcată prin actul ilegal, de gravitatea viciilor de ilegalitate sau de opoziția care există între legile imperative și cele dispozitive (A. Iorgovan, op.cit., p.321).

Nulitatea ca și inexistența acestuia nu poate da forță juridică necesară actului emis, iar în cazul când acesta devine nul în urma unui alt act ierarhic superior în baza căruia a fost emis puterea juridică a actului se pierde, actul se dezinvestește.

Nulitatea actelor administrative presupune două forme de nulitate:

➤ *nulitatea absolută*- intervine când actul administrativ a fost emis cu încălcarea normelor juridice de fond și de procedură, ce privesc ocrotirea unui interes general (în acest caz nulitatea este privită ca o sancțiune și poate fi invocată de orice persoană interesată sau din oficiu);

➤ *nulitatea relativă* poate fi constatată în cazul când actul administrativ lezează doar un interes individual, sau în cazul când actul administrativ a fost

emis cu nerespectarea unor condiții de formă, sau este parțial ilegal (în aceste cazuri nulitatea poate fi invocată numai de persoanele lezate de acest act din oficiu).

Anularea unui act administrativ produce de regulă, efecte retroactive. În cazul în care actul a fost anulat pentru motivul că este:

- *illegal*, atunci efectele se produc numai pentru viitor, dar și pentru trecut, respectiv din momentul emiterii sale;
- *inoportun*, acesta produce efecte doar de la data emiterii actului de anulare, păstrându-și efectele anterioare.

Revocarea actelor administrative reprezintă un mod de încetare a efectelor juridice ale acestor acte și poate fi determinată de următorii factori:

a) în cazul în care este necesară modificarea actului administrativ se constată ilegalitatea acestuia ca urmare a emiterii ulterioare a unui alt act administrativ ierarhic superior și necesitatea de a-l aduce în concordanță cu ultimul;

b) în cazul în care actele sunt lovite de nulitate.

Revocarea ca și anularea are, drept consecință stingerea raporturilor juridice care au luat naștere pe baza actului revocat.

❖ *Suspendarea* constituie o altă modalitate de încetare, temporară, a efectelor juridice ale actelor administrative și poate fi determinată din mai multe motive:

a) *contestarea legalității* - în cazurile prevăzute de lege depunerea plângerii suspendă aplicarea actului administrativ;

b) *la decizia instanței de judecată* - în cazul când suspendarea nu se face de drept dacă s-a contestat actul, persoanele interesate putând cere instanței să suspende actul administrativ pentru a evita provocarea unei daune;

c) *în cazul schimbării condițiilor de fapt după emiterea actului* - se pune sub semnul întrebării legalitatea pe considerente de oportunitate;

d) *din necesitatea de a pune de acord* actul administrativ cu alte acte juridice cu forță juridică superioare emise ulterior;

e) la decizia organului ierarhic superior sau a organului care l-a emis, în urma unui control și numai când există motive serioase pentru a fi suspendat;

f) suspendarea actului poate fi aplicată *ca o măsură de pedeapsă* - de exemplu retragerea temporară a licenței, sau a permisului de conducere etc.

Încetarea suspendării intervine în următoarele cazuri:

✓ în momentul în care actul administrativ suspendat este revocat de autoritățile competente, ca urmare a constatării caracterului său ilegal sau inoportun prin intermediul unui act administrativ de revocare (T. Drăgan, op.cit., p.294);

✓ ca o consecință a repunerii în vigoare a actului administrativ, întrucât s-a constatat că este ilegal, fiind necesară și în acest caz intervenția unui act administrativ;

✓ de drept, respectiv acele acte administrative suspendate pentru inoportunitate, în cazurile în care împrejurările de fapt care au determinat ca executarea actului să fie inoportună, a dispărut;

✓ la hotărârea instanței de judecată.

O altă modalitate de încetare a efectelor juridice ale actelor administrative este realizată prin *fapte materiale prevăzute de lege*, caz în care trebuie să se facă distincția între actele administrative cu caracter normativ și cele cu caracter individual.

Actele administrative normative cuprind norme generale și impersonale care nu-și epuizează efectele printr-o singură aplicare, astfel încât ele nu-și vor pierde valabilitatea prin producerea transformării în lumea materială înconjurătoare. Excepție de la această regulă o fac actele administrative normative temporare, ale căror efecte juridice încetează prin împlinirea termenului, fapt material, pentru care au fost emise (R. N. Petrescu, op.cit., p.225).

Actele administrative individuale privesc anumite persoane dinainte determinate și astfel, efectele juridice pe care le produc se epuizează printr-o singură aplicare sau o aplicare repetată, limitată însă la un anumit număr de cazuri.

✚ *Contractul administrativ* este contractul care poate da naștere, modifica sau stinge un raport juridic de drept public, dacă legea nu prevede altfel (Art.13 din Codul Administrativ al RM).

✚ Printre principalele contracte de această natură putem exemplifica:

▪ *contractul de lucrări publice* (ce poate avea ca obiect efectuarea unei lucrări sau construcții imobiliare publice);

- *contractul de concesiunea unui serviciu public* (ce poate avea ca obiect organizarea și exploatarea unui serviciu public);
- *contractul administrativ de transport* (al cărui obiect poate fi efectuarea de transporturi pentru stat).

În ceea ce privește *formarea* contractelor administrative, le în general se încheie tot sub forma unei oferte urmată de acceptare, însă, valabilitatea acestora se subordonează, în privința administrației, la o serie de condiții și forme speciale referitoare la competența autorităților publice contractante, la alegerea co – contractantului particular și la procedura instituită în acest sens, care este de cele mai multe ori *adjudecarea*.

Un raport juridic în domeniul dreptului public poate fi întemeiat, modificat sau stins prin contract administrativ, dacă aceasta nu contravine prevederilor legii. În special, autoritatea publică poate încheia, în locul emiterii unui act administrativ individual, un contract administrativ cu persoana căreia i-ar fi adresat actul administrative.

Contractul de împăcare este un contract de drept public prin care, în baza unei cedări reciproce, în rezultatul unei aprecieri raționale a stării de fapt sau de drept, se înlătură o incertitudine existentă.

Contractul de drept public prin care partenerul contractual se obligă față de autoritatea publică să execute o contraprestație poate fi încheiat dacă în contract contraprestația se convine pentru un anumit scop și-i va servi autorității publice la realizarea sarcinilor sale publice. Conform tuturor circumstanțelor, contraprestația trebuie să fie adecvată și să se afle în legătură obiectivă cu prestația contractuală a autorității publice.

Un contract administrativ este nul dacă nulitatea rezultă din aplicarea corespunzătoare a prevederilor de drept civil.

Un contract administrativ este nul și atunci când:

- a) un act administrativ individual cu conținut corespunzător ar fi nul;
- b) un act administrativ individual cu conținut corespunzător ar fi ilegal din cauza unei încălcări a dreptului material despre care cunoșteau părțile care au încheiat contractul;

c) nu au fost întrunite premisele pentru încheierea unui contract de împăcare și un act administrativ individual cu conținut corespunzător ar fi ilegal din cauza unei încălcări a dreptului material;

d) autoritatea publică lasă să-i fie promisă o contraprestație inadmisibilă conform art. 156 din Cod

Dacă nulitatea se referă doar la o parte din contractul administrativ, atunci doar această parte a contractului este nulă, restul contractului fiind valabil dacă se presupune că un astfel de contract ar fi fost încheiat și fără partea nulă.

Dacă după încheierea contractului administrativ situația care a stat la baza încheierii lui s-a schimbat într-atât de considerabil încât părțile, prevăzând această schimbare, nu ar fi încheiat contractul sau l-ar fi încheiat în alte condiții, atunci, luând în considerare toate împrejurările situației survenite, în special repartizarea contractuală sau legală a riscurilor, poate fi cerută ajustarea contractului în măsura în care nu se poate pretinde unei părți menținerea neschimbată a contractului. Prevederile art. 623 din Codul civil se aplică corespunzător (Art.159 din Codul Administrativ).

Cu privire la executarea și la efectele acestor contracte, se reflectă mai mult un regim juridic deosebit de cel de drept privat, întrucât condițiile de exercitare sunt mult mai riguroase, iar sancțiunile mai energice.

 Contenciosul administrativ. În conformitate cu dispozițiile art. 20 din Codul administrativ al RM „dacă printr-o activitate administrativă se încalcă un drept legitim sau o libertate stabilită prin lege, acest drept poate fi revendicat printr-o acțiune în contencios administrativ, cu privire la care decid instanțele de judecată competente pentru examinarea procedurii de contencios administrativ, conform acestui cod”.

Potrivit art. 23 (3) al aceluiași cod „atât în cadrul procedurii administrative, cât și în cadrul procedurii de contencios administrativ sau ca rezultat al acestora, nicio persoană nu poate beneficia de privilegii, nu poate fi dezavantajată, lipsită de drepturi sau scutită de obligații pe motiv de rasă, origini familiale, sex, limbă, cetățenie, apartenență etnică, religie, convingeri politice sau ideologice, educație, situație economică, condiție socială”.

Procedura prealabilă urmărește scopul de a verifica legalitatea actelor administrative individuale. Cererea prealabilă poate fi îndreptată spre:

a) anularea în tot sau în parte a unui act administrativ individual ilegal sau nul;

b) emiterea unui act administrativ individual.

Cererea prealabilă se depune în scris la autoritatea publică emitentă.

Potrivit art.164 al.3 și 4 din același Cod, dacă cererea prealabilă se depune la autoritatea publică ierarhic superioară, aceasta transmite neîntârziat autorității emitente cererea prealabilă și o eventuală cerere de suspendare a executării actului administrativ individual. Ziua depunerii cererii la autoritatea publică ierarhic superioară se consideră ziua depunerii cererii la autoritatea publică emitentă. Termenul de soluționare a cererii de suspendare a executării actului administrativ individual prevăzut la art. 172 alin. (3) începe să curgă din data înregistrării cererii la autoritatea publică emitentă. Dacă nu este denumită ca atare, o cerere prealabilă nu poate fi respinsă din acest motiv dacă este clară intenția de apărare împotriva unei decizii care are ca obiect emiterea unui act administrativ individual.

✚ *Procedura administrativă* – trebuie să se realizeze într-un mod simplu, adecvat, rapid, eficient și corespunzător scopului. Actele administrative individuale și operațiunile administrative scrise trebuie să fie motivate. Procedura administrativă se structurează astfel încât participanții să poată înțelege fiecare etapă a procedurii. Dacă este necesară contribuția unui participant, acestuia i se comunică neîntârziat, într-un limbaj clar și ușor de înțeles, acțiunile care trebuie întreprinse (Art.32. al 1 dn Codul Administrativ al RM).

În Figura 15 reflectăm schematic principiile procedurii de contencios administrativ.

Primul principiu constă în obligația instanței de judecată competente de a soluționa acțiunile în contencios administrativ cu respectarea principiului supremației dreptului, în conformitate cu care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui sînt considerate valori supreme și sunt garantate de stat (Art.36 din Codul Administrativ al RM).

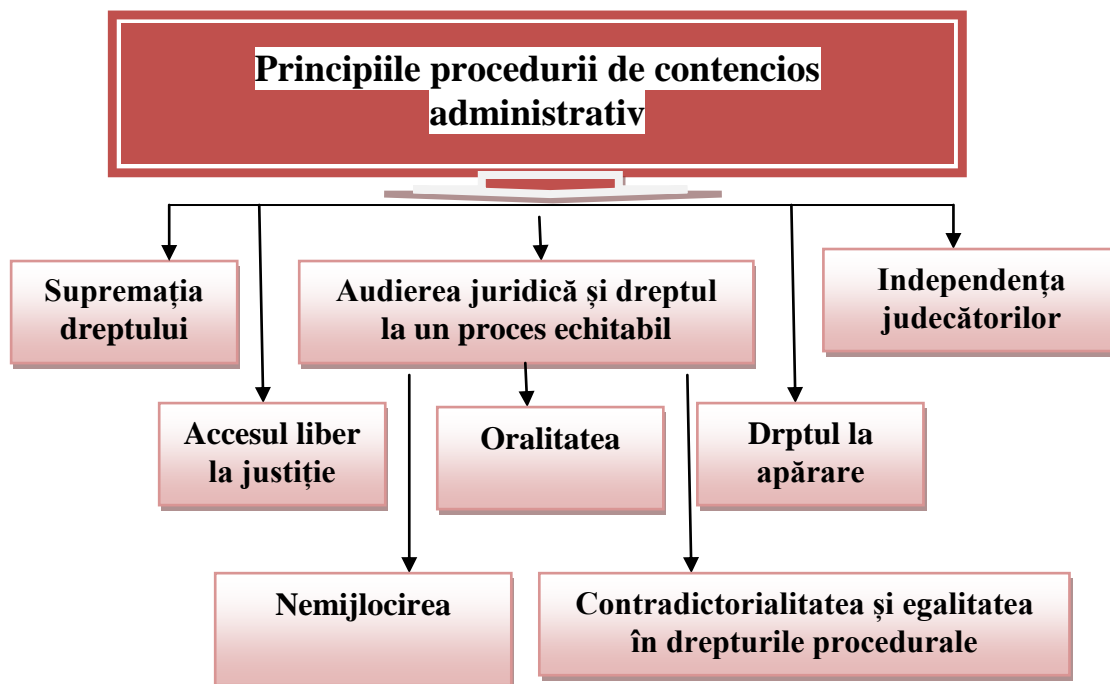

Figura 15. Principiile procedurii de contencios administrativ

La înfăptuirea controlului judecătoresc asupra activității administrative, instanțele de judecată competente și judecătorii competenți sunt independenți și se supun numai legii iar orice imixtiune în activitatea de judecată este inadmisibilă și atrage răspunderea prevăzută de lege.

Înainte de fiecare decizie judecătorească pe fond, participanților la proces li se oferă posibilitatea de a-și expune punctul de vedere. Audierea poate fi făcută verbal sau în scris. De asemenea, orice persoană are dreptul la judecarea cauzei în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanță de judecată independentă, imparțială și instituită prin lege. În acest scop, instanța de judecată este obligată să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a procesului.

Controlul judecătoresc al activității administrative este garantat și nu poate fi îngădit. De asemenea și dreptul la apărare este garantat.

Dezbaterile judiciare în cauzele de contencios administrativ se desfășoară verbal, dacă legea nu prevede altfel. Probele se administrează nemijlocit de către instanța de judecată competentă care soluționează litigiul, dacă legea nu prevede altfel. Examinarea judiciară a cauzelor de contencios administrativ se desfășoară în baza principiului contradictorialității și al egalității în drepturi procedurale a

participanților la proces. Termenul general în care o procedură administrativă trebuie finalizată este de 30 de zile, dacă legea nu prevede altfel.

Etapele procedurii administrative sunt reflectate în Figura 16.

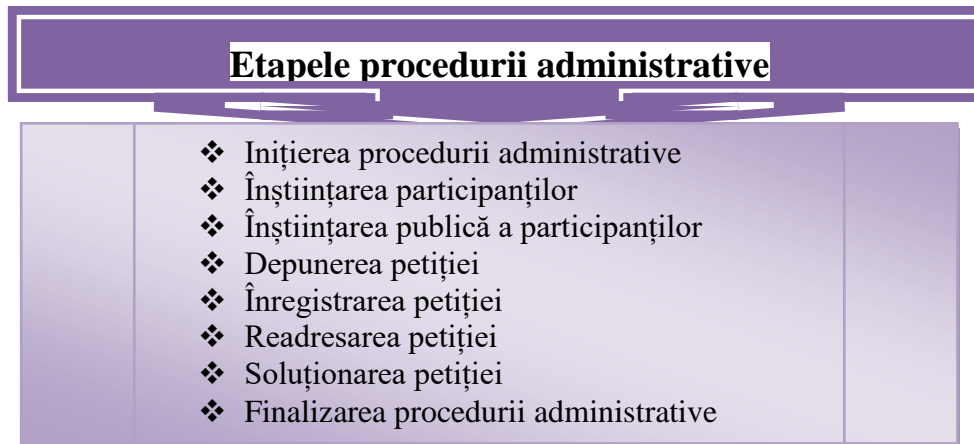

Figura 16. Etapele procedurii administrative

Art.75 din Codul Administrativ al RM reglementează conținutul petiției:

- a) numele și prenumele sau denumirea petiționarului;
- b) domiciliul sau sediul petiționarului și adresa de poștă electronică dacă se solicită răspuns pe această cale;
- c) denumirea autorității publice;
- d) obiectul petiției și motivarea acesteia;
- e) semnătura petiționarului ori a reprezentantului său legal sau împuternicit, iar în cazul petiției transmise în formă electronică – semnătura electronică.

Nerespectarea acestui conținut, atrag anumite sancțiuni.

Cheltuielile procedurii administrative se compun din taxele pentru desfășurarea procedurii administrative și din spezele aferente acesteia. Taxele ce urmează a fi percepute în baza legii de la petiționari au ca scop doar acoperirea cheltuielilor efective ale autorității publice în cadrul procedurii administrative. Nu pot fi percepute taxe pentru exercitarea atribuțiilor autorităților publice care trebuie realizate din oficiu sau în mod obligatoriu (Art.116 din Codul Administrativ al RM).

Un act administrativ individual emis sau confirmat în scris trebuie să cuprindă potrivit art. 120 din același cod următoarele elemente:

- a) numele/denumirea autorității publice care a emis actul administrativ;
- b) numele colaboratorului autorității publice care a emis actul administrativ;

- c) numele destinatarului actului administrativ;
- d) data la care a fost emis actul administrativ;
- e) decizia luată (partea dispozitivă a actului administrativ);
- f) motivarea deciziei luate, inclusiv indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrativ;
- g) decizia cu privire la cheltuieli;
- h) informația cu privire la exercitarea căilor de atac;
- i) semnătura colaboratorului autorității publice care a emis actul administrativ.

Prin emiterea unui act administrativ individual se înțelege atât emiterea lui de către prim-ministru și autoritățile publice cu conducere unipersonală, cât și adoptarea lui de către Guvern și autoritățile publice cu conducere colegială.

În exercitarea dreptului discreționar atribuit, autoritățile publice trebuie să acționeze cu bună-credință în limitele legal stabilite și cu respectarea scopului pentru care le-a fost atribuit dreptul.

Un act administrativ individual emis în baza dreptului discreționar al autorității publice poate avea dispoziții adiționale.

Conform Art.138 al.4, dispozițiile adiționale admisibile sunt:

- a) limitarea în timp (o facilitate sau o obligație începe sau încetează într-un anumit moment ori este valabilă o anumită perioadă);
- b) condiționarea (survenirea sau încetarea unei facilități sau a unei obligații depinde de survenirea unui eveniment viitor);
- c) obligarea (destinatarul actului administrativ individual este obligat la acțiune, tolerare sau inacțiune);
- d) rezerva obligării (autoritatea publică își rezervă dreptul de stabilire, modificare sau completare a unei obligații);
- e) rezerva revocării (autoritatea publică își rezervă dreptul de revocare a unui act administrativ individual).

 Executarea actelor administrative individuale ale contractului administrativ

În conformitate cu Art.171 din Codul Administrativ al RM executarea se realizează de către autoritatea publică care a emis actul administrativ individual sau a încheiat contractul administrativ, dacă legea nu prevede altfel. În cazul în

care executarea se face împotriva autorității publice în baza unui contract administrativ, competența îi aparține instanței de apel. La cererea autorității publice competente, autoritățile publice cu atribuții în domeniul ordinii publice sunt obligate să acorde sprijinul necesar executării. Actele administrative individuale sunt executorii din momentul survenirii obligativității lor, cu excepția cazului când executarea lor este suspendată prin decizia autorității publice sau prin act judecătoresc de dispoziție. Dacă se depune o cerere de suspendare a executării actului administrativ individual, acesta poate fi executat doar după soluționarea cererii respective.

Dacă un act administrativ individual defavorabil este contestat cu cerere prealabilă, autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui pînă la finalizarea procedurii prelabile (Art.172 al 1 din același cod).

Art. 173 stabilește că executarea în baza unui contract administrativ presupune că:

- a) partenerul contractual s-a supus executării imediate pentru prestația cu privire la care urmează executarea;
- b) prestația este scadentă;
- c) partenerul contractual interesat, după trecerea termenului de scadență, a fost somat să realizeze prestația în termen de o săptămînă.

Pentru prescripția obligațiilor asumate prin contract administrativ se aplică corespunzător dispozițiile referitoare la prescripția obligațiilor din contractele civile.

 Responsabilitatea și răspunderea administrativă prezintă o importanță deosebită teoretică și practică, întrucât ea creează pe de o parte, posibilitatea pentru administrații să obțină reparații pentru prejudiciile imputabile puterii publice, ceea ce constituie un element esențial al statului de drept iar, pe de altă parte, teoria responsabilității reflectă o formă de civilizație.

Repararea unor prejudicii presupune luarea în calcul a două probleme esențiale:

➤ *titularul responsabilității administrative* (administrația, ce acționează însă, numai prin persoane fizice, care sunt funcționarii publici, autori concreți ai pagubelor imputabile activității administrative);

➤ *întinderea responsabilității administrative* (poate fi mai mult sau mai puțin largă, în funcție, mai ales de caracterele faptului producător de prejudicii, dar și al naturii funcției publice din momentul în care prejudiciul a fost cauzat).

Condițiile de existență a responsabilității administrative sunt:

- existența prejudiciului și posibilitatea atribuirii lui unei persoane determinate;
- imputabilitatea prejudiciului;
- un fapt generator ce prezintă anumite caractere juridice de unde decurge obligația de a-l repara.

Orice responsabilitate atrage, în sarcina titularului, obligația de a furniza victimei o reparație, compensând prin aceasta prejudiciul creat. Astfel, se poate proceda la *repararea în natură* (restabilirea lucrurilor în starea în care ele erau dacă prejudiciul nu s-ar fi produs) și *indemnizația* (prin care se alocă victimei o sumă de bani echivalentă cu prejudiciul creat).

Fenomenul contravențional și regimul său juridic în materia contravențiilor reprezintă un alt domeniu important al răspunderii juridice care se constituie într-o instituție juridică a dreptului administrativ, respectiv, răspunderea administrativ – contravențională.

Răspunderea contravențională reprezintă potrivit concepției lui A. Iorgovan, o formă atipică a răspunderii administrative, iar contravenția, o formă de manifestare a ilicitului administrativ, cea mai gravă formă a sa, iar regimul juridic, un regim juridic al dreptului administrativ.

Particularitățile specifice răspunderii administrative sunt:

- survine numai pentru o contravenție administrativă, comisă de o persoană fizică responsabilă, care a atins o anumită vârstă;
- acest tip de răspundere este prevăzut de normele dreptului administrativ, care se conțin în izvoarele ramurii de drept administrativ;
- există o singură grupă specială de organe (persoane oficiale), împuternicite să examineze cazurile cu privire la contravențiile administrative;
- pentru săvârșirea contravențiilor administrative sunt prevăzute sancțiuni administrative concrete;
- procedura de aplicare a sancțiunilor administrative este simplă și operativă.

Contravenția poate fi definită ca fiind fapta săvârșită cu vinovăție, și care prezintă un pericol social mai redus decât infracțiunea fiind prevăzută și sancționată ca atare prin legi sau prin acte normative ale organelor anume arătate de lege și acte ale autorităților administrației publice locale.

La răspundere administrativă pot fi trase persoanele care până în momentul comiterii contravenției au atins vârsta de 18 ani. Față de persoanele în vârstă de la 16 la 18, care au comis contravenții administrative, se aplică măsuri prevăzute de Regulamentul comisiilor pentru minori din cadrul autorității administrației publice locale pentru problemele minorilor (art.16 al.3 din Codul contravențional al Republicii Moldova , Monitorul Oficial 3-6/15, 16.01.2009).

În conformitate cu art.16 al. (6) din același cod „persoana cu funcție de răspundere (persoană căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat, autoritate publică centrală sau locală, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin lege, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție, organizatorice ori economice) este pasibilă de răspundere contravențională pentru săvârșirea unei fapte prevăzute de prezentul cod în cazul:

- a) folosirii intenționate a atribuțiilor sale contrar obligațiilor de serviciu;
- b) depășirii vădite a drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege;
- c) neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu.

Iar potrivit al. (7) în lipsa condițiilor enunțate la alin.(6), persoana cu funcție de răspundere vinovată de săvârșirea unei contravenții răspunde conform dispozițiilor generale”.

Sancțiunea administrativă reprezintă o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare ce se aplică, în numele legii, persoanei care a săvârșit o contravenție (art.32 din Codul contravențional al RM). Sancțiunile contravenționale regelemntate de același cod la art. 32, al. 2, lit. a –h sunt după cum urmează:

- a) avertismentul;
- b) amenda;
- c) privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate;
- d) privarea de dreptul de a deține anumite funcții;

- e) aplicarea punctelor de penalizare;
- f) privarea de dreptul special (dreptul de a conduce vehicule, dreptul de a deține armă și de portarmă);
- g) munca neremunerată în folosul comunității;
- h) arestul contravențional.

Privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, privarea de dreptul de a deține anumite funcții și punctele de penalizare pot fi aplicate și ca sancțiuni complementare (al.3).

Minorii pot fi sancționați complementar doar cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate (al.4).

Sancțiunile contravenționale aplicabile persoanei juridice sunt conform al. (5):

- a) amenda;
- b) privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate.

4.3. Dreptul penal

Termenul "drept penal" este folosit pentru a denumi atât dreptul penal ca ramură a sistemului de drept, precum și știința dreptului penal, ca ramură a științelor juridice, care studiază respectiva ramură a dreptului.

Dreptul penal poate fi definit ca ramură a științelor juridice care studiază instituțiile fundamentale privitoare la criminalitate și la reacția socială în raport cu aceasta.

Ca ramură de drept, dreptul penal reprezintă ansamblul normelor juridice reglementează relațiile de apărare socială prin interzicerea infracțiunilor, sub sancțiuni specifice, denumite pedepse, a acțiunilor sau inacțiunilor periculoase, pentru valorile sociale, în scopul apărării acestor valori, fie prin prevenirea infracțiunilor, fie prin aplicarea pedepselor persoanelor care le săvârșesc.

 Izvoarele dreptului penal sunt constituite, în principal, din Codul Penal și unele legi care completează tabloul izvoarelor dreptului penal.

Codul Penal este principalul izvor al dreptului penal, deoarece cuprinde, practic, toate normele penale generale, cu caracter de principii fundamentale, generale și instituționale, precum și cea mai mare parte din normele speciale.

Pot constitui izvoare ale dreptului penal, în anumite condiții, tratatele și convențiile internaționale în domeniul prevenirii și combaterii criminalității, încheiate de Republica Moldova cu alte state ori la care a aderat.

✚ Reglementarea prin norme ale dreptului penal a relațiilor de apărare socială dă acestor relații forma specifică de *raporturi juridice de drept penal*. Raporturile juridice penale pot fi definite, ca relații de apărare socială, reglementate prin norme ale dreptului penal.

Existența raporturilor juridice este determinată de existența dreptului penal ca ramură de drept, iar normele dreptului penal, conțin toate elementele raporturilor juridice, care iau naștere în temeiul acestora.

Raporturile juridice penale se prezintă, ca fiind normele dreptului penal acțiune, în sensul că ele sunt rezultatul acțiunii normelor dreptului penal asupra relațiilor de apărare socială și totodată singura modalitate de exercitare a acestor acțiuni.

Elementele raportului juridic penal sunt: subiectele, conținutul și obiectul raportului juridic respectiv.

În dreptul nostru penal, la nivelul conștiinței și voinței publice, se reflectă necesitatea apărării sociale și se impune comportamentul necesar în acest scop, determinându-se conduita ce trebuie adoptată cu diferitele valori sociale și obligativitatea respectării sale, exprimate prin sancțiunea prevăzută pentru nerespectarea ei.

Legea penală, reglementând relații de apărare socială, se adresează oamenilor, fiindcă relațiile de apărare socială sunt relații între oameni. Reglementarea juridică penală vizează conduita oamenilor în cadrul acestor relații, în vederea apărării valorilor sociale.

Obiectul raportului juridic penal este alcătuit din conduita ce urmează să fie obținută în cadrul său și cu privire la care sunt create și se exercită drepturile și se îndeplinesc obligațiile care formează conținutul acestui raport.

✚ *Infrațiunea ca instituție juridică.*

Potrivit art. 14 al. 1) din Codul penal al RP infrațiunea este fapta omului, un act de conduită exterioară a acestuia, interzis de lege sub sancțiune specifică, represivă, care este pedeapsa. Infrațiunea este singurul temei legal al răspunderii penale.

Astfel, trăsăturile infracțiunii sunt:

➤ existența unei fapte a omului, care poate fi săvârșită printr-o acțiune sau inacțiune, prin acte de conduită exterioară. Fapta trebuie să fie a omului, să-i fie imputabilă, să producă urmări dăunătoare;

➤ ea trebuie să constituie un pericol social pentru societate;

➤ fapta să fie săvârșită cu vinovăție.

Vinovăția se referă la latura subiectivă a infracțiunii.

Latura subiectivă a conduitei omului este caracterizată de doi factori inerenți vieții psihice a persoanei și anume: conștiința ca factor intelectual și voința ca factor volitiv.

Conștiința este factorul intelectual prin care persoana este conștientă de dorințele sau trebuințele sale, de modul în care acestea ar putea fi satisfăcute, de mijloacele necesare, de acțiunea sau inacțiunea pe care ar urma să o îndeplinească pentru a-și realiza scopul. Deci în conștiință apare ideea de a săvârși infracțiunea. Factorul de conștiință permite persoanei să-și dea seama și de urmările dăunătoare faptei sale, pe care dorește să o execute.

Voința este facultatea psihică a omului prin care sunt mobilizate și orientate conștient energiile fizice ale omului în vederea îndeplinirii actului de conduită exterioară. Voința de a săvârși actul de conduită (infracțiunea) face ca acest act să fie atribuit, să aparțină persoanei care l-a săvârșit. Persoana a acționat liber.

Formele vinovăției sunt:

a) *intenția* - este o formă a vinovăției ce se caracterizează prin cunoașterea de către cel care săvârșește o faptă penală că aceasta prezintă pericol social și produce rezultate dăunătoare, pe care le dorește, iar în cazul în care nu dorește acceptă totuși producerea lui. Potrivit art. 17 din Codul Penal al RM „se consideră că infracțiunea a fost săvârșită cu intenție dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau admitea, în mod conștient, survenirea acestor urmări”. Deci cel care săvârșește o faptă penală cu intenție prevede rezultatul faptei sale, datorită unei erori de fapt sau unei întâmplări imprevizibile (caz fortuit), nu există intenție, ci eventual culpă. Intenția poate fi:

✓ *directă* - există în situația când făptuitorul își reprezintă acțiunea sa,

modul de înfăptuire, rezultatul socialmente periculos la care duce fapta sa și în aceste condiții el urmărește producerea acelui rezultat;

✓ *indirectă* - există în situația când făptuitorul prevede rezultatul socialmente periculos al faptei sale, deși nu urmărește producerea lui, săvârșește totuși fapta, acceptând eventualitatea producerii lui.

b) *imprudența*. În conformitate cu art.18 din CP al RM ”se consideră că infracțiunea a fost săvârșită din imprudență dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate ori nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă”.

c) *Infracțiunea săvârșită cu două forme de vinovăție*. În acest caz, „drept rezultat al săvârșirii cu intenție a infracțiunii, se produc urmări mai grave care, conform legii, atrag înăsprirea pedepsei penale și care nu erau cuprinse de intenția făptuitorului, răspunderea penală pentru atare urmări survine numai dacă persoana a prevăzut urmările prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate sau dacă persoana nu a prevăzut posibilitatea survenirii acestor urmări, deși trebuia și putea să le prevadă. În consecință, infracțiunea se consideră intenționată” (art.19 CP).

d) *Fapta săvârșită fără vinovăție (cazul fortuit)*. În art.20 CP se stipulează că „fapta se consideră săvârșită fără vinovăție dacă persoana care a comis-o nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile și, conform circumstanțelor cauzei, nici nu trebuia sau nu putea să le prevadă”.

❖ *Conținutul infracțiunii* se referă la totalitatea elementelor constitutive ale acesteia și anume:

- *actul de conduită al unei persoane* (latura obiectivă și latura subiectivă);
- *valoarea socială și relațiile corespunzătoare acestei valori* împotriva cărora se îndreaptă actul de conduită (obiectul infracțiunii);
- *subiecții actului de conduită* (persoane care au săvârșit infracțiunea-infractorul și persoana care au suferit de pe urma infracțiunii - partea vătămată).

Conținutul juridic al infracțiunii reprezintă totalitatea condițiilor cerute de norma încriminatoare pentru existența unei anumite infracțiuni.

Conținutul constitutiv reprezintă condițiile referitoare la actul de conduită pe care trebuie să-l realizeze infractorul și care constituie infracțiunea.

Conținutul de bază reprezintă condițiile necesare pentru existența infracțiunii în configurația tipică.

Conținutul de agravare sau atenuare se referă la variante de agravare sau atenuare ale aceleiași infracțiuni.

Conținutul integral sau tipic se referă la toate condițiile ce alcătuiesc conținutul juridic și conținutul constitutiv

Conținutul trunchiat se referă numai la anumite faze ale infracțiunii (tentativa, actele preparatorii).

❖ *Obiectul infracțiunii*

Constă în anumite valori sociale prin care se aduc vătămări relațiilor sociale prin care se amenință existența societății.

Obiectul juridic reprezintă obiectul propriu-zis al infracțiunii, adică valorile și relațiile sociale amenințate sau vătămate efectiv prin săvârșirea faptei, ocrotite prin încriminarea acesteia.

Obiectul material reprezintă entitatea materială (un obiect sau un lucru oarecare, corpul persoanei etc.) asupra căreia se îndreaptă materialitatea actului de conduită energie fizică a făptuitorului, amenințându-l cu pericol social de vătămare materială sau provocându-i efectiv o astfel de vătămare.

❖ *Subiectul infracțiunii*

Participanți la săvârșirea unei infracțiuni sunt persoanele implicate în săvârșirea sa, fie prin comiterea unei fapte penale, fie prin suportarea consecințelor răului cauzat prin săvârșirea infracțiunii. Potrivit art.21 Codul penal al RM (în vigoare din 24.05.2009, republicat, Monitorul Oficial 128-129/1012 din 13.09.2002) se disting următorii subiecți sau participanți în calitate de autor, organizator, instigator sau complice:

❖ sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani (art.21 al.1);

❖ persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.145,

147, 151, 152 alin.(2), art.164, 166 alin.(2) și (3), art.171, 172, 175, 186-188, 189 alin.(2), (3) și (4), art.190 alin.(2) și (3), art.192 alin.(2), art.195, 196 alin.(4), art.197 alin.(2), art.212 alin.(3), art.217 alin.(4) lit.b), art.217¹ alin.(3) și alin.(4) lit.b) și d), art.217³ alin.(3) lit.a) și b), art.217⁴, art.217⁶ alin.(2), art.260, 268, 270, 271, 273 alin.(2) și (3), art.275, 280, 281, 283-286, 287 alin.(2) și (3), art.288 alin.(2), art.290 alin.(2), art.292 alin.(2), art.305, 317 alin.(2), art.342, 350 (art.21 al.2);

❖ persoana juridică, cu excepția autorităților publice, este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă există una din următoarele condiții (art.21 al.3):

a) persoana juridică este vinovată de neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a dispozițiilor directe ale legii, ce stabilesc îndatoriri sau interdicții pentru efectuarea unei anumite activități;

b) persoana juridică este vinovată de efectuarea unei activități ce nu corespunde actelor de constituire sau scopurilor declarate;

c) fapta care cauzează sau creează pericolul cauzării de daune în proporții considerabile persoanei, societății sau statului a fost săvârșită în interesul acestei persoane juridice sau a fost admisă, sancționată, aprobată, utilizată de organul sau persoana împuternicită cu funcții de conducere a persoanei juridice respective.

❖ persoanele juridice, cu excepția autorităților publice, răspund penal pentru infracțiunile pentru săvârșirea cărora este prevăzută sancțiune pentru persoanele juridice în partea specială din prezentul cod (art.21 al.4).

a) *Subiect activ* al infracțiunii, adică persoana care săvârșește în mod nemijlocit sau care participă la săvârșirea unei fapte prevăzută de legea penală care constituie infracțiune. Aceștia conform art. 42 din Codul penal al RM pot fi:

- *autorul* (persoana care săvârșește în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală, precum și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul persoanelor care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de prezentul cod);

- *organizatorul* (persoana care a organizat săvârșirea unei infracțiuni sau a dirijat realizarea ei, precum și persoana care a creat un grup criminal organizat sau o organizație criminală ori a dirijat activitatea acestora);

- *instigatorul* (persoana care, prin orice metode, determină o altă persoană să săvârșească o infracțiune);

- *complicele* (persoana care a contribuit la săvârșirea infracțiunii prin sfaturi, indicații, prestare de informații, acordare de mijloace sau instrumente ori înlăturare de obstacole, precum și persoana care a promis dinainte că îl va favoriza pe infractor, va tăinui mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracțiunii, urmele acestora sau obiectele dobândite pe cale criminală ori persoana care a promis din timp că va procura sau va vinde atare obiecte).

b) *Subiect pasiv* al infracțiunii sau partea vătămată este persoana fizică sau juridică, titulară a valorii sociale împotriva căruia s-a îndreptat infracțiunea și care suferă răul cauzat prin infracțiune.

În funcție de gradul de coordonare a participanților la săvârșirea infracțiunii și în conformitate cu art.43 al CP există următoarele forme de participare:

a) *participație simplă* – art.44 / CP (la săvârșirea ei au participat în comun, în calitate de coautori, două sau mai multe persoane, fiecare realizând latura obiectivă a infracțiunii);

b) *participație complexă* – art.45 / CP (la săvârșirea ei participanții au contribuit în calitate de autor, organizator, instigator sau complice).

c) *grup criminal organizat* – art.46 / CP (este o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni).

d) *organizație (asociație) criminală* – art.47 / CP (o reuniune de grupuri criminale organizate într-o comunitate stabilă, a cărei activitate se întemeiază pe diviziune, între membrii organizației și structurile ei, a funcțiilor de administrare, asigurare și executare a intențiilor criminale ale organizației în scopul de a influența activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a o controla, în alte forme, în vederea obținerii de avantaje și realizării de interese economice, financiare sau politice).

Săvârșirea infracțiunii poate parcurge mai multe faze pe drumul ei spre producerea rezultatului socialmente periculos: faza internă, de concepție, de pregătire (latura subiectivă) și faza externă, de execuție (latura obiectivă).

❖ Formele infracțiunii sunt evidențiate în Figura 17:

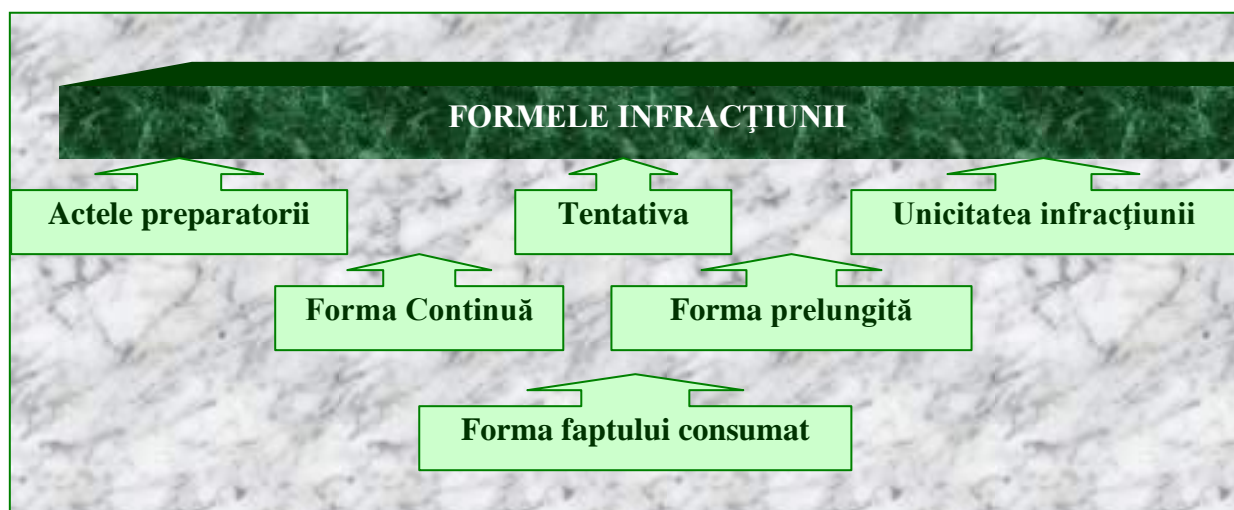

Figura 17. Formele infracțiunii

✓ *forma actelor preparatorii*: pregătirea materială pentru săvârșirea faptei, cum ar fi procurarea mijloacelor pentru înfăptuirea infracțiunii, asigurarea mijloacelor de transport, a locului de refugiu ori depozitarea bunurilor sustrase, înlăturarea obstacolelor existente în calea săvârșirii infracțiunii, culegerea de informații, studierea locului și a împrejurărilor în care să se săvârșească fapta etc.;

✓ *forma tentativei* - punerea în executare a hotărârii de săvârșire a infracțiunii, însă executarea ei a fost întreruptă sau nu și-a produs efectul;

✓ *forma unică a infracțiunii* – reprezintă o acțiune (inacțiune) sau un sistem de acțiuni (inacțiuni) care se califică conform dispoziției unei singure norme a legii penale;

✓ *forma continuă* - reprezintă forma infracțiunii caracterizată de fapta săvârșită neîntrerupt, pe un timp nedeterminat, a activității infracționale;

✓ *forma prelungită* a infracțiunii - fapta săvârșită cu intenție unică, caracterizată prin două sau mai multe acțiuni infracționale identice, comise cu un singur scop, alcătuind în ansamblu o infracțiune;

✓ *forma faptului consumat* - infracțiunea se consumă în momentul când se produce rezultatul necesar, urmărit de infractor, respectiv dacă fapta săvârșită întrunește toate semnele constitutive ale componenței de infracțiune.

❖ *Unitatea și pluralitatea de infracțiune.*

Există unitate de infracțiune în situația în care, în activitatea desfășurată de o persoană identificăm conținutul unei singure infracțiuni. Distingem:

➤ *unitate naturală* - se întemeiază pe unitatea faptei care constituie elementul material al infracțiunii, în cazul acestei unități se face distincție între trei tipuri de infracțiune:

a) infracțiuni simple- al cărei element material constă dintr-o activitate unică sau dintr-un fapt simplu, adică într-o acțiune sau inacțiune momentană care produce rezultatul tipic al infracțiunii. De exemplu: uciderea unei persoane printr-un singur foc de armă sau vătămarea corporală printr-o singură lovitură de cuțit;

b) infracțiuni continue - al cărei element material constituind o singură acțiune sau inacțiune se prelungește (continuă) în timp în chip natural, chiar după momentul consumării, până când încetează activitatea infracțională. De exemplu: furtul de curent electric, abandonul de familie, dezertarea din armată etc.;

c) infracțiunea deviată - al cărei element constă în devierea acțiunii datorită greșelii făptuitorului de la obiectul sau persoana împotriva căreia fusese îndreptată, la un alt obiect sau altă persoană. De exemplu: se trage cu arma împotriva unei persoane și se nimerește, din greșeală altă persoană.

➤ *unitatea legală de infracțiune* - infracțiune care se realizează prin săvârșirea ei de către aceeași persoană, la intervale de timp diferite, dar în realizarea aceleiași rezoluții infracționare.

Pluralitatea de infracțiuni desemnează un grup de două sau mai multe Infracțiuni cu legătură între ele. Legătura obiectivă dintre infracțiunile ce formează o pluralitate se numește conexitate. Formele de pluralitate de infracțiuni sunt:

a) *concurusul de infracțiuni* constă în săvârșirea de aceeași persoană a două sau mai multe infracțiuni înainte de fi condamnată pentru vreuna dintre ele;

b) *recidiva* constă din săvârșirea din nou a unei infracțiuni de către o persoană care a fost condamnată definitiv pentru o altă infracțiune.

✚ Insitua răspunderii penale. În conformitate cu art.50 din CP al RM „se consideră *răspundere penală* condamnarea publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, condamnare ce poate fi precedată de măsurile de constrângere prevăzute de lege”.

Este o formă a răspunderii juridice, ca un tip special de raport juridic ce se realizează prin constrângere. Se bazează pe dreptul statului de a trage la răspundere juridică persoana care a încălcat norma penală și obligația persoanei vinovate de a se supune sancțiunii aplicate pe baza legii penale.

Trăsăturile esențiale ale răspunderii penale

a) *prescripția* - constituie o cauză care înlătură răspunderea penală, făcând să înceteze raportul penal de conflict, dacă acesta nu a fost realizat în întregime într-un anumit interval de timp, în care nu a avut loc urmărirea și judecarea infracțiunii sau nu s-a executat pedeapsa aplicată;

b) *lipsa plângerii prealabile* - în unele cazuri, prevăzute de lege, urmărirea penală începe la plângerea prealabilă a persoanei vătămate. Lipsa plângerii prealabile constituie cauza legală de înlăturare a răspunderii penale, iar retragerea acesteia ori împăcarea părților stinge urmărirea penală.

✚ *Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei prevăzute de legea penală.*

Există stări, situații sau împrejurări care fac ca fapta prevăzută de legea penală, săvârșită pe timpul cât aceasta este în vigoare, deși prezintă în aparență trăsăturile esențiale ale infracțiunii, să nu realizeze de loc sau să nu realizeze în mod eficient vreuna din trăsăturile esențiale ale infracțiunii și deci să nu constituie de fapt o infracțiune. Totodată, se înlătură răspunderea penală. În raport cu trăsăturile esențiale ale infracțiunii cauzele care înlătură caracterul penal al faptei se pot clasifica astfel:

a) *cauze care privesc pericolul social*; deși fapta a fost săvârșită, pericolul social este înlăturat prin lege;

b) *cauze care privesc vinovăția* se referă la legitima apărare, starea de necesitate, constrângerea fizică și constrângerea morală, iresponsabilitatea, beția accidentală, minoritatea, eroarea de fapt;

c) *cauze care se referă la prevederea în legea penală*: fapta deși prezintă pericol social nu este prevăzută în legea penală ca infracțiune, ca atare nu poate fi sancționată.

✚ *Instituția pedepsei*. Pedeapsa este sancțiunea de drept penal care constă într-o măsură de constrângere și reeducare prevăzută de lege pentru săvârșirea

unei infracțiuni și care se aplică de instanța judecătorească, în scopul prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni.

Scopul pedepsei îl constituie apărarea socială împotriva infractorilor, a valorilor esențiale ale societății. Acesta este și scopul legii penale. Funcțiile pedepsei sunt:

- de constrângere juridică statală;
- de reeducare a infractorului;
- de exemplaritate (cine face ca mine așa să pățească);
- de eliminare temporară a condamnatului din societatea liberă.

În conformitate cu art. 62 al. 1 din CP al RM *categoriile pedepselor aplicate persoanelor fizice* sunt:

a) amendă;

b) privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate;

c) retragere a gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat;

d) munca neremunerată în folosul comunității;

[Lit.e) exclusă prin Legea nr.53-XVI din 13.03.2008, în vigoare 13.05.2008]

f) închisoare;

g) detențiune pe viață.

Aliniatul (2) stabilește că „închisoarea și detențiunea pe viață se aplică numai în calitate de pedepse principale”.

Aliniatale (3), (4), și (5) ale aceluiași articol stabilește că “muncă neremunerată în folosul comunității poate fi aplicată ca pedeapsă principală sau în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei – în calitate de obligație pentru perioada termenului de probă”; “amenda, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate se aplică atât ca pedepse principale, cât și ca pedepse complementare”, iar “retragerea gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat se aplică numai în calitate de pedeapsă complementară”.

La art. 63 sunt reglementate *categoriile pedepselor aplicate persoanelor juridice* după cum urmează:

- a) amendă;
- b) privare de dreptul de a exercita o anumită activitate;
- c) lichidare.

Amenda se aplică în calitate de pedeapsă principală (al 2), iar “privarea persoanei juridice de dreptul de a exercita o anumită activitate și lichidarea acesteia se aplică atât ca pedepse principale, cât și ca pedepse complementare”.

Deși pentru apărarea socială se impune pedepsirea promptă a celor vinovați, se pot ivi situații în care executarea pedepsei aplicată să devină sau să fie apreciată de puterea de stat ca inoportună și lipsită de eficiență, ca atare poate fi înlocuită ori modificată în sensul ușurării ei. Potrivit art. 53 din CP al RM „persoana care a săvârșit o faptă ce conține semnele componentei de infracțiune poate fi liberată de răspundere penală de către procuror în cadrul urmăririi penale și de către instanța de judecată la judecarea cauzei în cazurile:

- a) minorilor;
- b) tragerii la răspundere contravențională;
- c) renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii;
- d) căinței active;
- e) schimbării situației;
- f) liberării condiționate;
- g) prescripției de tragere la răspundere penală”.

Conținutul răspunderii penale este cel alcătuit din drepturi și obligații. Statul ca subiect al răspunderii penale are dreptul de a trage la răspundere pe infractor, pentru infracțiunea comisă de a-l judeca și de a-i aplica pedeapsa sau măsura educativă prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită și de a-l constrânge să execute pedeapsa, prin organele de justiție.

Infractorul, ca subiect activ al răspunderii penale are obligația de a răspunde pentru infracțiunea săvârșită și de a executa pedeapsa sau măsura educativă aplicată.

Obiectul răspunderii penale este sancțiunea juridică pe care statul o aplică prin organele de justiție, persoanei care a săvârșit fapta ilicită. Temeiul răspunderii penale îl constituie infracțiunea săvârșită, care implică răspunderea penală. Cauzele care înlătură răspunderea penală: Acestea sunt:

a) *amnistia* - este un act de clemență al autorității legiuitoare, prin care este înlăturată răspunderea penală pentru infracțiunile săvârșite până la data apariției legii de amnistiepedepsei aplicate, ori în „comutarea” pedepsei respective în alta mai ușoară (art.107 CP);

b) *grațierea* – se acordă de către Președintele RM în mod individual și reprezintă conform art.108 al.1 din CP „actul prin care persoana condamnată este liberată, în tot sau în parte, de pedeapsa stabilită ori pedeapsa stabilită este comutată”.

c) *împăcarea* - este potrivit art.109 al.1 și al 2 „actul de înlăturare a răspunderii penale pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, iar în cazul minorilor, și pentru o infracțiune gravă, infracțiuni prevăzute la capitolele II – VI din Partea specială, precum și în cazurile prevăzute de procedura penală. Împăcarea este personală și produce efecte juridice din momentul pornirii urmăririi penale și până la retragerea completului de judecată pentru deliberare (2)”.

Literatura de specialitate reglementează ca fiind o cauză de înlăturare a răspunderii penale și *prescripția executării pedepsei*, reprezentând astfel, o cauză de stingere a dreptului de a pretinde și impune, prin constrângere, executarea pedepsei și a obligației condamnatului de a executa pedeapsa ce i-a fost aplicată.

Minoritatea în legea penală

Minorii beneficiază de un regim juridic special, prevăzut de lege atunci când săvârșesc fapte penale. Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal, fiind considerat lipsit de discernământ. Minorul care a împlinit vârsta de 14 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ. După ce a împlinit vârsta de 16 ani minorul răspunde penal. Față de minorul care răspunde penal se poate lua o măsură educativă sau i e poate aplica o pedeapsă. La alegerea sancțiunii se ține seama de gradul de pericol social al faptei săvârșite, de starea fizică, de dezvoltarea intelectuală și morală, de comportarea lui anterioară, de condițiile în care a fost crescut și în care a trăit, precum și de orice alte elemente de natură să caracterizeze persoana minorului. Pedeapsa se aplică în subsidiar și numai dacă se apreciază că luarea unei măsuri educative nu este suficientă pentru îndreptarea minorului.

AUTOEVALUAREA CUNOȘTIȚELOR:

- 1. Definiți ramura de drept constituțional. Precizați care sunt izvoarele și subiectele raporturilor de drept constituțional**
- 2. Relatați importanța Constituției Republicii Moldova**
- 3. Descrieți competența autorității judecătorești**
- 4. Identificați drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale omului**
- 5. Definiți ramura de drept administrativ. Relatați care sunt izvoarele și raporturile de drept administrativ**
- 6. Descrieți legalitatea și efectele juridice ale actului administrativ**
- 7. Relatați caracteristicile esențiale ale răspunderii administrative și ale celei contravenționale**
- 8. Relatați în ce constă procedura contenciosului administrativ**

CAPITOLUL 5. ASPECTE GENERALE PRIVIND UNELE RAMURI DE DREPT PRIVAT

În urma studierii acestui capitol studenții vor ști să:

- *definească ramurile de drept civil, dreptul muncii și al familiei;*
- *prezinte izvoarele și subiectele celor trei ramuri de drept privat;*
- *relateze semnificația capacității civile și să identifice formele acesteia;*
- *definească raporturile juridice civile, al muncii și familiei;*
- *clasifice actele juridice civile;*
- *prezinte viciile de consimțământ;*
- *relateze unele aspecte privind obligațiile civile;*
- *definească răspunderea juridică civilă și să prezinte formele acesteia;*
- *definească contractul ca izvor de obligații;*
- *stabilească în ce constă rezilierea și rezoluțiunea contractelor;*
- *prezinte conținutul contractului individual de muncă;*
- *explice încheierea, modificarea și încetarea contractului individual de muncă;*
- *relateze semnificația răspunderii disciplinare și materiale prevăzute de Codul Muncii al RM;*
- *prezinte regimul legal al bunurilor soților;*
- *explice tutela și curatela copiilor.*

5.1. Dreptul civil

În conformitate cu art. 2 din Codul Civil al RM „legislația civilă determină statutul juridic al participanților la circuitul civil, temeiurile apariției dreptului de proprietate și modul de exercitare a acestuia, reglementează obligațiile contractuale și de altă natură, alte raporturi patrimoniale și personale nepatrimoniale conexe lor”.

Subiecte ale raporturilor juridice civile sunt persoanele fizice și juridice, cele care practică, precum și cele care nu practică activitate de întreprinzător. Legislația civilă este întemeiată pe recunoașterea egalității participanților la raporturile reglementate de ea, inviolabilității proprietății, libertății contractuale, inadmisibilității imixtiunii în afacerile private, necesității de realizare liberă a drepturilor civile, de garantare a restabilirii persoanei în drepturile în care a fost lezată și de apărare judiciară a lor.

Subiectele raportului juridic civil pot stabili liber o serie de clauze contractuale, concretizate în drepturile și obligațiile lor, orice alte condiții contractuale, dacă acestea nu contravin legii.

Potrivit art. 1 al.3 „drepturile civile pot fi limitate prin lege organică doar în temeiurile prevăzute de Constituția Republicii Moldova”.

✚ *Izvoarele dreptului civil* sunt: Codul Civil al RM, alte legi, ordonanțe ale Guvernului și alte acte normative subordonate legii, care reglementează raporturile prevăzute la art.2 (Constituția RM) și care trebuie să fie în concordanță cu aceasta.

Actele normative subordonate legii se aplică la reglementarea raporturilor civile doar în cazurile în care sunt emise în temeiul legii și nu contravin ei.

✚ **Capacitatea civilă**

Capacitatea civilă este expresia care desemnează capacitatea în dreptul civil. În structura capacității civile intră două elemente: capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu. Aceste două elemente trebuie, prezentate distinct, pentru persoana fizică și pentru persoana juridică.

❖ **Capacitatea civilă a persoanei fizice**

a) *Capacitatea de folosință* a persoanei fizice - este aptitudinea, generală și abstractă, a omului, de a avea drepturi și obligații civile. Ea apare în momentul nașterii și încetează odată cu moartea (art.24 C. Civil al RM/ republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019 art.132).

b) *Capacitatea de exercițiu* a persoanei fizice este aptitudinea omului de a-și exercita drepturile civile și de a-și îndeplini obligațiile civile. Capacitatea deplină de exercițiu începe la data când persoana fizică devine majoră (18 ani) - art.25 din C.Civ. al RM.

Art.25 al.3 din C. Civ. al RM stabilește că „minorul care a atins vârsta de 16 ani poate fi recunoscut ca având capacitate de exercițiu deplină dacă lucrează în baza unui contract de muncă sau, cu acordul părinților, adoptatorilor sau curatorului, practică activitate de întreprinzător. Atribuirea capacității depline de exercițiu unui minor (emancipare) se efectuează prin hotărâre a autorității tutelare, cu acordul ambilor părinți, adoptatorilor sau curatorului, iar în lipsa unui astfel de acord, prin hotărâre judecătorească”.

❖ **Capacitatea civilă a persoanei juridice**

a) *capacitatea de folosință* a persoanei juridice este aptitudinea subiectului colectiv de drept civil de a avea drepturi și obligații. Această capacitate se dobândește de la data înregistrării sau de la o altă dată prevăzută de lege.

b) *Capacitatea de exercițiu* a persoanei juridice este aptitudinea sa de a-și exercita drepturile civile și de a-și îndeplini obligațiile civile, prin încheierea de acte juridice, de către organele sale de conducere.

Raportul juridic civil

Raportul juridic civil este o relație socială - patrimonială ori nepatrimonială - reglementată de norma de drept civil. Elementele raportului juridic civil sunt:

❖ *părțile* sau subiectele dreptului civil: persoane fizice și persoanele și persoanele juridice care sunt titulare de drepturi și obligații civile;

❖ *conținutul* raportului juridic civil, fiind dat de totalitatea drepturilor subiective și a obligațiilor civile pe care le au părțile;

❖ *obiectul* raportului juridic civil constă în acțiunile ori inacțiunile la care sunt îndrituite părțile ori de care acestea sunt ținute să le respecte; în alți termeni, obiectul raportului juridic civil constă în conduita pe care o pot avea ori trebuie să o aibă părțile.

 Actul juridic civil reprezintă o manifestare de voință săvârșită cu intenția de a produce efecte juridice: a crea, a modifica și a stinge un raport juridic (Art.308 C.Civ.al RM).

Elementele definiției ale actului juridic civil sunt:

- manifestarea de voință care să provină de la un subiect de drept civil-persoana fizică ori persoană juridică;

- manifestarea de voință trebuie exprimată cu intenția de a se produce efecte juridice, în puterea legii;

- efectele juridice urmărite sunt: a da naștere, a modifica ori a stinge un raport juridic civil concret.

Termenul de act juridic are două înțelesuri: primul este cel definit mai sus, iar cel de-al doilea sens, desemnează înscrisul constatator al manifestării de voință exprimată.

Clasificarea actelor juridice civile

a) după numărul părților există :

- ❖ acte juridice civile *unilaterale* (este rezultatul voinței unei singure persoane. Exemple: testamentul, acceptarea succesiunii, renunțarea la moștenire, oferta etc.)

- ❖ acte juridice *bilaterale* (reprezintă voința concordantă a două părți.

Exemple: contractul de vânzare-cumpărare, donația, mandatul, depozitul etc.).

❖ acte juridice *multilaterale* (atunci când acordul de voință provine de la mai multe părți-trei, patru -Exemplu: contractul civil de societate. Facem precizarea că nu trebuie confundată clasificarea actelor juridice civile de mai sus - făcute după criteriul numărul părților, cu clasificarea contractelor civile unilaterale (donație, împrumut) care dau naștere la obligații numai pentru una din părți și bilaterale sau sinalagmatice, care dau naștere la obligații pentru ambele părți (vânzarea-cumpărarea).

b) după scopul urmărit la încheierea lor pot fi:

❖ *acte juridice cu titlu oneros*, sunt acele acte juridice civile în care schimbul folosului patrimonial procurat de o parte, celeilalte, se urmărește fără obținerea altui folos patrimonial (de exemplu contractul de vânzare - cumpărare în care vânzătorul urmărește prețul în schimbul bunului vândut, iar cumpărătorul, obținerea bunului cumpărat în schimbul prețului). Aceste acte la rândul lor se împart în:

➤ comutative la care părțile cunosc existența și întinderea obligațiilor încă de la încheierea lor;

➤ aleatorii, în care părțile nu cunosc întinderea obligațiilor, existând șansa unui câștig ori riscul unei pierderi;

➤ incertitudini viitoare.

❖ *acte juridice cu titlul gratuit*, sunt acele acte prin care se procură un folos patrimonial fără a se urmări obținerea altui folos patrimonial în schimb. Acestea se împart în:

➤ liberalități fiind actele cu titlu gratuit prin care dispunătorul își micșorează patrimoniul (donații, legate);

➤ dezinteresate, prin care dispunătorul își procură un avantaj patrimonial fără a-și micșora patrimoniul (mandatul gratuit, depozitul neremunerat, comodatul).

c) după efectul lor sunt:

❖ *acte juridice constitutive*, sunt acele acte care dau naștere unui drept subiectiv civil ce n-a existat anterior (ipoteka convențională, amanetul, gajul, uzufructul);

❖ *acte juridice translative* ce au ca efect strămutarea unui drept subiectiv civil dintr-un patrimoniu în alt patrimoniu (contractul de vânzare-cumpărare);

❖ *acte juridice declarative* ce au ca efect consolidarea și definitivarea unui drept subiectiv preexistente partajul sau împărțea).

d) după importanță pot fi:

❖ *acte juridice de conservare*, cu efectul de a preîntâmpina pierderea unui drept subiectiv civil- cu o cheltuială mică se salvează un drept o valoare mai mare;

❖ *acte juridice de administrare* sunt acele acte prin care se realizează punerea în valoare a unui bun ori patrimoniu (închirierea unui bun, culegerea fructelor, reparațiile de întreținere);

❖ *acte de dispoziție*, se realizează ieșirea din patrimoniu a unui bun sau drept, ori grevarea unui bun cu o sarcină reală (îpotecă, gaj, donația);

e) după conținutul lor pot fi:

❖ *acte juridice patrimoniale*, au un conținut evaluabil în bani: de exemplu drepturile reale și de creanță (contractul de vânzare-cumpărare, de donație, de împrumut etc.);

❖ *acte juridice nepatrimoniale* sunt acele acte juridice civile al căror conținut nu este evaluabil în bani.

f) după modul de încheiere(formă) actele juridice pot fi;

❖ *acte consensuale* - se încheie prin simpla manifestare de voință a părților;

❖ *acte solemne* - sunt acele acte care trebuie să îmbrace o formă anumită prevăzută de lege - condiție de valabilitate (exemplu: donația, testamentul, ipoteca convențională etc);

❖ *acte reale* - se încheie prin manifestarea de voință și remiterea (predarea) bunului (împrumutul, depozitul, darul manual).

g) după momentul producerii efectelor lor sunt:

❖ *acte între vii* constituie majoritatea și își produc efectele necondiționat de moartea autorului lor;

❖ *acte mortis causa* - ele își produc efectele după moartea autorului (testamentul).

h) după rolul voinței părților în stabilirea conținutului lor pot fi:

❖ *acte subiective*, al căror conținut este determinat prin voința autorului,

marea majoritate a actelor juridice civile intră în această categorie;

❖ *acte-condiție*. Conținutul lor este determinat de lege și părțile nu pot deroga, părțile exprimându-și voința numai în privința nașterii actului.

i) după legătura lor cu modalitățile (termen, condiție și sarcină) pot fi:

❖ *acte pure și simple* - nu cuprind nici o modalitate;

❖ *acte afectate de modalități* pot fi: contractul de împrumut, contractul de vânzare cu clauză de întreținere, contractul de asigurare etc.

j) după raportul dintre ele:

❖ *acte juridice principale*- au o existență de sine stătătoare nedepinzând de un alt act juridic.

❖ *acte juridice accesorii*, ele depind de un alt act juridic principal (clauza penală, gajul, arvuna).

k) după legătura cu cauza (scopul) pot fi:

❖ *acte cauzale* care implică pentru valabilitatea lor analiza cauzei ori scopului - să nu fie imoral, ilicit ori să nu lipsească;

❖ *acte abstracte* (necauzale), ele nu implică analiza cauzei; titlurile de valoare - înscrisuri care încorporează operațiuni juridice.

l) după modalitatea încheierii pot fi:

❖ *acte strict personale* sunt actele care nu pot fi încheiate decât personal (testamentul);

❖ *acte încheiate prin reprezentare (mandat)*.

m) după reglementarea și denumirea legală pot fi:

❖ *acte tipice numite*) sunt actele stabilite de legea civilă (contracte civile și unilaterale);

❖ *acte nenumite*, acele acte ce nu se bucură de o reglementare proprie și o denumire proprie (contract de vânzare cu clauză de întreținere, prestări servicii).

n) după modul lor de executare pot fi :

❖ *acte cu executare dintr-o dată* - ele presupun o singură prestație din partea debitorului- executare instantanee (darul manual, varietate de donație);

❖ *acte cu executare succesivă* - acele acte care presupun mai multe prestații, eșalonate în timp (contractul de închiriere, contractul de rentă viageră).

Condițiile actului juridic civil

Prin condițiile actului juridic civil se înțelege elementele din care este alcătuit un asemenea act.

Condițiile esențiale pentru validitatea unei convenții sunt reflectate în Figura 18.

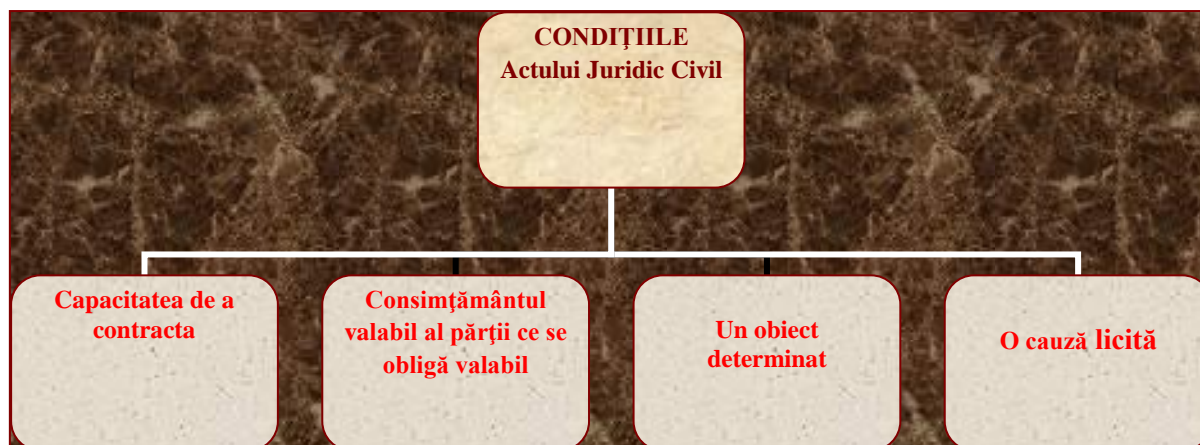

Figura 18. Condițiile actului juridic civil

a) Capacitatea de a încheia actul juridic civil. Se înțelege condiția de fond și esențială care constă în aptitudinea subiectului de drept civil de a deveni titular de drepturi și obligații civile prin încheierea actelor de drept civil, fiind o parte a capacității de folosință a persoanei fizice și juridice: de exercițiu și discernământ. Capacitatea este o stare de drept - de jure- așa cum o vede legea, iar discernământul este o stare de fapt - de facto- ce poate exista izolat, chiar la o persoană incapabilă, ori la o persoană capabilă, care trecător, să nu aibă discernământ.

b) Consimțământul și voința.

Voința este de natură psihologică, un fenomen complex și în structura sa intră două elemente: consimțământul și cauza sau scopul.

Formarea voinței juridice este un proces psihologic complex, nevoia spre care tinde omul să o satisfacă și e reflectată în mintea omului, ducând la dorința de a o satisface, dorință ce se întâlnește cu altele, unele fiind în acord cu nevoia, altele potrivnice.

Faza a doua este deliberarea, cântărirea avantajelor și dezavantajelor, apărând un motiv determinant, trecându-se apoi la luarea hotărârii încheieri actului juridic civil, mijloc de realizare a scopului propus.

Fazele procesului psihologic de formare a voinței juridice au caracter intern, dreptul civil reținând două elemente: hotărârea exteriorizată ce este însăși consimțământul și motivul determinant (cauza, ori scopul actului civil).

Prin *consimțământ* se înțelege acea condiție esențială, de fond ori generală a actului juridic civil care constă în hotărârea de a încheia un act juridic civil manifestată în exterior. Condițiile de validitate ale consimțământului:

- să provină de la o persoană cu discernământ;
- să fie exprimat cu intenția de a produce acte juridice;
- să fie exteriorizat
- să nu fie alterat de vreun viciu de consimțământ.

Viciile de consimțământ – Figura 19:

❖ *Eroarea* - este falsă reprezentare a realității la încheierea actelor juridice civile. Eroarea este considerabilă dacă la încheiere a existat o falsă reprezentare referitor la:

- a) natura actului juridic;
- b) calitățile substanțiale ale obiectului actului juridic;
- c) părțile actului juridic (partenerul sau beneficiarul), în cazul în care identitatea acestora este motivul determinant al încheierii actului juridic”.

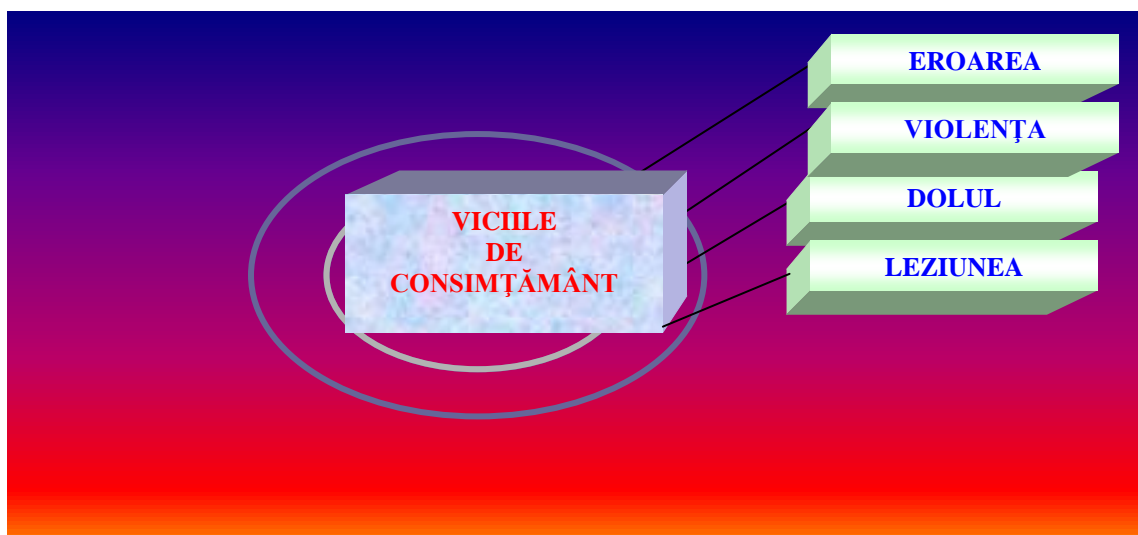

Figura 19. Viciile de consimțământ

❖ *Dolul sau viclenia* este viciul de consimțământ care constă în inducerea în eroare a unei persoane, prin mijloace viclene sau dolosive pentru a o determina să încheie un act juridic.

❖ *Violența* este viciul de consimțământ care constă în amenințarea unei persoane cu un rău care îi produce o temere ce o determină să încheie un act juridic civil, pe care de altfel nu l-ar fi încheiat.

❖ *Leziunea* este un viciu de consimțământ care constă în disproporția vădită de valoare între două prestații.

c) Obiectul actului juridic civil. Prin obiect al actului juridic civil se înțelege conduita părților stabilită prin acel act juridic civil, respectiv acțiunile și inacțiunile la care părțile sunt îndreptățite sau numai una din părți se obligă. Condițiile de valabilitate ale obiectului actului juridic civil în conformitate cu art. 315 al.2 din C.Civ. al RM (republicat)- sunt:

- ❖ obiectul trebuie să fie licit;
- ❖ obiectul trebuie să se afle în circuitul civil;
- ❖ obiectul să fie determinat sau determinabil;

Există și condiții speciale pentru anumite acte juridice civile:

- ❖ cel ce se obligă să fie titularul dreptului subiectiv;
- ❖ să existe autorizația administrativă prevăzută de lege;
- ❖ obiectul să constea într-un fapt personal al debitorului.

d) Forma actului juridic actului juridic civil (art.316 C.Civ.).

Prin forma actului juridic se înțelege acea condiție care constă în modalitatea de exteriorizare a manifestării de voință făcută cu intenția de a crea, modifica ori stinge un raport juridic civil concret.

În conformitate cu art. 317 (1) din C. Civ. „Actul juridic poate fi încheiat verbal, în formă electronică, în scris sau în formă autentică. Actul juridic pentru care legea sau acordul părților nu stabilește formă scrisă sau autentică poate fi încheiat verbal. Excepție fac actele juridice pentru care se cere formă autentică sau actele juridice pentru care forma scrisă este cerută pentru valabilitate.

Potrivit art. 318 din C.Civ. al.1. “actul juridic are formă electronică dacă se cuprinde într-un document electronic care întrunește condițiile legii. Al. 2) stabilește că tipurile de semnături electronice care pot fi aplicate unui document electronic, gradul de protecție al fiecărui tip și valoarea lui juridică sunt determinate de lege. Al. 3) Actul juridic în formă electronică este echivalent cu actul juridic în formă scrisă în cazul în care poartă semnătura electronică de orice tip prevăzută de lege a persoanei care încheie actul, dacă prin acordul

părților nu se prevede cerința de utilizare a unui tip concret de semnătură electronică, precum și în alte cazuri prevăzute de lege”.

Art.319 “în cazul în care actul juridic este încheiat prin utilizarea oricărui mijloc electronic, iar persoana nu l-a încheiat prin semnătura electronică prevăzută la art. 318 alin. (3), se prezumă că, consimțământul este al acelei persoane până când ea nu contestă existența lui”.

Art.323 reglementează că “forma autentică a actului juridic este obligatorie în cazurile:

- a) dacă actul juridic are ca obiect înstrăinarea bunurilor imobile sau grevarea acestora cu drepturi reale limitate, cu excepția cazurilor prevăzute expres de lege;
- b) în cazurile prevăzute prin acordul părților, chiar dacă legea nu cere formă autentică;
- c) în alte cazuri stabilite de lege.”

Clasificarea condițiilor de formă ale actului juridic civil:

❖ *forma cerută pentru valabilitatea actului*; lipsa ei atrage nulitatea actului;

❖ *forma cerută pentru probarea actului*, a cărei nerespectare nu atrage nulitatea actului ci imposibilitatea dovedirii cu un alt mijloc de probă;

❖ *forma cerută pentru opozabilitatea față de terț*, care pot ignora, să facă abstracție de actul juridic care trebuia adus la cunoștință altor persoane prin îndeplinirea formalităților impuse de lege;

❖ *forma ad validatem*, părțile fiind atenționate asupra importanței deosebite a unor acte juridice.

Potrivit Art. 325 al.1. - în cazurile expres prevăzute de lege sau contract, la cererea persoanei îndreptățite, instanța de judecată poate să pronunțe o hotărâre judecătorească care, din data rămânerii definitive, ține loc de act juridic dacă debitorul refuză, fără justificare, să încheie actul juridic, iar toate celelalte condiții de validitate sînt întrunite. Al. 2) stabilește că, în cazurile prevăzute la alin. 1), persoana îndreptățită nu este obligată să prezinte instanței de judecată probe ale acestui refuz. Al. 3) prevede că actul juridic încheiat pe calea prevăzută de prezentul articol se supune dispozițiilor legale aplicabile acelu act ca și cum el s-ar fi încheiat, fără vicii de consimțământ, nemijlocit de către

părțile prevăzute de hotărârea judecătorească.

În conformitate cu Art.325 al. 4) dreptul la acțiunea prevăzută de alin. (1) se prescrie în termen de 6 luni de la data la care actul juridic trebuia încheiat.

Modalitățile actului juridic civil

a) *Termenul* - este un eveniment viitor și sigur ca realizare, până la care este amânată fie începerea, fie încetarea exercițiunii drepturilor subiective și executării obligațiilor civile.

b). *Condiția* ca modalitate a actului juridic, este un eveniment viitor și nesigur ca realizare, de care depinde existența (nașterea ori desființarea) actului juridic civil.

c). *Sarcina* ca modalitate a actului juridic este o obligație, de a da, a face sau a nu face ceva, impusă de dispunător gratificantului în actele cu titlu gratuit-liberalități.

Nulitatea actului juridic civil este acea sancțiune de drept civil care lipsește actul juridic de efectele contrarii normelor juridice edictate pentru încheierea sa valabilă.

Funcțiile nulității sunt:

➤ funcția preventivă- este acea funcție de a descuraja pe cei care ar fi tentați să încheie acte juridice prin încălcarea normelor, știind că un astfel de act va fi nul;

➤ funcția sancționatorie- acea funcție de înlăturare a efectelor unui astfel de act;

➤ funcția de mijloc de garanție a principiului legalității, a respectării ordinii publice și bunelor moravuri.

Clasificarea nulităților:

a) în funcție de natura interesului ocrotit:

❖ Actul juridic este nul dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes general (*nulitate absolută* reglementată prin art.327 al.1.C.Civ) . Se mai spune actul este nul de drept, nul, este de protecție;

❖ Actul juridic este anulabil dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes particular (*nulitate relativă*-reglementată prin art.327 al.2.C.Civ) . Se mai spune actul este anulabil, poate fi

anulat, este de protecție.

b) în funcție de efectele întinderii sale:

❖ *nulitate parțială*- desființează numai o parte din efectele actului juridic;

❖ *nulitate totală* - desființează actul în întregime.

c) după modul de consacrare legislativă:

❖ *nulitate expresă sau textuală* - este prevăzută într-o dispoziție legală;

❖ *virtuală* - implicată ori tacită, nu este prevăzută expres în lege, dar rezultă din modul cum este reglementată o anumită condiție validitate a actului juridic.

d) după modul de valorificare:

❖ *nulitate judiciară*;

❖ *nulitate amiabilă*.

a) se mai disting: nulitate de fond, lipsa ori nevalabilitatea unei condiții de fond; nulitate de formă: nerespectarea formei cerute pentru valabilitatea actului.

Efectele nulității - lipsirea actului de efectele sale și restabilirea legalității.

Obligațiile civile

Obligația civilă este raportul social care, reglementat fiind de normele juridice civile, se stabilește între două sau mai multe persoane, în virtutea căruia creditorul are dreptul să pretindă debitorului să săvârșească o acțiune ori să se abțină de la săvârșirea unei acțiuni, respectându-și dreptul să pretindă a da, a face sau a nu face ceva, în realizarea dreptului său subiectiv.

Elementele structurale ale raportului obligațional sunt:

❖ *subiectele* - sunt persoanele fizice sau juridice între care se stabilește raportul obligațional. Titularul de drepturi într-un astfel de raport se numește creditor, iar titularul de obligații se numește debitor;

❖ *conținutul* îl instituie drepturile și obligațiile corespunzătoare pe care le au unul față de celălalt, participanții la un raport obligațional;

❖ *obiectul*- constă în acțiunea ori inacțiunea cu privire la care s-a născut dreptul creditorului și obligația debitorului.

Izvoarele obligațiilor civile: actele sau faptele juridice din săvârșirea cărora apar raporturi civile între persoane fizice sau juridice se numesc izvoare de obligații civile.

Se cunosc următoarele izvoare de obligații civile: actul unilateral de voință - care exprimă o singură manifestare de voință și anume pe cea a părții care îl încheie. În această categorie se includ:

a) actul unilateral de voință – care exprimă o singură manifestare de voință și anume aceea a părții care îl încheie. În această categorie se includ:

➤ *oferta de contract* - până în momentul accepției de încheiere a unui contract, oferta constituie o manifestare unilaterală de voință. Oferta trebuie să fie precisă indicând clauzele esențiale ale contractului ce urmează să se încheie;

➤ *promisiunea publică de răsplată* - este un act juridic unilateral prin care autorul se obligă a plăti o recompensă strict determinată unei persoane nedeterminate care va îndeplini acțiunea cerută de el (de ex.-promisiunea publică făcută de persoana care a pierdut un lucru, de a plăti o recompensă celui care îi va întoarce acest lucru);

➤ *promisiunea de atribuire, prin concurs, a unui premiu* - este un act juridic unilateral, prin care o persoană fizică ori juridică se obligă în mod public de a premia, ca urmare a concursului ce se va ține, cea mai bună lucrare științifică.

b) îmbogățirea fără just temei- constă în creșterea patrimoniului unei persoane în dauna patrimoniului altei persoane, fără să existe un temei legal care să o legitimeze. Ea este generatoare a unei obligații de restituire în sarcina îmbogățitului.

c) fapta ilicită și păgubitoare - constituie un izvor de obligații, conform principiului că orice persoană care cauzează altei persoane o pagubă, prin fapta sa ilicită, este ținut să o repare.

d) contractul - ca izvor de obligații constituie acordul între două sau mai multe persoane, pentru a constitui sau a stinge între dânșii un raport juridic.

Garantarea executării obligațiilor civile.

Garanțiile sunt mijloacele instituite de lege sau convenite de părți pentru a-l asigura pe creditor în caz de neîndeplinire a obligației de către debitor, ori a-l determina sau constrânge să-și îndeplinească prestația »\ termen. Se cunosc următoarele mijloace de garantare a executării obligațiilor:

a) *clauza penală* (amenda, penalități de întârziere) constituie o sumă de bani, determinată de lege sau de contract, pe care debitorul este obligat să o

plătească creditorului pentru neîndeplinirea sa îndeplinirea necorespunzătoare a obligației;

b) *gajul* (amanetul) este o garanție reală. Garanțiile reale constau în afectarea specială a unui bun al debitorului, pentru asigurarea executării prestației din raportul obligational;

c) o altă garanție reală mai este și *ipoteca*;

d) *fidejusiunea* - este o garanție personală, respectiv contractul accesoriu stipulat pe lângă obligația principală, prin care o terță persoană (fidejutor) se obligă față de creditor să îndeplinească prestația, dacă debitorul n-a executat-o în termenul prevăzut;

e) *arvuna*- este o sumă de bani, plătită în contul plăților datorate potrivit contractului de unul din contractanți celuilalt, pentru a confirma încheierea contractului și a-i garanta executarea.

Executarea obligațiilor civile.

Codul Civil prevede principiul executării în natură a obligațiilor. Aceasta înseamnă executarea obligațiilor în natura lor specifică, adică realizarea obiectului avut în vedere de părți, debitorul neputând înlocui acest obiect cu o altă prestație și cu atât mai puțin cu un echivalent bănesc.

Executarea obligației se face de către debitor de bunăvoie, prin plată. În sens juridic, prin plată se înțelege executarea oricărei obligații în cadrul unui raport obligational, constând în livrarea unor produse, prestarea unor servicii, executarea unor lucrări.

Plata poate fi făcută, în principiu, de oricine, cum ar fi debitorul, un creditor sau un fidejutor.

Obligațiile ce poartă un caracter personal trebuie să fie executate numai de debitor.

Se poate plăti creditorului, unui reprezentant al acestuia sau al unui creditor al creditorului. Plății îi constituie ceea ce părțile au stabilit în raportul lor obligational.

Locul executării obligațiilor este stabilit de către părți. De cele mai ecutarea se efectuează la domiciliul debitorului .

Stingerea obligațiilor civile.

Principalele temeuri ce sting în întregime sau în parte obligațiile sunt:

- ❖ *executarea* obligațiilor- în conformitate cu principiul executării în natură;
- ❖ *compensația* constă în stingerea concomitentă a două obligații existente între aceleași persoane și de aceeași natură, prin raportarea lor una față de cealaltă;

- ❖ *consemnare*- în cazul în care creditorul este în întârziere sau debitorul, din motive neimputabile lui, nu cunoaște identitatea sau domiciliul creditorului, debitorul poate depune banii, valorile mobiliare sau alte documente, precum și bijuteriile, la o bancă sau la notar;

- ❖ *confuziunea* - adică întrunirea în aceeași persoană atât a calității de debitor, cât și a calității de creditor din aceeași obligație. Obligația nu se poate naște și nu poate exista decât între persoane diferite de aceea, ori de câte ori se întâmplă, ca prin confuziune, creditorii să devină propriul său debitor sau invers, obligația se stinge(de exemplu: debitorul îl moștenește pe creditorul său, în calitate de succesori universal);

- ❖ *moartea uneia din părți* - prin moartea debitorului sau creditorului se sting numai obligații la nașterea cărora s-au avut în vedere, în mod deosebit, însușirile personale ale părților sau ale uneia din părți (obligațiile personale).

Răspunderea civilă

Răspunderea civilă este o formă a răspunderii juridice, ce constă într-un raport de obligații, în temeiul căruia o persoană este îndatorată să repare prejudiciul cauzat altei persoane prin fapta sa, ori în cazurile prevăzute de lege, prejudiciul pentru care este răspunzătoare.

Formele răspunderii:

- ❖ răspunderea civilă delictuală;
- ❖ răspunderea civilă contractuală.

Condițiile răspunderii civile:

Pentru a se realiza se impune întrunirea următoarelor patru condiții

- *fapta ilicită*- prin aceasta se înțelege acțiunea sau inacțiunea care are ca rezultat încălcarea drepturilor subiective sau a intereselor legitime ale unei persoane;

➤ *prejudiciul*- prin acesta se înțeleg rezultatele dăunătoare de natură patrimonială sau nepatrimonială, efecte ale încălcării drepturilor subiective și intereselor legitime ale unei persoane;

➤ *raportul de cauzalitate* - pentru antrenarea răspunderii civile este necesar ca între fapta ilicită și prejudiciu să existe un raport de cauzalitate. Cu alte cuvinte, prejudiciul cauzat altuia trebuie să fie consecința faptei ilicite.

➤ *Culpa (vinovăția)* - prin aceasta se înțelege atitudinea psihică a persoanei săvârșită și consecințele ei.

Contractul - izvor de obligații.

Contractul reprezintă acordul între două sau mai multe persoane, pentru a constitui sau stinge între dânșii un raport juridic.

Încheierea oricărui contract este liberă, existând principiul libertății de voință în materia contractelor; este o libertate determinată de viața socială și de prevederile legale în vigoare.

Principiul autonomiei de voință are la bază anumite principii, cum sunt:

- fundamentul forței obligatorii a contractului îl constituie voința părților;
- contractul, fiind voința părților este just și legitim;
- deplina libertate contractuală, bazată pe fond (clauze chiar neprevăzute de lege pentru contractul încheiat) și pe libertatea de voință - principiul consensualismului contractelor;

➤ obligativitatea contractelor: *pacta sunt servanda*.

🚦 Rezoluțiunea și rezilierea contractelor

Rezoluțiunea contractelor este o sancțiune a neexecutării culpabile a contractelor sinalagmatice, constând în desființarea retroactivă a acestuia și repunerea părților în situația avută anterior încheierii contractelor.

Rezoluțiunea are ca premisă un contract perfect încheiat, care însă nu a fost executat din culpa uneia dintre părți. Efectul rezoluțiunii: indiferent dacă avem de-a face cu o rezoluțiune judiciară sau convențională, efectul esențial este același- desființarea retroactivă a contractelor.

Rezilierea contractelor face să înceteze efectele acestora numai pentru viitor, lăsând neatinsse prestațiile succesive care au fost făcute anterior rezilierii.

Faptul juridic licit ca izvor de obligații produce efecte juridice drepturi și obligații civile independent de faptul dacă părțile au dorit sau nu acest lucru. Exemplificări:

➤ *gestiunea intereselor altei persoane*, este o operație voluntară și unilaterală a unei persoane care săvârșește acte materiale sau juridice în interesul altei persoane, fără a fi primit mandat din partea acesteia din urmă; condițiile gestiunii de afaceri sunt: obiectul gestiunii, utilitatea ei și atitudinea părților reciproce între gerant și gerat;

➤ *plata lucrului nedatorat*- orice plată presupune o datorie- prin plata lucrului nedatorat înțelegându-se executarea unei obligații, indiferent de obiectul ei;

➤ *îmbogățirea fără just temei*- patrimoniul unei persoane se mărește pe seama unei alte persoane.

Fapta ilicită cauzatoare de prejudicii- ca izvor de obligații (răspunderea civilă delictuală) declanșează o răspundere civilă delictuală al cărei conținut îl constituie obligația civilă de reparare a prejudiciului cauzat.

Răspunderea civilă delictuală este o sancțiune civilă aplicată pentru săvârșirea faptei ilicite cauzatoare de prejudicii, o sancțiune cu caracter reparator și nu o pedeapsă.

Funcțiile răspunderii civile delictuale:

❖ funcția educativ preventivă este de ordin social, o funcție de prevenire a producerii unor fapte ilicite cauzatoare de prejudicii;

❖ funcția reparatorie se caracterizează printr-o obligație de dezdăunare care se stabilește în sarcina autorului prejudiciului și este considerată drept mijloc de apărare a drepturilor subiective.

Clasificarea răspunderii civile delictuale:

a) *răspunderea pentru fapta proprie*. Condiții:

- ❖ existența unui prejudiciu
- ❖ existența unei fapte ilicite;
- ❖ existența unui raport de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu;
- ❖ existența vinovăției: intenție, neglijență, imprudență, felul în care a acționat cel care a săvârșit fapta ilicită;
- ❖ existența capacității delictuale a celui ce a săvârșit fapta ilicită,

b) *răspunderea pentru fapta altei persoane.*

- ❖ răspunderea părinților pentru fapta copiilor minori; răspunderea instituțiilor pentru faptele elevilor și a meșteșugarilor pentru faptele ucenicilor,
- ❖ răspunderea comitenților pentru faptele prepușilor
- ❖ răspunderea pentru prejudiciile cauzate de animale, de edificii și de lucruri în general.

5.2. Dreptul muncii

Dreptul muncii constituie o ramură a sistemului de drept ce cuprinde regulile juridice ce reglementează relațiile sociale de muncă individuale și colective dintre angajatori și salariați.

Relațiile sociale de muncă, reglementate de normele de drept se numesc raporturi juridice de muncă.

Obiect al dreptului muncii sunt raporturile juridice de muncă care iau naștere, de regulă, în rezultatul încheierii contractului individual de muncă

Izvoarele dreptului muncii

Prin izvor al dreptului muncii se înțeleg formele de exprimare a normelor juridice, care reglementează relațiile sociale de muncă, stabilite în temeiul unui contract de muncă, precum și alte relații sociale indisolubil legate de acestea. Izvoarele interne ale dreptului muncii sunt:

❑ În funcție de poziția pe care o ocupă organul emitent în sistemul organelor statului, ele se clasifică în legi și acte normative subordonate legilor (hotărâri ale guvernului, ordonanțe, instrucțiuni, ordine), adică acte normative emise în temeiul și în vederea executării legilor.

❑ În raport de modul în care au fost emise, izvoarele pot fi clasificate în acte normative emise unilateral (legile) sau bilateral (contractul colectiv de muncă, instrucțiunile comune ale Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei)

❑ După criteriul domeniului de aplicare, izvoarele dreptului muncii se clasifică în acte normative de aplicație generală (Codul Muncii al RM) și acte normative de aplicație specială (Statutul avocatului, judecătorului, funcționarului public etc.)

□ În raport de competența teritorială a organului emitent, izvoarele pot fi clasificate în acte normative ce realizează reglementarea la nivel central, aplicabile pe întreg teritoriul țării, acte normative la nivelul unității administrativ – teritoriale, aplicabile pe teritoriul respectiv (hotărârile consiliului raional) sau chiar la nivel instituțional (regulamentul intern, contractul colectiv de muncă, alte dispoziții de ordin intern).

✚ *Principiile dreptului muncii* potrivit art.5 din CM al RM reprezintă acele reguli fundamentale de bază ale reglementării relațiilor de muncă, ale interpretării și aplicării acestora și care, prin consacrarea lor legală, capătă forma unor reguli obligatorii de conduită.

Principiile care rezultă din normele dreptului internațional și ale Constituției RM sunt după cum urmează:

- ❖ libertatea muncii (dreptul la munca liber aleasă, dreptul dispunerii de capacitățile sale de muncă, dreptul alegerii profesiei și ocupației);
- ❖ interzicerea muncii forțate și a discriminării în raporturile de muncă;
- ❖ protecția împotriva șomajului și acordarea de asistență la plasarea în câmpul muncii;
- ❖ asigurarea dreptului fiecărui salariat la condiții echitabile de muncă;
- ❖ egalitatea în drepturi și în posibilități ale salariaților;
- ❖ garantarea dreptului fiecărui salariat la achitarea la timp integrală și echitabilă a salariatului;
- ❖ asigurarea egalității salariaților, fără nici o discriminare, la promovare în serviciu în funcție de calificarea și vechimea în muncă, la formare profesională, reciclare și perfecționare;
- ❖ asigurarea dreptului salariaților și angajatorilor la asociere pentru apărarea drepturilor și intereselor, de a se asocia în sindicate;
- ❖ asigurarea dreptului salariaților de a participa la administrarea societății în formele prevăzute de lege;
- ❖ obligativitatea reparării integrale de către angajator a prejudiciului material și a celui moral în legătură cu îndeplinirea obligațiilor de muncă;
- ❖ asigurarea dreptului la soluționarea litigiilor individuale de muncă și a colective de muncă, dreptul la grevă în conformitate cu respectarea legislației în vigoare.

✚ *Raportul juridic de muncă* reprezintă acel raport prin care o persoană fizică se obligă, în temeiul unui contract de muncă, să presteze o anumită muncă în folosul celeilalte părți (persoană juridică sau fizică), iar aceasta, la rândul său, se obligă să remunereze și să asigure condiții corespunzătoare desfășurării normale a activității.

Subiectele raportului juridic:

❖ subiectul care prestează munca (salariatul) pentru a putea încheia un astfel de raport trebuie să îndeplinească condițiile:

✓ să posede aptitudinile fizice și psihice necesare pentru a munci;

✓ să aibă capacitatea de muncă (se dobândește la vârsta de 16 ani sau 15 ani, însă cu acordul scris al părinților sau al reprezentanților legali, dacă în consecință, nu îi vor fi periclitată sănătatea, dezvoltarea, instruirea și pregătirea profesională);

❖ subiectul care folosește munca (angajatorul) și care are obligația de a retribui salariatul. Acesta poate încheia contracte individuale de muncă din momentul dobândirii personalității juridice, a capacității depline de exercițiu.

Parte a contractului individual de muncă pot fi cetățenii RM, străinii și apatrizii, cu excepția cazurilor prevăzute de legislația în vigoare (art.46 al. 9 din CM al RM).

Conținutul raportului juridic de muncă: drepturile și obligațiile subiecților (obligatorii și facultative).

Obiectul raportului juridic de muncă îl constituie conduita participanților la raportul respectiv .

Împrejurarea prevăzută de norma de drept pentru stabilirea raportului juridic de muncă este un act juridic, adică, *contractul individual de muncă*. Conținutul contractului individual de muncă în conformitate cu art.49 al.1 din CM al RM este:

- a) numele și prenumele salariatului;
- b) datele de identificare ale angajatorului;
- c) durata contractului;
- d) data de la care contractul urmează să-și producă efectele;
- d1) specialitatea, profesia, calificarea, funcția;
- e) atribuțiile funcției;

- f) riscurile specifice funcției;
- g) drepturile și obligațiile salariatului;
- h) drepturile și obligațiile angajatorului;
- i) condițiile de retribuire a muncii, inclusiv salariul funcției sau cel tarifar și suplimentele, premiile și ajutoarele materiale;
- j) compensațiile și alocațiile, inclusiv pentru munca prestată în condiții grele, vătămătoare și/sau periculoase;
- k) locul de muncă;
- l) regimul de muncă și de odihnă;
- m) perioada de probă, după caz;
- n) durata concediului de odihnă anual și condițiile de acordare a acestuia;
- o) prevederile contractului colectiv de muncă și ale regulamentului intern al unității referitoare la condițiile de muncă ale salariatului;
- p) condițiile de asigurare socială;
- r) condițiile de asigurare medicală.

Potrivit aceluiași articol aliniatul 4 dacă salariatul urmează să-și desfășoare activitatea în străinătate, angajatorul are obligația de a-i pune la dispoziție, în timp util, toată informația prevăzută la alin.(1) și, suplimentar, informații referitoare la:

- a) durata perioadei de muncă în străinătate;
- b) moneda în care va fi retribuită munca, precum și modalitatea de plată;
- c) compensațiile și avantajele în numerar și/sau în natură aferente plecării în străinătate;
- d) condițiile specifice de asigurare.

În cazul angajării la muncă în Republica Moldova a cetățenilor străini, se vor lua în considerare, de asemenea, prevederile actelor interstatale (interguvernamentale), la care Republica Moldova este parte, ce vizează statutul juridic al persoanelor respective (art.48 al.4 CM al RM).

În contractul individual de muncă pot fi stipulate anumite clauze (art.51 CM al RM) după cum urmează:

❖ *clauza de mobilitate* (se permite angajatorului să dispună de o activitate ce nu presupune un loc stabil de muncă în cadrul aceleași unități);

❖ *clauza de confidențialitate* (părțile convin ca pe toată durata contractului și timp de cel mult 1 an după încetarea acestuia, să nu divulge date sau informații de care au luat cunoștință în perioada executării acestuia);

❖ *clauza cu privire la compensarea unor cheltuieli de transport*, a serviciilor comunale, la acordarea spațiului locativ;

❖ alte clauze dacă nu contravin legislației în vigoare.

Contractul individual de muncă se încheie numai în formă scrisă (până la data intrării în vigoare a prezentului CM al RM, respectiv 28 martie 2003, forma scrisă nu era obligatorie). Documentele care se prezintă la încheierea contractului:

a) buletinul de identitate sau un alt act de identitate;

b) carnetul de muncă, cu excepția cazurilor când persoana se încadrează în câmpul muncii pentru prima dată sau se angajează la o muncă prin cumul;

c) documentele de evidență militară – pentru recruți și rezerviști;

d) diploma de studii, certificatul de calificare ce confirmă pregătirea specială – pentru profesiile care cer cunoștințe sau calități speciale;

e) certificatul medical, în cazurile prevăzute de legislația în vigoare.

Angajarea se legalizează prin emiterea de către angajator a ordinului (dispoziției, hotărârii sau deciziei) în baza contractului individual de muncă negociat și semnat de către părți.

Cetățenii străini și apatrizii își pot desfășura activitatea de muncă numai cu respectarea Legii RM cu privire la migrația de muncă nr.180 –XVI din 10 iulie 2008 și în baza unui permis de ședere provizorie în scop de muncă.

Perfectarea documentară a procedurii de angajare în muncă presupune parcurgerea următoarelor etape:

➤ prezentarea documentelor necesare pentru angajare (art. 57.al.1 din CM al RM);

➤ informarea persoanei care se angajează referitor la principalele clauze pe care le va cuprinde contractul individual de muncă (art.48 din CM al RM);

➤ negocierea și semnarea de către părți a contractului individual de muncă;

➤ înregistrarea contractului individual de muncă în registrul de evidență a contractelor individuale de muncă și înmânarea unui exemplar al acestui contract salariatului;

➤ emiterea ordinului (dispoziției, deciziei, hotărârii) angajatorului cu privire la angajarea în muncă a salariatului;

După încheierea și semnarea contractului individual de muncă între angajator și salariat se vor constitui relații de subordonare. Astfel, salariatul este obligat să respecte disciplina muncii și ordinele angajatorului.

Pe parcursul executării contractului individual de muncă pot interveni anumite situații care impun modificarea unor condiții esențiale. Potrivit art.68 al.2 din CM al RM orice modificare sau schimbare se referă la situațiile prevăzute în art.49 al.1 CM a RM cu privire la conținutul contractului individual de muncă.

Clauzele esențiale ale contractului individual de muncă pot fi revizuite doar prin acordul de voință al părților contractante, exprimat într-un acord suplimentar, semnat de către părți, care se anexează la contract fiind parte integrantă a acestuia.

Schimbarea temporară a locului de muncă potrivit art. 69 al.1 din CM al RM se poate realiza prin: *deplasarea în interes de serviciu sau detașarea salariatului* la alt loc de muncă în conformitate cu art.70 și 71.

În conformitate cu art.70-72 din CM al RM *detașarea* poate fi definită ca o schimbare temporară a locului de muncă (iar în unele cazuri a specificului muncii) dispusă de către angajator, cu acordul scris al salariatului, și încadrarea acestuia din urmă la o altă unitate (în temeiul unui contract de muncă distinct încheiat pe o perioadă determinată) în scopul executării unor lucrări în interesul acesteia.

Efectele detașării salariatului

apar raporturi juridice între 3 părți (unitatea care a dispus detașarea, unitatea la care va lucra salariatul și salariatul);

detașarea poate fi făcută numai cu acordul scris al salariatului

detașarea presupune suspendarea contractului individual de muncă cu unitatea cedentă;

prin detașare se poate schimba și specificul muncii, dar numai cu acordul salariatului;

□ salariatul detașat beneficiază de o protecție sporită (are dreptul la compensarea cheltuielilor de transport și a celor de cazare, la o indemnizație specială stabilită prin contractul colectiv de muncă);

□ salariatul va beneficia de condițiile de salarizare sau timpul de odihnă mai favorabile (salarizarea va fi efectuată de unitatea la care va lucra acesta).

Transferul salariatului la o altă muncă sau permutarea acestuia (art.74 din CM al RM) poate avea loc în următoarele condiții:

➤ angajatorul nu are dreptul să ceară salariatului efectuarea unei munci care nu este stipulată în contractul individual de muncă; de la această regulă există unele excepții - art.73 stabilește că angajatorul poate schimba temporar, pe o perioadă de cel mult o lună, locul și specificul muncii acestuia fără consimțământul acestuia și fără operarea modificărilor în contractul individual de muncă în următoarele cazuri prevăzute de art.104 al.2:

- pentru efectuarea unor lucrări ce se impun pentru apărarea țării;
- pentru efectuarea lucrărilor necesare înlăturării unor situații care ar putea periclita buna funcționare a serviciilor de aprovizionare cu apă și energie electrică, de canalizare, poștale, de telecomunicații etc.

Transferul salariatului la o altă muncă permanentă constituie o modalitate de modificare cu caracter permanent ce se face cu acordul acestuia, iar angajatorul este obligat:

❖ să-l pună la curent cu munca care i se încredințează, condițiile de muncă, drepturile și obligațiile;

❖ să-i aducă la cunoștință regulamentul intern al unității și contractul colectiv de muncă

❖ să-l familiarizeze cu tehnica securității, igiena muncii, măsurile de securitate și cu alte reguli de protecție

Transferul se realizează prin 2 operațiuni:

➤ concedierea salariatului de la prima unitate în baza art.86 al.1, lit.”u” din CM al RM (cu acordul salariatului și a celor doi angajatori);

➤ încheierea unui nou contract între salariat și noua unitate.

Încetarea contractului individual de muncă. Potrivit art.86 al.1 din CM al RM prin “concediere putem înțelege desfacerea la inițiativa angajatorului a contractului individual de muncă pe durată nedeterminată, precum și a celui pe

perioadă determinată”. Motivele de concediere sunt expres stabilite în acest articol, al.1, lit.”a” – “z”.

Demisia reprezintă, desfacerea contractului individual de muncă pe durată nedeterminată din proprie inițiativă a salariatului (art.85 al.1 – salariatul are dreptul la demisie anunțând despre aceasta angajatorul prin cerere scrisă, cu 14 zile calendaristice înainte.

Încetarea contractului individual de muncă în circumstanțe ce nu depind de voința părților intervine prin simplul efect al legii, fără a fi necesară intervenția salariatului sau a angajatorului. Astfel, în temeiul art.82 din CM al RM operează în mod automat încetarea contractului individual de muncă, exceptând cazul expirării termenului contractului pe durată determinată, caz în care el va înceta dacă acest lucru este solicitat de una din părți (motive de încetare: decesul salariatului sau a angajatorului persoană fizică; constatarea nulității contractului prin hotărârea instanței de judecată, constatare a nulității contractului prin hotărâre a instanței de judecată – de la data rămânerii definitive a hotărârii respective, cu excepția cazurilor prevăzute la art.84 alin.(3); retragere, de către autoritățile competente, a autorizației (licenței) de activitate a unității; aplicare a pedepsei penale salariatului; expirare a termenului contractului individual de muncă pe durată determinată; finalizare a lucrării prevăzute de contractul individual de muncă încheiat pentru perioada îndeplinirii unei anumite lucrări; încheiere a sezonului, în cazul contractului individual de muncă pentru îndeplinirea lucrărilor sezoniere; atingere a vârstei de 65 de ani de către conducătorul unității de stat, inclusiv municipale, sau al unității cu capital majoritar de stat; forță majoră).

Important de menționat sunt și unele restricții la realizarea dreptului angajatorului de a dispune concedierea unui salariat. Astfel, nu se admite concedierea salariatului:

- aflat în concediul medical, în concediul de odihnă anual, în concediul de studii, în concediu de maternitate, în concediul parțial plătit pentru îngrijirea copilului în vârstă de la 3 la 6 ani;
- în perioada îndeplinirii obligațiilor de stat sau obștești;
- în perioada detașării, cu excepția cazurilor de lichidare a unității.

De asemenea sunt esențiale de remarcat și regulile speciale privind concedierea unor anumite categorii de persoane:

- femeile gravide, femeile care au copii în vârstă de până la 6 ani și persoanele care folosesc concediile pentru îngrijirea copilului prevăzute la art.124, 126 și 127 din CM al RM, cu excepția cazurilor de lichidare a unității (art.251 din CM al RM).

- candidații electorali, pe durata perioadei electorale (art.46 al.5 din Codul electoral al RM);

Concedierea salariaților în vârstă de până la 18 ani, cu excepția cazului de lichidare a unității, se permite numai cu acordul scris al agenției teritoriale pentru ocuparea forței de muncă, respectându-se condițiile generale de concediere prevăzute de art.257 din CM.

Alte garanții suplimentare împotriva concedierilor neîntemeiate (pot avea loc numai cu acordul preliminar al organului sindical din unitate):

- ❖ reducerea numărului sau a statelor de personal din unitate;
- ❖ constatarea faptului că salariatul nu corespunde funcției deținute sau muncii ca urmare a calificării insuficiente, confirmate prin hotărârea comisiei de atestare;
- ❖ încălcarea repetată, pe parcursul unui an, a obligațiilor de muncă, dacă anterior au fost aplicate sancțiuni disciplinare;
- ❖ absența fără motive întemeiate de la lucru mai mult de 4 ore consecutive în timpul zilei de muncă.

 Răspunderea disciplinară. Disciplina muncii, ca instituție juridică, este alcătuită din totalitatea normelor care stabilesc obligațiile de muncă ale salariaților, măsurile de stimulare pentru îndeplinirea conștiințioasă, precum și măsurile de sancționare a celor care, în mod vinovat, încalcă aceste obligații.

Răspunderea disciplinară este o formă a răspunderii juridice, proprie dreptului muncii, care constă în aplicarea unei sancțiuni disciplinare salariatului care a încălcat cu vinovăție obligațiile sale de muncă, precum și dispozițiile legale ale conducătorilor legali.

Pentru succese în muncă, angajatorul poate aplica stimulări sub formă de art.203 din CM al RM (1):

- a) mulțumiri;

- b) premii;
- c) cadouri de preț;
- d) diplome de onoare.

Regulamentul intern al unității, statutele și regulamentele disciplinare pot să prevadă și alte modalități de stimulare a salariaților (art.203 al.2), iar pentru succese deosebite în muncă, merite față de societate și față de stat, salariații pot fi înaintați la distincții de stat (ordine, medalii, titluri onorifice), lor li se pot decerna premii de stat (art. 203 al.3).

Pentru încălcarea disciplinei de muncă, angajatorul are dreptul să aplice față de salariat următoarele sancțiuni disciplinare:

- a) avertismentul;
- b) mustrarea;
- c) mustrarea aspră;
- d) concedierea (în temeiurile prevăzute la art.86 alin.(1) lit.g)–r)).

Potrivit legislației muncii sunt interzise aplicarea amenzilor și altor sancțiuni pecuniare pentru încălcarea disciplinei de muncă, iar pentru aceeași abatere disciplinară nu se poate aplica decât o singură sancțiune. De asemenea, angajatorul trebuie să țină cont la aplicarea sancțiunii disciplinare, de gravitatea abaterii disciplinare comise de către salariat și de alte circumstanțe obiective.

 Răspunderea materială. Art. 327 din CM al RM stabilește obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți. Partea contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) care a cauzat, în legătură cu exercitarea obligațiilor sale de muncă, un prejudiciu material și/sau moral celeilalte părți este obligat să-l repare conform prevederilor stipulate în CM al RM și altor acte normative. Încetarea raporturilor de muncă după cauzarea prejudiciului material și/sau a celui moral nu presupune eliberarea părții contractului individual de muncă de repararea prejudiciului prevăzută de prezentul cod și de alte acte normative.

În ceea ce privește răspunderea salariatului menționăm că acesta este obligat să repare prejudiciul material cauzat angajatorului, dacă CM sau alte acte normative nu prevăd altfel, iar la stabilirea răspunderii materiale, în prejudiciul ce urmează a fi reparat nu se include venitul ratat de angajator ca urmare a faptei săvârșite de acesta. Dacă prejudiciul material a fost cauzat angajatorului printr-o

faptă ce întrunește semnele componentei de infracțiune, răspunderea se stabilește potrivit Codului penal (art.333 al.3 din CM al RM). Răspunderea materială a salariatului pentru prejudiciul cauzat angajatorului poate fi stabilită numai în limita salariului mediu lunar dacă prezentul cod sau alte acte normative nu prevăd altfel.

În conformitate cu art. 337 din CM al RM *răspunderea materială deplină* a salariatului constă în obligația lui de a repara integral prejudiciul material cauzat el putând fi tras la răspundere materială deplină pentru prejudiciul material cauzat doar în cazurile prevăzute la art.338. Salariații în vârstă de pînă la 18 ani poartă răspundere materială deplină doar pentru cauzarea intenționată a prejudiciului material, precum și pentru prejudiciul cauzat în stare de ebrietate alcoolică, narcotică ori toxică, stabilită în modul prevăzut la art.76 lit.k), sau în urma comiterii unei infracțiuni.

Cazurile în care salariatul poartă răspundere materială în mărimea deplină a prejudiciului material cauzat din vina lui angajatorului sunt prevăzute de art.338 din CM al RM după cum urmează:

a) între salariat și angajator a fost încheiat un contract de răspundere materială deplină pentru neasigurarea integrității bunurilor și altor valori care i-au fost transmise pentru păstrare sau în alte scopuri (art.339);

b) salariatul a primit bunurile și alte valori spre decontare în baza unei procuri unice sau în baza altor documente unice;

c) prejudiciul a fost cauzat în urma acțiunilor sale culpabile intenționate, stabilite prin hotărâre judecătorească;

d) prejudiciul a fost cauzat de un salariat aflat în stare de ebrietate alcoolică, narcotică sau toxică, stabilită în modul prevăzut la art.76 lit.k);

e) prejudiciul a fost cauzat prin lipsă, distrugere sau deteriorare intenționată a materialelor, semifabricatelor, produselor (producției), inclusiv în timpul fabricării lor, precum și a instrumentelor, aparatelor de măsurat, tehnicii de calcul, echipamentului de protecție și a altor obiecte pe care unitatea le-a eliberat salariatului în folosință;

f) în conformitate cu legislația în vigoare, salariatului îi revine răspunderea materială deplină pentru prejudiciul cauzat angajatorului în timpul îndeplinirii obligațiilor de muncă;

g) prejudiciul a fost cauzat în afara exercițiului funcțiunii.

Răspunderea materială colectivă intervine în cazul în care salariații execută în comun anumite genuri de lucrări legate de păstrarea, prelucrarea, vânzarea (livrarea), transportarea sau folosirea în procesul muncii a valorilor ce le-au fost transmise, fiind imposibilă delimitarea răspunderii materiale a fiecărui salariat și încheierea cu acesta a unui contract cu privire la răspunderea materială individuală deplină, poate fi instituită răspunderea materială colectivă (de brigadă). În acest context, la repararea benevolă a prejudiciului material, gradul de vinovăție al fiecărui membru al colectivului (brigăzii) se determină prin acordul dintre toți membrii colectivului (brigăzii) și angajator, iar la stabilirea prejudiciului material de către instanța de judecată, gradul de vinovăție al fiecărui membru al colectivului (brigăzii) se determină de judecată (art.340 din CM al RM).

Salariatul vinovat de cauzare angajatorului a unui prejudiciu material îl poate repara benevol, integral sau parțial (art.343 CM). Repararea prejudiciului material poate fi realizată și eșalonat în rate de către salariat dacă împreună cu angajatorul s-a ajuns la un acord în acest sens. Astfel, salariatul trebuie să - și asume obligația de a repara prejudiciul printr-un angajament de plată, iar dacă au încetat raporturile de muncă încheiate cu angajatorul, datoria neachitată se restituie în modul stabilit de legislația în vigoare. De asemenea, cu acordul scris al angajatorului, salariatul poate repara prejudiciul material cauzat substituindu-l printr-un echivalent sau îndreptând ceea ce a deteriorat.

Cu privire la modul de reparare a prejudiciului CM al RM (art.344) stipulează că:

(1) reținerea de la salariatul vinovat a sumei prejudiciului material care nu depășește salariul mediu lunar se efectuează prin ordinul (dispoziția, decizia, hotărîrea) angajatorului, care trebuie să fie emis în termen de cel mult o lună din ziua stabilirii mărimii prejudiciului.

(2) dacă suma prejudiciului material ce urmează a fi reținută de la salariat depășește salariul mediu lunar sau dacă a fost omis termenul menționat la alin.(1), reținerea se efectuează conform hotărîrii (deciziei) instanței de judecată.

5.3. Dreptul familiei

Familia este o formă de relații sociale dintre oameni legați între ei prin căsătorie sau rudenie.

Dreptul familiei ca ramură de drept reprezintă totalitatea normelor juridice care reglementează raporturile familiale, adică relațiile personale și patrimoniale dintre oameni, ce izvorăsc din căsătorie, rudenie, înfiere, în scopul ocrotirii și întăririi familiei.

Relațiile familiale sunt reglementate în conformitate cu următoarele *principii*: monogamie, căsătorie liber consimțită între bărbat și femeie, egalitate în drepturi a soților în familie, sprijin reciproc moral și material, fidelitate conjugală, prioritate a educației copilului în familie, manifestare a grijii pentru întreținerea, educația și apărarea drepturilor și intereselor membrilor minori și ale celor inapți de muncă ai familiei, soluționare, pe cale amiabilă, a tuturor problemelor vieții familiale, inadmisibilitate a amestecului deliberat în relațiile familiale, liber acces la apărarea, pe cale judecătorească, a drepturilor și intereselor legitime ale membrilor familiei (art.2.Codul familiei nr.1316 din 26.10.2000, modificată și actualizată în 2016, în vigoare din 01.08. 2016 //Monitorul Oficial245-246/30.07.2016).

✚ Izvoarele dreptului familiei:

✓ Actele normative adoptate de către organele de stat care reglementează relațiile de căsătorie, familie, rudenie, înfiere și alte relații sociale legate de acestea.

✓ Constituția RM, Codul Familiei al RM

✓ Legi, HG, ordine

Potrivit art.9. CF al RM căsătoria se încheie la organele de stare civilă, drepturile și obligațiile juridice ale soților luând naștere din ziua înregistrării sale la aceste organe.

Vârsta matrimonială minimă este de 18 ani, însă pentru motive temeinice, se poate încuviința încheierea căsătoriei cu reducerea acesteia, dar nu mai mult decât cu doi ani. Reducerea vârstei matrimoniale va fi încuviințată de autoritatea administrației publice locale în a cărei rază teritorială își au domiciliul persoanele care doresc să se căsătorească, în baza cererii acestora și acordului părinților minorului.

✚ Regimul legal al bunurilor soților. Bunurile dobândite în timpul căsătoriei de către soți sunt supuse *regimului proprietății în devălmășie*. Regimul legal al bunurilor soților acționează în măsura în care nu este modificat contractul matrimonial. Sunt proprietate în devălmășie (art.20 CF al RM) bunurile procurate din contul:

a) veniturilor obținute de fiecare dintre soți din:

- activitatea de muncă;
- activitatea de întreprinzător;
- activitatea intelectuală

b) premiilor, indemnizațiilor și altor părți, cu excepția celor care au un caracter de compensare (ajutor material, despăgubire pentru vătămarea sănătății etc.);

c) altor mijloace comune.

Sunt proprietate în devălmășie:

- ✓ bunurile mobile și imobile;
- ✓ valorile mobiliare;
- ✓ depunerile și cotele de participare în capitalul social din instituțiile financiare sau societățile comerciale;
- ✓ alte bunuri dobândite în timpul căsătoriei, chiar dacă sunt procurate sau depuse pe numele unuia dintre soți.

Dreptul de proprietate în devălmășie se extinde și asupra soțului care nu a avut venit propriu, fiind ocupat cu gospodăria casnică, cu educația copiilor sau din alte motive temeinice.

Proprietatea personală a soților. Bunurile care au aparținut fiecăruia dintre soți până la încheierea căsătoriei și bunurile primite în dar, obținute prin moștenire sau în baza altor convenții gratuite de către unul dintre soți în timpul căsătoriei, sunt proprietate personală a fiecăruia dintre soți.

Lucrurile de uz personal (îmbrăcămintea, încălțăminte și alte obiecte) cu excepția bijuteriilor de preț și a altor obiecte de lux, sunt proprietate personală a soțului care le folosește, indiferent de timpul și modul de dobândire.

Contractul matrimonial este convenția încheiată benevol între persoanele care doresc să se căsătorească sau între soți, în care se determină drepturile și

obligațiile patrimoniale ale acestora în timpul căsătoriei și/sau în cazul desfacerii acesteia.

Încetarea căsătoriei poate avea loc dacă a avut loc:

- ❖ decesul sau declararea pe cale judecătorească a decesului unuia dintre soți;
- ❖ divorțul solicitat în baza cererii unuia sau ambilor soți, ori a tutorelui soțului declarat incapabil.

În conformitate cu art. 36 din CF al RM *desfacerea căsătoriei la oficiul de stare civilă* se poate realiza:

- în baza acordului comun al soților care nu au copii minori comuni sau înfiați de ambii soți, în cazurile când între aceștia nu există litigii referitoare la partaj sau la întreținerea soțului inapt de muncă, căsătoria poate fi desfăcută de către oficiul de stare civilă în a cărui rază teritorială se află domiciliul unuia dintre soți, cu participarea obligatorie a ambilor soți;

- la cererea unuia dintre soți, căsătoria poate fi desfăcută la oficiul de stare civilă dacă celălalt soț:

- a) a fost declarat incapabil;
- b) a fost declarat dispărut;
- c) a fost condamnat la privațiune de libertate pe un termen mai mare de 3 ani.

Desfacerea căsătoriei și eliberarea certificatului de divorț au loc după expirarea termenului de o lună din ziua depunerii cererii de divorț. În cazul apariției litigiilor între soți cu privire la copii, la partaj sau la întreținerea soțului inapt de muncă care necesită sprijin material, *desfacerea căsătoriei se face pe cale judecătorească*.

Desfacerea căsătoriei de către instanța judecătorească se poate realiza: dacă soții au copii minori comuni, cu excepția cazurilor prevăzute la art.37 din CF, sau în lipsa acordului la divorț al unuia dintre soți, desfacerea căsătoriei are loc pe cale judecătorească.

Desfacerea căsătoriei are loc pe cale judecătorească și în cazurile când există acordul la divorț al ambilor soți, însă unul dintre ei refuză să se prezinte la oficiul de stare civilă pentru soluționarea problemei. Instanța judecătorească va desface căsătoria dacă va constata că, de fapt conviețuirea soților și păstrarea

familiei în continuare sunt imposibile. Dacă, în procesul examinării cererii de desfacere a căsătoriei, unul dintre soți nu-și dă acordul la divorț, instanța judecătorească va amâna examinarea cauzei, stabilind un termen de împăcare de la o lună la 6 luni, cu excepția cauzelor de divorț pornite pe motivul violenței în familie confirmate prin probe. Dacă măsurile de împăcare nu au dat efecte și soții continuă să insiste asupra divorțului, instanța judecătorească va satisface cererea respectivă.

Instanța judecătorească va declara nulă căsătoria dacă aceasta:

a) a fost încheiată cu încălcarea prevederilor art.11, 13, 14 sau 15 (nu au fost respectate: condițiile, modalitățile, examenul medical și vârsta matrimonială stabilită conform legislației și necesare la încheiere a căsătoriei);

b) a fost încheiată când soții sau unul dintre ei nu a avut intenția de a crea o familie (căsătorie fictivă).

 Relațiile juridice dintre părinți și copii. Rudenia este legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană (rudenia este în linie dreaptă) sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun (rudenia în linie colaterală).

Gradul de rudenie se stabilește prin numărul de nașteri, iar rudele unuia dintre soți sunt afinii celuilalt soț. Potrivit art. 47 din CF al RM proveniența copilului de la mamă (maternitatea) se stabilește în baza documentelor care confirmă nașterea copilului de la mamă într-o instituție medicală. Dacă copilul nu este născut într-o instituție medicală, maternitatea se va stabili pe baza documentelor medicale, a depozițiilor martorilor sau pe baza altor probe.

În conformitate cu art. 47 al. (4) „prezumția de paternitate a soțului (fostului soț) poate fi înlăturată printr-o declarație a soților (foștilor soți) depusă personal. În cazul în care soții (unul din ei) nu se pot prezenta personal, declarația se autentifică notarial și se expediază la organul de stare civilă”, iar (5) reglementează că „paternitatea copilului născut în afara căsătoriei poate fi recunoscută de către tatăl său printr-o declarație comună a acestuia și a mamei copilului, depusă la organul de stare civilă”.

Dacă copilul este născut din părinți necăsătoriți și în lipsa declarației comune a părinților sau a tatălui copilului, paternitatea se stabilește de către

instanța judecătorească în baza declarației unuia dintre părinți, a tutorelui (curatorului) copilului sau a copilului însuși la atingerea majoratului.

Părinții au drepturi și obligații egale față de copii, indiferent de faptul dacă copiii sunt născuți în căsătorie sau în afara ei, dacă locuiesc împreună cu părinții sau separat. Drepturile părinților nu pot fi exercitate contrar intereselor copilului lor. Părinții nu pot prejudicia sănătatea fizică și psihică a copilului. Metodele de educație a copilului, alese de părinți, vor exclude comportamentul abuziv, insultele și maltrătarile de orice fel, discriminarea, violența psihică și fizică, aplicarea pedepselor corporale, antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea substanțelor stupefiante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșitul și alte acte ilicite. În acest context, părinții poartă răspundere, în modul stabilit, pentru exercitarea drepturilor părintești în detrimentul intereselor copilului, ei fiind obligați să-și întrețină copiii minori și copiii majori inapți de muncă care necesită sprijin material. Părinții pot fi decăzuți din drepturile părintești dacă:

- a) se eschivează de la exercitarea obligațiilor părintești, inclusiv de la plata pensiei de întreținere;
- b) refuză să ia copilul din maternitate sau dintr-o altă instituție curativă, educativă, dintr-o instituție de asistență socială sau alta similară;
- c) fac abuz de drepturile părintești;
- d) se comportă cu cruzime față de copil, aplicând violența fizică sau psihică, atentează la inviolabilitatea sexuală a copilului;
- e) prin comportare amorală, influențează negativ asupra copilului;
- f) suferă de alcoolism cronic sau de narcomanie;
- g) au săvârșit infracțiuni premeditate contra vieții și sănătății copiilor sau a soțului; precum și
- h) în alte cazuri când aceasta o cer interesele copilului.

✚ *Contractul privind plata pensiei de întreținere.* Contractul privind mărimea, condițiile și modul de plată a pensiei de întreținere poate fi încheiat între persoana care datorează întreținere (debitorul întreținerii) și persoana care are dreptul la întreținere (creditorul întreținerii). Pot fi beneficiari ai pensiei de întreținere:

❖ frații și surorile minore, care necesită sprijin material, în imposibilitatea întreținerii lor de către părinți sau surorile și frații majori inapți de muncă, care necesită sprijin material, dacă s-a stabilit imposibilitatea întreținerii acestora de către copiii lor majori apți de muncă, de către soți (foștii soți) sau de către părinți;

❖ nepoții minori, care necesită sprijin material, în imposibilitatea întreținerii lor de către părinți;

❖ bunicii inapți de muncă, care necesită sprijin material, în imposibilitatea întreținerii lor de către copiii majori apți de muncă sau de către soți (foștii soți);

❖ părinții vitregi inapți de muncă, care necesită sprijin material, în imposibilitatea întreținerii lor de către copiii lor firești majori apți de muncă sau de către soț (fostul soț). Instanța judecătorească este în drept să scutească copiii vitregi de obligația de a-și întreține părinții vitregi dacă aceștia i-au întreținut și educat mai puțin de 5 ani sau nu și-au onorat obligațiile;

❖ persoanele inapte de muncă, care necesită sprijin material, și care au întreținut și educat copii minori.

🚦 *Tutela și curatela copiilor.* Tutela și curatela se instituie asupra copiilor rămași fără ocrotire părintească în scopul educației și instruirii acestora, precum și al apărării drepturilor și intereselor lor legitime. Ea se instituie asupra copiilor care nu au atins vârsta de 14 ani. La atingerea acestei vârste, tutela se transformă în curatelă, fără adoptarea de către autoritatea tutelară a unei hotărâri suplimentare.

Curatela se instituie asupra copiilor în vârstă de la 14 la 18 ani. Tutela și curatela se instituie de către autoritățile administrației publice locale, în termen de cel mult o lună din momentul primirii cererii respective, în baza avizului scris al autorității tutelare.

AUTOEVALUAREA CUNOȘTIȚELOR:

1. **Descrieți raportul și actul juridic civil**
2. **Definiți și clasificați nulitatea actului juridic civil**
3. **Relatați principiile dreptului muncii și conținutul contractului individual de muncă**
4. **Descrieți ramura de drept a familiei**
5. **Determinați condițiile și modalitățile actului juridic civil**
6. **Încheierea, executarea, modificarea și încetarea contractului individual de muncă**
7. **Formulați caracteristicile principale ale răspunderii disciplinare și ale celei materiale ale subiecților raportului juridic de muncă**
8. **Clasificați regimul legal al bunurilor soților. Tutela și curatela copiilor**
9. **Stabiliți condițiile de încheiere și desfacere a căsătoriei**

BIBLIOGRAFIE

Acte normative

1. Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024 - XIV din 02.06.2000(Monitorul Oficial nr.98-101 din 10.08.2000).
2. Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29 iulie 1994. - Chișinău: Moldpresa, 1997.
3. Legea nr. 436-XVI din 28.12.2006 - Legea privind administrația publică locală
4. Legea privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale nr. 317-XV din 18.07.2003
5. Legea 92-XV din 01.04.2004 privind procedura publicării și republicării actelor normative și a rectificărilor operate în ele
6. Legea nr.544 - XIII din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului
7. Hotărârea nr.217-XII din 28 iulie 1990 cu privire la aderarea Republicii Moldova la Declarația universală a drepturilor omului din 10 decembrie 1948,
8. Hotărârea nr. 1298-XII din 24 iulie 1997 de ratificare a Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950
9. Legea cu privire la înregistrarea de stat a întreprinderilor și organizațiilor nr. 1265, din 2000.
10. Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova nr. 764-XV din 27.12.2001
11. Legea privind actele legislative, din 27.12.2001, M/O. nr. 36-38 din 2002
12. Legea cu privire la Guvern nr.16 din 15.02.19, MO86-92/08.03.19 în vigoare 08.03.19
13. Codul contravențional al Republicii Moldova nr.218 din 24.10.2008, modificat și actualizat în 2017, M.O. Nr. 78-84
14. Codul Penal republicat în Monitorul Oficial 128-129/1012 din 13.09.2002
15. Codul Civil al RM actualizat și republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019
16. Codul administrativ al RM nr.116 din 19.07.2018, publicat în Monitorul Oficial Nr. 309-320

17. Codul familiei //Monitorul Oficial 47-48/210, 26.04.2001 Codul familiei // Versiune în vigoare din data 01.08.16 în baza modificărilor prin LP152 din 01.07.16, MO245-246/30.07.16 art.517
18. Codul Muncii al RM modificat prin LP19 din 11.03.19, MO94-99/15.03.19 art.156; în vigoare 15.03.19
19. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr.122 - XV din 14 martie 2003. - Chișinău: Cartea, 2003.
20. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 151 din 23 februarie 2001 “Despre aprobarea Clasificatorului unic al funcțiilor publice” (M. Of. al RM din 1 martie 2001, nr. 25-26, art. 186).
21. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1104 din 28 noiembrie 1997 “Cu privire la modul de efectuare a expertizei juridice și înregistrării de stat a actelor normative departamentale” (M. Of. al RM din 29 ianuarie 1998, nr. 6-7, art. 10).
22. Regulamentele ministerelor, departamentelor și altor organe centrale de specialitate ale administrației publice.

Studii, tratate, cursuri, monografii, manuale

23. Aristotel. Politica, cartea a VI-a, cap.XI. București: Antet, 1999, p.204.
24. Baltag D. Teoria generală a dreptului și statului. Cimișlia, 1996.
25. Bandet P., Mehl L. Trăite de Science administrative. Paris, 2002, p. 123.
26. Belecciu Șt. Drept administrativ. Chișinău: Elena - V.I., 2005.
27. Berthelemy D. Trăite elementaire de droit administrative. Paris, 1979, p.1 -10.
28. Boboș G. Teoria generală a statului și dreptului. București: Didactică și pedagogică, 1983, p. 198.
29. Burdeau G. L'Etat. Paris: Seuil, 1970.
30. Budevici-Puiu L. Bazele statului și dreptului. Editura UCCM, Chișinău, 2012.
31. Braibant G., Stirn B. Le droit administratif francais. Dalloz, 1997, p.232.
32. Ceterchi I., Luburici M. Teoria generală a statului și dreptului. București: Universității, 1983, p.328.
33. Costin M. Răspunderea juridică. Cluj: Dacia, 1974, p.7, 16-17.
34. Del Vecchio G. Lecții de filosofie juridică. București: Europa Nova, 1993.
35. Deleanu I. Instituții și proceduri constituționale. Arad: Servo-Sat, 2001.

36. Demichel A.; Lalumiere P. Le droit public. Paris, 1996.
37. Dissescu C. Dreptul constituțional. București: Socec&Co. Societate anonimă, 1915.
38. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv. București: All Beck, 1999.
39. Duculescu V. Dreptul integrării europene. Tratat elementar. București: Lex, 2003.
40. Drosu-Șaguna D. Drept financiar. București: Oscar Prinț, 1994, p. 5 și urm.
41. Dvoracec M. Teoria generală a dreptului. Iași: Ed. fundației „Chemarea”, 1996
42. Eliescu M. Răspunderea civilă delictuală. București: Academiei, 1972.
43. Eminescu Y. Tratat de drept civil, vol.I. București: Academiei, 1976.
44. Gaudement Y. Traite de droit administratif. Paris, 2001.
45. Gilia C. Teoria statului de drept. - București: C. H. Beck, 2007, 342 p.
46. Gilia C. Teoria dreptului, ediția 3. București: C. H. Beck, 2008, 202 p.
47. Hegel F. Principiile filozofiei dreptului. București: Iri, Colecția Cognito, 1996.
48. Humă I. Introducere în studiul dreptului. Iași: Chemarea, 1996, 155 P.
49. Hauriou A.; Gicquel J. Droit constitutionnel et institutions politiques. Paris: Montchrestien, 1980, p 18.
50. Ionescu C. Drept constituțional și instituții politice. București, 1997
51. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ, vol.I, ed.a 4a. București: All Beck, 2005, p.5.
52. Kelsen H. Teoria generală a statului. București: Tiparul Oltenia, 1928.
53. Locke J. Al doilea tratat despre cărmuire. Scrisoare despre toleranță. București: Nemira, 1999.
54. Lukic R. Theorie de l'Etat et du droit. Paris: Dalloz, 1978, p 318.
55. Lupu G., Avornic G. Teoria generală a dreptului, Chișinău 1997.
56. Manda C. Drept administrativ. București: Universul juridic, 2008.
57. Mazilu D. Teoria generală a dreptului. București: ALL, 1999.
58. Mazilu D. Integrarea europeană. Drept comunitar și instituții europene. București: Lex, 2001.
59. Mătușescu C., Gilia C. Uniunea Europeană și fenomenul globalizării.

60. Sibiu, 2005, p 166 - 174.
61. Mihai G. Inevitabilul drept. București: Lex, 2002.
62. Mihai G. Fundamentele dreptului. Argumente și interpretare în drept. București: Lumina Lex, 1999.
63. Montesquieu. Despre spiritul legilor, vol. I. - București: Științifică, 1964.
64. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. București, 1997.
65. Negru B., Cojocaru V. Tehnica legislative. Chișinău, 1997.
66. Negru B. Teoria generală a statului și dreptului, Chișinău, 1999.
67. Noica C. Opere citite, p. 44, 240.
68. Paraschiv E. Izvoarele formale ale dreptului, op.cit., p.94 și urm.
69. Popa N. Teoria generală a dreptului. București: Actami, 1996.
70. Rousseau J.J. Contractul social. București: Științifică, 1957, p.58.
71. Romandaș N., Boișteanu E., Dreptul muncii. Chișinău, Reclama, 2007.
72. Santai I. Introducere în studiul dreptului. Sibiu: Universității, 1991, p. 1 86.
73. Vrabie G., Popescu S. Teoria generală a dreptului. Iași: Ștefan Procopiu, 1 993.
74. Zlătescu V. Mari sisteme de drept în lumea contemporană. București, 1999.

Editura USEFS
MD-2024, mun. Chişinău, str. A. Doga, 22